

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOZOFSKI FAKULTET

Marko D. Perić

**KONTEKSTUALISTIČKI ODGOVORI
SKEPTIKU: KONVERZACIONI
MEHANIZMI PROMENE
EPISTEMIČKIH STANDARDA**

doktorska disertacija

Beograd, 2018

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOSOPHY

Marko D. Perić

**CONTEXTUALIST RESPONSES TO
THE SCEPTIC: CONVERSATIONAL
MECHANISMS FOR CHANGING OF
THE EPISTEMIC STANDARDS**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2018

Podaci o Mentoru i članovima Komisije:

Mentor:

dr Živan Lazović, redovni profesor

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Članovi Komisije:

dr Živan Lazović, redovni profesor

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

dr Aleksandra Zorić, docent

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

dr Mašan Bogdanovski, docent

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Datum odbrane: _____

Izjave zahvalnosti

Ovom prilikom zahvaljujem se svom mentoru prof. dr Živanu Lazoviću na izuzetnoj saradnji, svesrdnoj pomoći, stručnim savetima i posvećenom vremenu tokom izrade ovog rada. Želim da se zahvalim i članovima Komisije dr Aleksandri Zorić i dr Mašanu Bogdanovskom na dragocenim savetima i komentarima prilikom završne izrade rada. Takođe, želeo bih da izrazim zahvalnost svim profesorima sa kojima sam imao prilike da sarađujem u toku doktorskih studija na sjajnim predavanjima i stručnim savetima.

Posebnu zahvalnost dugujem svom kolegi i prijatelju Milanu Jovanoviću sa kojim sam tokom čitavih studija imao izuzetno plodnosne rasprave razmenjujući ideje iz različitih oblasti filozofije. Zahvaljujem mu se takođe na vremenu i zalaganju koje je uložio prilikom čitanja ovog rada, kao i na izuzetno korisnim komentarima i sugestijama u vezi sa raznim pitanjima iz oblasti kontekstualizma. Želeo bih takođe da se zahvalim svim kolegama sa kojima sam sarađivao u toku doktorskih studija na korisnim razgovorima i idejama povodom raznih filozofskih problema.

Ovaj rad želim da posvetim svojoj porodici, majci Biljani, sestri Mirjani i pokojnom ocu Dragomiru, koji su me podržavali i svesrdno mi pomagali tokom čitavih studija. Bez njihove neizmjerne ljubavi vere ne bih uspeo.

KONTEKSTUALISTIČKI ODGOVORI SKEPTIKU: KONVERZACIONI MEHANIZMI PROMENE EPISTEMIČKIH STANDARDA

Rezime

Ovaj rad bavi se jednom od najaktuelnijih i najznačajnijih tema savremene epistemologije – kontekstualističkim rešenjem problema skepticizma. Konverzacioni kontekstualizam je epistemološko stanovište konstruisano radi objašnjenja mogućnosti ispravnog pripisivanja znanja saznajnim subjektima, uprkos radikalnim skeptičkim argumentima i hipotezama o sistematskoj obmani. Pored toga, konverzacioni kontekstualizam je istovremeno i pokušaj da se analizira i objasni veoma širok spektar različitih upotreba termina „znanje“ u svakodnevnom jeziku, s obzirom na različitost konverzacionih konteksta u kojima se taj termin koristi.

Glavni predmet ovog rada jeste detaljna analiza problema koji se tiče mehanizama promene standarda za pripisivanje znanja, kao osnove za razjašnjenje kontekstualističkog odgovora skepticizmu. Posebna pažnja je usmerena na asimetriju koja se javlja između mehanizama za povišavanje i snižavanje standarda za pripisivanje znanja. Jedna od glavnih teza koju kontekstualisti zastupaju je da su mehanizmi povišavanja epistemičkih standarda ključni za objašnjenje načina na koji skeptički argumenti dobijaju na ubedljivosti i odakle crpe svoju snagu. Međutim, u objavljenim radovima na temu kontekstualizma, vrlo je malo reči o mehanizmima za snižavanje epistemičkih standarda u okviru konverzacionih konteksta. Jedna od glavnih tema kojima se rad bavi jeste upravo analiza mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda kao ključnog koraka u pokušaju da se (svakodnevno) znanje sačuva od skeptičkih prigovora.

U uvodnom poglavlju izlažu se osnovne postavke konverzacionog kontekstualizma. Razmatraju se najznačajnije razlike između kontekstualizma i nekih drugih tzv.

varijantističkih pozicija, sa jedne strane, kao i klasičnih invarijantističkih teorija, sa druge strane. Takođe, izlaže se podela kontekstualističkih teorija s obzirom na nekoliko najznačajnijih kriterijuma. Najpre se analizira podela kontekstualističkih teorija s obzirom na kontekst u odnosu na koji se vrši procena istinitosnih vrednosti saznavnih tvrdnji, a zatim i u odnosu na mehanizam kojim se vrši promena standarda za pripisivanje znanja. U poslednjem odeljku autor eksplicira osnovnu ideju skepticizma, razmatrajući jedan od glavnih tipova skeptičkih argumenata.

Drugo poglavlje bavi se problemom deduktivne zatvorenosti znanja. Princip prenošenja znanja putem implikacije predstavlja jedan od ključnih koraka u skeptičkoj argumentaciji, kojom se dovodi u pitanje naše svakodnevno znanje. Autor izlaže različita rešenja skeptičkog paradoksa, a zatim detaljno analizira podelu kontekstualističkih teorija s obzirom na odnos prema pomenutom principu. U zavisnosti od toga da li za osnovu uzimaju teoriju relevantnih alternativa ili teoriju protivčinjeničkih kondicionalnih iskaza, neke kontekstualističke teorije odbacuju princip deduktivne zatvorenosti znanja, dok ga druge prihvataju uz fiksiranost konverzionog konteksta.

Treće poglavlje je najznačajniji deo rada. U njemu se definišu epistemički standardi za pripisivanje znanja, a zatim se detaljno analiziraju mehanizmi za njihovo variranje. Autor razmatra nekoliko najznačajnijih kontekstualističkih pravila za povišavanje standarda za pripisivanje znanja, poput pravila pažnje, pravila osetljivosti i upadljivosti greške. Takođe, analizira se razlika između jednostavnog konverzionog kontekstualizma i inferencijalnog kontekstualizma, s obzirom na različit pristup u objašnjenju mehanizama za variranje epistemičkih standarda. Poslednji odeljak ovog poglavlja bavi se detaljnom analizom mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda i resetovanje konverzionih konteksta, kao ključnog koraka u pokušaju da se svakodnevno znanje sačuva od skeptičkih scenarija. Autor razmatra mnoštvo različitih primera konverzionih konteksta, stavljajući akcenat na analizu asimetrije koja se javlja između mehanizama za povišavanje i snižavanje epistemičkih standarda.

Zaključno poglavlje predstavlja retrospektivu razmatranih problema koja prati osnovnu liniju argumentacije i izlaganja. Autor izlaže najznačajnije rezultate istraživanja,

naročito onih koji se tiču mehanizama za promenu epistemičkih standarda. Posebna pažnja posvećuje se značaju objašnjenja mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda i promenu konverzacionih konteksta, u nastojanju da se ponudi adekvatno rešenje problema skepticizma.

Ključne reči: konverzacioni kontekstualizam, skepticizam, standardi za pripisivanje znanja, konverzacioni mehanizmi promene epistemičkih standarda, mehanizmi snižavanja epistemičkih standarda.

Naučna oblast: Filozofija

Uža naučna oblast: Epistemologija

CONTEXTUALIST RESPONSES TO THE SKEPTIC: CONVERSATIONAL MECHANISMS FOR CHANGING OF THE EPISTEMIC STANDARDS

Summary

The main focus of this thesis is one of the most topical and important themes of contemporary epistemology – contextualist solution to the problem of skepticism. Conversational contextualism is an epistemological viewpoint constructed towards explaining the possibility of legitimate knowledge ascriptions, despite the radical skeptical arguments and hypotheses of systematic deception. Conversational contextualism is also an attempt to analyze and explain the wide range of different meanings of the term „knows“ in ordinary language, considering many different conversational context in which that term is used.

The principal goal of the thesis is a detailed analysis of the mechanisms for changing of the epistemic standards as a basis for the clarification of contextualist answers to the sceptic. Special interest is focused on the asymmetry between conversational mechanisms for increasing and decreasing of the epistemic standards. One of the main contextualist thesis is that the conversational mechanisms for increasing of epistemic standards are the key for explaining the means by which skeptical arguments get their legitimacy and draw their strength. However, in the most prominent papers on contextualism, there is very little attention towards conversational mechanism for the lowering of epistemic standards. One of the most important topics in this thesis is a detailed analysis of the conversational mechanisms for epistemic standards shifts, as a key step towards saving ordinary knowledge from skeptical arguments.

In the opening chapter author discusses the main ideas of conversational contextualism. He explains the differences between contextualism and some classical invariantist theories and presents the main division of contextualist theories given couple of the most important criteria. First, he analyzes the distinction between contextualist theories based on the context relative to which the semantic evaluation of knowledge claims is considered, and then the distinction based on the way the epistemic standards are changed. In the last section author considers main ideas of skepticism by analyzing one of the most prominent skeptical arguments.

The second chapter deals with the principle of deductive closure of knowledge. The entailment principle of knowledge is one of the most important steps in sceptic's argumentation which he uses to question all of our ordinary knowledge. The author examines different solutions to the sceptic paradox and gives a detailed analysis of contextualist theories whether they accept or reject the principle of deductive closure of knowledge. By taking the relevant alternatives theory, or the theory of counterfactual conditionals, as their basis, some contextualist positions reject the closure principle, and some accept it with the fixation of conversational context.

The third chapter represents the most important part of the thesis. In that chapter the author defines epistemic standards and then analyzes conversational mechanisms for their contextual shifts. He examines some of the most important conversational rules put up by leading contextualist philosophers, like the rule of attention, rule of sensitivity and the rule of salience. The author also indicates the most significant differences between simple conversational contextualism and inferential contextualism, according to the different approaches to the problem of contextual shifts. The last section of this chapter is dedicated to the most important question considering conversational mechanism for lowering of the epistemic standards, as a key step towards saving the ordinary knowledge from skeptical arguments. The author analyzes various different examples of conversational contexts, pinpointing the asymmetry between increasing and lowering of the epistemic standards.

The last chapter is a retrospection of the considered problems, which follows the main line of argumentation and exposition. The author underlines the most significant results

of the inquiry, especially those regarding conversational mechanisms for the change of epistemic standards. Special accent is put on the importance of an adequate explanation of conversational mechanisms for lowering of the epistemic standards, in an effort to propose successful resolution to the problem of skepticism.

Key words: conversational contextualism, skepticism, epistemic standards, conversational mechanisms for contextual shifts, conversational mechanisms for lowering of the epistemic standards.

Scientific field: Philosophy

Scientific subfield: Epistemology

SADRŽAJ:

1	Uvod	1
1.1	Definicija konteksta	6
1.2	Vrste kontekstualizma	7
1.2.1	Kontekstualizam subjekta i kontekstualizam pripisivača znanja	8
1.2.2	Kontekstualizam relevantnih alternativa i kontekstualizam protivčinjeničkih kondicionalnih iskaza	11
1.3	Epistemički relativizam	15
1.4	Skepticizam	16
2	Princip deduktivne zatvorenosti znanja	19
2.1	Odbacivanje PDZ-a pomoću TRA – Fred Drecke	21
2.2	Prihvatanje PDZ-a uz TRA	25
2.2.1	Gejl Stajn	25
2.2.2	Stjuart Koen	27
2.3	Odbacivanje PDZ-a pomoću TPK – Robert Nozik	29
2.4	Prihvatanje PDZ-a uz TPK – Kit Dirouz	31
2.5	Odbacivanje PDZ-a pomoću TRA i TPK – Mark Heler	33
3	Konverzacioni mehanizmi promene epistemičkih standarda	38
3.1	Luisova pravila za utvrđivanje relevantnosti alternativa	40
3.1.1	Pravilo aktualnosti	42
3.1.2	Pravilo verovanja	43

3.1.3 Pravilo sličnosti	45
3.1.4 Pravilo pouzdanosti	46
3.1.5 Pravila metode	47
3.1.6 Pravilo konzervativnosti	47
3.1.7 Pravilo pažnje	48
3.2 Dirouzovo pravilo osetljivosti	52
3.3 Koenovo pravilo upadljivosti	63
3.4 Vilijamsov problemski kontekstualizam	72
3.5 Mehanizmi snižavanja epistemičkih standarda	77
3.5.1 Asimetrija konverzionih mehanizama promene epistemičkih standarda	78
3.5.2 Moć veta	81
3.5.3 Semantika jedinstvenog rezultata	83
3.5.4 Pravilo prilagođavanja kao mehanizam promene epistemičkih standarda	98
3.5.5 Možemo li uticati na aktiviranje konverzionih mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda čak i u skeptičkom kontekstu?	105
4 Zaključak	110
Literatura	114
Biografija autora	118

1 UVOD

Na temu kontekstualizma u poslednjih tridesetak godina mnogo je pisano, što zbog zanimljivosti same tematike i njenog značaja za epistemologiju, što zbog neslaganja među filozofima povodom velikog broja pitanja u vezi sa ovim gledištem. Stoga, kada se govori o kontekstualizmu u epistemologiji nema se u vidu jedan jedinstveni pravac, već pre nekoliko prilično različitih teorijskih koncepcija koje prihvataju jednu zajedničku pretpostavku. Posredi je pretpostavka o semantičkoj zavisnosti sazajnih tvrdnji u odnosu na kontekst u kome su izrečene, odnosno o različitim standardima za pripisivanje znanja operativnim u različitim konverzacionim kontekstima. Prema stanovištu konverzacionih kontekstualista, epistemički standardi nisu podjednako visoki u svakom kontekstu u kome se vrši pripisivanje znanja, te je stoga istinitost sazajne tvrdnje oblika „S zna da p“ semantički zavisna od konteksta u kome je izrečena, odnosno od standarda za pripisivanje znanja koji se u njemu primenjuju.

Kit Dirouz (Keith DeRose), jedan od najznačajnijih predstavnika ove pozicije, definiše kontekstualizam kao „teoriju na osnovu koje istinitosni uslovi sazajnih tvrdnji, kojima nekome pripisujemo ili odričemo znanje (tvrdnji oblika 'S zna da p' ili 'S ne zna da p' i njima sličnih rečenica), variraju na određeni način u zavisnosti od konteksta u kome su izrečene. Ono što varira su epistemički standardi koje S mora da zadovolji (ili, u slučaju odricanja znanja, ne uspeva da zadovolji) da bi takve tvrdnje bile istinite.“¹ U određenim kontekstima, u kojima su standardi za pripisivanje znanja prilično visoki, pored posedovanja istinitog opravdanog verovanja, subjekt mora biti i u posebno dobroj *epistemičkoj poziciji* da bismo mogli tačno da mu pripišemo znanje. Sa druge strane, u kontekstima u kojima su epistemički standardi relativno niski, subjektu može biti pripisano znanje čak i ako se ne nalazi u tako snažnoj epistemičkoj poziciji. Snagu epistemičke pozicije subjekta, kao i visinu standarda za pripisivanje znanja, određuju konverzacioni faktori karakteristični za svaki kontekst u kome se tom subjektu pripisuje znanje.

¹ DeRose, 2009: 2–3.

Kao što vidimo, kontekstualizam predstavlja potpuno suprotnu epistemičku poziciju u odnosu na klasične, tzv. invarijantističke teorije.² Invarijantisti smatraju da su standardi za pripisivanje znanja uniformni i nepromenljivi, te da istinitosni uslovi sazajnih tvrdnji ne zavise od konverzacionih konteksta u kojima su izrečene. Invarijantističke teorije se međusobno razlikuju s obzirom na visinu standarda za koje smatraju da je neophodno ispuniti ih da bismo nekome mogli da pripišemo znanje, ali sve one dele zajednički stav o tome da su pomenuti standardi nepromenljivi. U tom smislu su, na primer, i Mur (George E. Moore)³ i skeptik⁴ invarijantisti koji prihvataju visok standard apsolutne izvesnosti, iako Mur smatra da taj zahtev možemo da ispunimo u epistemički povoljnim okolnostima, dok skeptik to poriče. Neki invarijantisti pak ne negiraju da neki standardi mogu biti promenjeni u različitim konverzacionim kontekstima, ali to, po njihovom mišljenju, nisu standardi za znanje, već standardi za *podesnost* tvrdjenja da subjekt zna određeni iskaz. Drugim rečima, invarijantisti dopuštaju okolnosti u kojima je neprikladno tvrditi „S zna da p“, iako je ta tvrdnja tačna, kao i okolnosti u kojima je ta tvrdnja prikladna, ali netačna. Ovaj pristup je tipičan za invarijantističke pozicije i obično se u literaturi označava kao *manevar opravdanog tvrdjenja (warranted assertability maneuver)*.⁵

Nasuprot tome, epistemički kontekstualisti tvrde da rečenica „S zna da p“, kojom se vrši pripisivanje znanja, može imati različite istinitosne uslove u različitim konverzacionim kontekstima. Moguće je, dakle, da dve osobe (A_1 i A_2) u istom trenutku (t_0)⁶ izriču sazajnu

² Terminološki par „invarijantizam/kontekstualizam“ prvi put se javlja u Angerovom tekstu „Philosophical Relativity“ iz 1984. god., iako je on još ranije zastupao jednu vrstu skeptičkog invarijantizma u svojim tekstovima „Ignorance: A Case for Scepticism“ iz 1975. god. i „A Defense of Scepticism“ iz 1971. god.

³ Videti: Moore, 1959.

⁴ Pod skeptikom se podrazumeva teorijska pozicija skepticizma u idealnom smislu, čak i u slučaju da ne postoji neko ko bi bio skeptik u pravom smislu te reči.

⁵ „Manevar opravdanog tvrdjenja uključuje objašnjenje zašto neka tvrdnja može izgledati lažna (ili bar neistinita) u određenim okolnostima u kojima je zapravo istinita, s obzirom na činjenice, jer bi izricanje date tvrdnje bilo neprikladno ili neopravdano u tim okolnostima. Suprotno, intucija da je tvrdnja istinita može biti objašnjena tako da, iako neistinita, ova tvrdnja jeste opravdana, pri čemu se previđa razlika između istinitosti i opravdanog tvrdjenja.“ (DeRose, 2009: 83) Na primer, invarijantista dopušta da je u određenim okolnostima (poput svakodnevnih konteksta) pripisivanje znanja netačno, premda je opravdano ili prikladno, s obzirom na konverzacione ciljeve, težnje da se vodi uspešan razgovor, itd. Za detaljan prikaz i kritiku manevara opravdanog tvrdjenja videti: DeRose, 1999.

⁶ U nastavku ćemo zanemariti vreme, odnosno trenutak izricanja sazajnih tvrdnji, zbog jednostavnosti. Ipak, svakako treba imati na umu da je prilikom izricanja sazajne tvrdnje „S zna da p“ uvek u pitanju isti sazajni subjekt „S“, isti iskaz „p“ i približno isti trenutak u kome se dati iskaz izriče.

tvrdnju „S zna da p“, pri čemu je (npr.) tvrdnja osobe A₁ istinita, dok je tvrdnja osobe A₂ neistinita. Kontekstualisti smatraju da je to posledica različitih epistemičkih standarda operativnih u okviru konteksta u kojima se izriče pomenuti iskaz. Analiza običnog jezika i svakodnevnih jezičkih prakse pokazuje da postoje situacije u kojima je slučaj da se npr. osoba A₁ nalazi u konverzacionom kontekstu C₁ u kojem vladaju niski standardi za pripisivanje znanja, dok se osoba A₂ nalazi u konverzacionom kontekstu C₂ u kojem su standardi za pripisivanje znanja znatno viši. Kada S zadovoljava samo niže epistemičke standarde, rečenica „S zna da p“ istinita je u kontekstu C₁, dok ista rečenica⁷ izrečena u kontekstu C₂ ima suprotnu istinitosnu vrednost. Ova teza predstavlja samu srž epistemičkog kontekstualizma. Iz tog razloga, mnogi filozofi ističu da kontekstualizam zapravo predstavlja jednu metalingvističku teoriju o istinitosnim uslovima saznanjnih tvrdnji.⁸

Razmotrimo nekoliko klasičnih primera koji jasno ilustruju pomenute teze. Prvi je poznati Dirouzov primer sa bankom:

Slučaj Banke A. Moja žena i ja vozimo se kući u petak posle podne. Planiramo da svratimo usput do banke i podignemo plate. Međutim, dok prolazimo pored banke primećujemo da su unutra ogromni redovi, kako se to inače dešava petkom po podne. Iako obično volimo da podignemo plate što je pre moguće, u ovom konkretnom slučaju nije nam toliko važno da to učinimo odmah, te ja stoga predlažem da odemo direktno kući, a da plate podignemo u subotu ujutru. Moja žena kaže: „Možda banka neće raditi sutra. Mnoge banke ne rade subotom.“ Ja odgovaram: „Ne, znam da će raditi. Pre samo dve subote sam bio tamo. Radi do podneva.“

⁷ U ovom slučaju bilo bi pogrešno reći da je reč o istim iskazima (iako su izraženi istom rečenicom „S zna da p“), jer isti iskaz ne može imati različite istinitosne uslove; u stvari, prema tvđenju kontekstualista, termin „znanje“ ima različito značenje u okviru različitih konteksta izricanja saznanjnih tvrdnji. Služeći se Kaplanovom (Kaplan, 1989: 500-507) terminologijom, možemo reći da ove rečenice imaju isti *karakter (character)*, ali različit *sadržaj (content)*.

⁸ Mnogi kritičari kontekstualizma ističu ovo kao jedan od njegovih najvećih problema. Naime, oni tvrde da kontekstualizam, kao metalingvistička teorija, ne odgovara na supstantivna pitanja o znanju, već samo objašnjava naše lingvističke prakse upotrebe epistemičkih termina. Dirouz tvrdi da ovo ne predstavlja problem za kontekstualizam, jer iako značajnim delom zaista predstavlja jednu metalingvističku teoriju o semantičkim vrednostima saznanjnih tvrdnji, ona nam time u isti mah otkriva nešto i o prirodi znanja. Stoga on predlaže da bi možda najprikladniji izraz za kontekstualizam zapravo bio *filozofija epistemološkog jezika (philosophy of epistemological language)*. Videti: DeRose, 2009: 19.

Slučaj Banke B. Moja žena i ja prolazimo kolima pored banke u petak popodne, kao u slučaju A, i primećujemo dugačke redove. Ponovo predlažem da podignemo plate u subotu ujutru, objašnjavajući da sam pre samo dve subote bio u banci i otkrio da radi do podneva. Ali, u ovom slučaju upravo smo napisali veoma veliki i veoma značajan ček. Ako naše plate do ponedeljka ujutru ne budu prebačene na račun sa koga treba biti naplaćen ček, on će biti odbijen, dovodeći nas u *veoma* lošu situaciju. A, naravno, banka ne radi nedeljom. Žena me podseća na ove činjenice. Zatim kaže: „Banke menjaju radno vreme. Da li znaš da će banka raditi sutra?“ Jednako uveren kao i ranije da će banka raditi, ipak, ja odgovaram: „Pa, ne, ne znam. Bolje da uđem i proverim.“⁹

Drugi primer je poznati Koenov (Stewart Cohen) slučaj aerodroma:

Meri i Džon su na aerodromu u Los Anđelesu i razmatraju da odaberu određeni let za Njujork. Žele da znaju da li taj avion preseda u Čikagu. Sasvim slučajno čuju da neko pita putnika Smita da li zna da taj avion sleće u Čikago. Smit gleda u plan sa maršrutom leta koji je dobio od svog turističkog agenta i odgovara: „Da, znam – sleće u Čikago.“ Ispostavlja se da Meri i Džon imaju veoma važan poslovni susret koji moraju da obave na aerodromu u Čikagu. Meri kaže: „Koliko je pouzdan taj plan leta? Moguće je da sadrži grešku u štampi. Moguće je da su u poslednjem trenutku promenili raspored.“ Meri i Džon se slažu da Smit *ne zna* zaista da će avion sleteti u Čikago. Odlučuju da provere sa zaposlenima na aerodromu.¹⁰

Ako uporedimo dve situacije u primeru sa bankom, uočićemo da iako nema nikakve razlike u epistemičkoj poziciji saznanog subjekta u oba slučaja, utisak je da se može reći da u prvoj situaciji subjekt zna da će banka raditi sutra, a u drugoj da subjekt ne zna da će banka raditi.¹¹ U čemu je onda razlika između te dve situacije?

⁹ DeRose, 1992: 913.

¹⁰ Cohen, 1999: 58.

¹¹ Imajući u vidu ono što je rečeno u fusnoti 8, strogo gledano, bilo bi ispravno sve ove tvrdnje pisati u metajeziku, ističući pritom da rečenica „S zna da p“ jeste ili nije istinita u određenom kontekstu, pre nego da subjekt S zna ili ne zna određeni iskaz u tim kontekstima. U nastavku ću se truditi da saznajne tvrdnje pišem u okviru metajezika. Ipak, ako se desi da u radu upotrebim tvrdnje objekt-jezika, zbog jednostavnosti, čitalac treba da ima na umu da u takvim situacijama podrazumevam odgovarajuće rečenice metajezika.

Razlika je u konverzacionom kontekstu, odnosno u standardima za pripisivanje znanja operativnim u ovim kontekstima. U navedenim primerima, visinu standarda za pripisivanje znanja određuje *ulog (stake)*, odnosno *značaj* same činjenice da li će banka raditi. U prvoj situaciji nema velikih uloga, odnosno nije toliko važno da li će banka biti otvorena u subotu, te su stoga standardi za pripisivanje znanja relativno niski. Posledica toga je da će tvrdnja „Znam da će banka raditi sutra“ biti istinita. U drugoj situaciji pak ulozi su znatno viši, s obzirom na ček koji mora biti odobren, što podiže standarde za pripisivanje znanja do one mere koja zahteva dodatnu evidenciju da bi tu tvrdnju učinila istinitom. Pošto u datom trenutku subjekt nema takvu evidenciju, tvrdnja „Ne, ne znam da će raditi“ je takođe istinita. Štaviše, te tvrdnje nisu protivrečne, jer termin „znanje“ u ta dva konteksta nema isto značenje. Kontekstualisti smatraju da je termin „znanje“ u izvesnom smislu indeksički termin¹² i da je sličan nekim drugim, neosporno kontekstualno osetljivim jezičkim izrazima kao što su zamenice, pridevi, priloz i slično.

Do sličnog uvida dolazimo i u Koenovom primeru aerodroma. Upitan da li zna da avion sleće u Čikago, Smit odgovara potvrdno, oslanjajući se na informaciju iz plana leta. Međutim, Meri i Džon, koji imaju veoma važan poslovni sastanak u Čikagu, svojim ulogom povisuju standarde za pripisivanje znanja, postavljajući pitanje da li je plan koji Smit gleda tačan. Na osnovu evidencije koju poseduje, Smit ne može znati da raspored letova u međuvremenu nije promenjen. Stoga, Meri i Džon s pravom zaključuju da Smit ipak ne zna da avion sleće u Čikago. U prvom kontekstu Smit s pravom sebi pripisuje znanje, s obzirom na standarde koji su operativni u tom kontekstu. Sa druge strane, Meri i Džon s pravom negiraju da Smit zna da će avion sleteti u Čikagu, s obzirom na epistemičke standarde operativne u njihovom kontekstu. Ali pošto su Meri i Džon u jednom konverzacionom kontekstu, a Smit u drugom, nema kontradikcije između njihovih saznavnih tvrdnji.

¹² „Konstruisanjem semantike na ovaj način, pripisivanja znanja uključuju indeksičko referiranje na standarde. Dakle, predikat znanja će izražavati različite relacije (u saglasnosti sa različitim standardima) u različitim kontekstima.“ (Cohen, 1999: 61) „Dakle, teorija koju ja želim da branim tumači 'znanje' kao indeksički izraz. U tom smislu, jedan govornik može pripisivati znanje subjektu, dok drugi govornik negira znanje tom istom subjektu, bez kontradikcije.“ (Cohen, 1988: 97) Za kritiku ideje da je termin „znanje“ indeksički izraz videti: Davis, 2004. i Stanley, 2004.

1.1 Definicija konteksta

Pošto je sve vreme reč o konverzacionom kontekstu, bitno je da, barem preliminarno, odredimo šta neki kontekst čini konverzacionim i koji faktori utiču na visinu standarda za pripisivanje znanja. U svojoj knjizi *Context* Robert Stalnaker definiše konverzacioni kontekst na sledeći način:

Kontekst, u okviru pristupa koji ja razvijam, jeste skup informacija, predstavljen skupom mogućnosti – *zajedničkom osnovom*, ili informacijama za koje se pretpostavlja da ih učesnici u razgovoru dele. Ovaj evoluirajući korpus informacija igra dve uloge: prvo, on predstavlja informacije koje su dostupne učesnicima u svrhu interpretacije onoga što je rečeno; drugo, on je reprezentacija različitih mogućnosti koje učesnici izražavaju svojim govornim činovima. Da bi se ostvarile ove dve uloge, zajednička osnova mora uključivati dve vrste informacija: prvo, informacije o predmetu diskursa, i drugo, informacije o samoj konverzaciji – o verovanjima i namerama učesnika i o pravcu u kojem se razvija konverzacija, i u kojem se očekuje da bude razvijena.¹³

Kontekst u kome se odvija konverzacija je, dakle, određen kako nekonverzacionim tako i konverzacionim faktorima. U nekonverzacione faktore spadaju objektivne okolnosti (uključujući predmet razgovora) u kojima se učesnici nalaze, dok konverzacioni faktori predstavljaju jedan složeni skup informacija koje sagovornici, stupivši u konverzaciju sa određenim verovanjima i namerama, dele. Ove informacije pružaju mogućnost za međusobnu interpretaciju onoga što je izrečeno, obezbeđujući odgovarajuću dinamiku razgovora. Slično Stalnakeru, koji govori o *zajedničkoj osnovi (common ground)*, Dejvid Luis (David Lewis) smatra da svaki konverzacioni kontekst poseduje odgovarajući *konverzacioni rezultat (conversational score)*.¹⁴ Luis ističe da je konverzacioni rezultat složena funkcija koja predstavlja stanje u kome se konverzacija nalazi u odgovarajućem trenutku. Ova funkcija je, prema Luisovom mišljenju, proizvod niza apstraktnih entiteta,

¹³ Navedeno prema: Stalnaker, 2017: 1583.

¹⁴ Videti: Lewis, 1979: 344.

poput skupova pretpostavljenih iskaza, pravila za prihvatljivost određenih pretpostavki, težnji učesnika u razgovoru da usmeravaju konverzaciju u određenom smeru itd.

Postavlja se pitanje: kako utvrditi konverzacioni rezultat nekog razgovora? Luis smatra da je jedno od mogućih rešenja za utvrđivanje konverzacionog rezultata međusobno upoređivanje i usklađivanje pojedinačnih rezultata za koje učesnici u razgovoru smatraju da su aktuelni. To ipak nije tako jednostavan proces, usled nedostatka uniformnih pravila pomoću kojih bismo mogli da ustanovimo kako pojedinačni rezultati učesnika u razgovoru određuju jedinstveni rezultat zajedničke konverzacije. Imajući to u vidu, nije lako odrediti šta sve jedan konverzacioni kontekst podrazumeva i čime su uslovljeni standardi za pripisivanje znanja, iako je jasno bar to da ti standardi zavise od „govornikovih namera, sagovornikovih očekivanja, pretpostavki konverzacije, relacija upadljivosti greške i tako dalje.“¹⁵

Uprkos tome što je nemoguće u potpunosti precizirati mehanizam uspostavljanja odgovarajućih epistemičkih standarda unutar različitih konverzacioni konteksta, kontekstualisti ističu da ti standardi variraju od konteksta do konteksta. Pitanju kako oni variraju vratićemo se u poglavlju 3, a posebno u odeljku 3.5, gde ćemo analizirati asimetriju između povišavanja i snižavanja standarda za pripisivanje znanja.

1.2 Vrste kontekstualizma

Već smo napomenuli da kontekstualizam obuhvata mnoštvo različitih teorija, koje u osnovi dele jednu zajedničku pretpostavku – pretpostavku o variranju istinitosnih vrednosti saznanjnih tvrdnji, zavisno od visine epistemičkih standarda operativnih u okviru različitih konverzacioni konteksta. Izdvojićemo najznačajnije vrste kontekstualizma.

¹⁵ Cohen, 1999: 61.

1.2.1 Kontekstualizam subjekta (subject contextualism) i kontekstualizam pripisivača znanja (attributor contextualism)

Ove dve vrste kontekstualizma razlikuju se s obzirom na to da li se sazajne tvrdnje procenjuju u odnosu na kontekst pripisivača znanja (*attributor of knowledge*) ili u odnosu na kontekst subjekta kome se znanje pripisuje (*subject of knowledge*). Kada se govori o konverzacionom kontekstualizmu pre svega se misli na poziciju po kojoj istinitost sazajnih tvrdnji zavisi od konteksta pripisivača znanja, na način koji smo već opisali. Iako najveći broj autora, sem možda Majkla Vilijamsa (Michael Williams), smatra da je kontekstualizam u pravom smislu upravo onaj koji zavisi od pripisivača znanja, korisno je izložiti osnovne razlike između ove dve vrste kontekstualizma. Treba imati na umu da u određenim slučajevima (kao npr. u Dirouzovim primerima sa bankom) osoba koja pripisuje znanje može istovremeno biti i subjekt saznanja.

Međutim, pre nego što izložimo najznačajnije razlike između ovih dveju pozicija, treba takođe objasniti razliku između kontekstualizma i gledišta koje se u literaturi označava kao *invarijantizam osetljiv u odnosu na subjekte* (*subject sensitive invariantism*).¹⁶ Predstavnici ove pozicije, poput Stenlija (Jason Stanley) i Hotorna (John Hawthorne), donekle i Dreckea (Fred Dretske),¹⁷ smatraju da standardi za pripisivanje znanja ne variraju (ne samo s obzirom na kontekst pripisivača znanja, već ni u odnosu na konverzacione kontekste subjekta), ali da određene karakteristike situacija i praktični interesi subjekta utiču na njegovo znanje.

Da bismo ilustrovali ovu poziciju, poslužićemo se čuvenim primerom Alvina Goldmana (Alvin Goldman) koji se odnosi na lažne ambare.¹⁸ Ako subjekt prolazi kroz predeo u kome postoje brojne makete ambara, za njega nećemo moći da kažemo da zna da

¹⁶ Ovo je izuzetno važno, naročito da zbog veoma velike sličnosti u nazivu ne bi došlo do eventualnog mešanja pozicija „kontekstualizam subjekta“ i „invarijantizam osetljiv u odnosu na subjekte“.

¹⁷ Smatra se da termin „invarijantizam osetljiv u odnosu na subjekte“ potiče od Hotorna (Hawthorne, 2004). Stenli (Stanley, 2005) ovu poziciju označava kao *interesno-relativni invarijantizam* (*interest-relative invariantism*), dok Dreckea (Dretske, 2004) koristi termin *umereni kontekstualizam* (*modest contextualism*).

¹⁸ Videti; Goldman, 1976: 772–3. Goldman ovaj primer pripisuje Karlu Džinetu (Carl Ginet).

se ispred njega nalazi ambar, čak i ako zaista gleda u pravi ambar. Sama činjenica da se u okolini nalaze makete ambara, bez obzira na to što subjekt možda nema ni najmanju predstavu o tome, dovoljna je da ugrozi njegovo znanje. Predstavnicima invarijantizma osetljivog u odnosu na subjekte smatraju da je postojanje lažnih ambara deo subjektivnog konteksta i da ovi eksternalistički aspekti uskraćuju znanje subjektu. Ipak, Kit Dirouz ističe da ovo nije momenat u kome se invarijantizam osetljiv u odnosu na subjekte i kontekstualizam međusobno razlikuju, jer takva eksternalistička obeležja situacija u kojima se subjekt nalazi uzima u obzir i konverzacioni kontekstualizam. Osnovna razlika je u tome što kontekstualizam tvrdi da istinitosna vrednost saznanja tvrdnje, kojom pripisujemo znanje subjektu, ne zavisi samo od objektivnih okolnosti u kojima se subjekt nalazi, već i od konverzacionog konteksta pripisivača znanja.

Kontekstualizam subjekta je shvatanje po kome se standardi za pripisivanje znanja menjaju s obzirom na obeležja subjektivnog konverzacionog konteksta. Suštinska razlika između kontekstualizma subjekta i kontekstualizma pripisivača znanja počiva na pitanju koji su standardi za pripisivanje znanja adekvatni – oni koji su operativni u okviru konverzacionog konteksta subjekta, ili oni koji su operativni u okviru konteksta pripisivača znanja. Ova distinkcija mogla bi se takođe ilustrovati Koenovom primerom aerodroma. Kontekstualizam subjekta podrazumevao bi da se istinitost saznanja tvrdnje da Smit zna da avion sleće u Čikago procenjuje s obzirom na Smitov konverzacioni kontekst, a ne u odnosu na kontekst u kome se nalaze Meri i Džon. Kontekstualizam subjekta bi se, dakle, zasnivao na tvrdnji da postoji variranje standarda za pripisivanje znanja, ali samo ako se desi izvesna promena u okviru subjektivnog konverzacionog konteksta. Na primer, ako bi Meri i Džon prišli Smitu i ukazali mu na mogućnost greške,¹⁹ onda bi, u okviru njegovog konteksta takođe došlo do promene standarda za pripisivanje znanja, pa više ne bi bilo istinito reći da Smit zna da će avion sleteti u Čikago, bilo da on sam to kaže ili neko drugi.

Zastupnici ovog gledišta misle da je pogrešno tvrditi da subjektivno znanje zavisi od pripisivača znanja u bilo kom smislu. Razmatranjem određenih mogućnosti greške, pripisivač znanja podiže epistemičke standarde, ali se time ni na koji način ne menja snaga

¹⁹ Ili ako bi mu osoba koja mu postavlja pitanje u vezi sa planom leta predočila odgovarajuće mogućnosti greške.

epistemičke pozicije subjekta. Iz tog razloga, ovi filozofi smatraju da bi prilikom razmatranja istinitosnih vrednosti sazajnih tvrdnji jedino bilo opravdano uzimati u obzir obeležja subjektovog konverzionog konteksta.

Poseban problem javlja se u slučajevima u kojima postoji značajna razlika u visini standarda za pripisivanje znanja između subjektovog konteksta i konteksta pripisivača znanja. U ovim slučajevima postoji izvesna asimetrija. Kao što smo videli u primerima koje smo razmatrali, kada je pripisivač znanja u kontekstu u kome su epistemički standardi viši u odnosu na kontekst subjekta, čini se opravdanim reći da subjekt ne zna određeni iskaz. Međutim, u slučajevima u kojima se pripisivač znanja nalazi u kontekstu sa nižim standardima u odnosu na standarde za pripisivanje znanja koji su operativni u kontekstu subjekta saznanja, čini se da je kontraintuitivno tvrditi da je tvrdnja „S zna da p“ istinita. Ako u svakodnevnom kontekstu pripisujemo znanje nekom učesniku konverzacije u kojoj su epistemički standardi daleko viši,²⁰ čini se da time pravimo grešku. Po kontekstualizmu pripisivača znanja, obeležja konverzionih konteksta u kojima se nalazi osoba koja vrši pripisivanje znanja trebalo bi da budu primarna. Ipak, subjekt saznanja se (po pretpostavci) nalazi u kontekstu sa znatno višim epistemičkim standardima, pa zato pripisivanje znanja u takvim slučajevima može delovati kontraintuitivno i problematično. Neki kritičari zato smatraju da nije sasvim jasno čiji epistemički standardi bi u datim situacijama trebalo da imaju prednost – standardi subjekta ili pripisivača znanja.²¹

Kit Dirouz pak tvrdi da ovo ne predstavlja problem, jer u određenim situacijama mi, kao pripisivači znanja, možemo procenjivati subjektovo verovanje s obzirom na standarde operativne u njegovom kontekstu. Po njegovom mišljenju, ovo je saglasno sa kontekstualizmom pripisivača znanja. Dirouz smatra da se najznačajnija razlika između faktora koji se tiču subjekta saznanja i faktora koji se tiču pripisivača znanja ogleda u

²⁰ Na primer, ako pripisujemo određeno znanje prijatelju koji se nalazi u okviru konteksta filozofske rasprave o skepticizmu. Verovatno bi bilo pogrešno pretpostaviti da je moguće skeptiku pripisati znanje u okviru konteksta sa relativno niskim epistemičkim standardima, jer skeptik (po pretpostavci) ne ispunjava jedan od nužnih uslova za znanje – verovanje u određeni iskaz.

²¹ Iz tog razloga, Dan Zeman predlaže da prilikom procene istinitosnih vrednosti sazajnih tvrdnji uvek treba davati prednost onim epistemičkim standardima koji su viši, bilo da su deo subjektovog konteksta ili konteksta pripisivača znanja. Videti: Zeman, 2010.

činjenici da, za razliku od prvih, ovi drugi utiču na *sadržaj* određene sazajne tvrdnje. Evo kako on to eksplicira:

Faktori pripisivača postavljaju određeni standard koji subjekt mora da zadovolji da bi sazajna tvrdnja bila istinita: oni određuju u *koliko dobroj epistemičkoj poziciji subjekt mora da bude da bi mu se moglo pripisati znanje*. Faktori subjekta, sa druge strane, određuju da li subjekt zadovoljava postavljene standarde, čime utiču na istinitosnu vrednost sazajne tvrdnje, ne utičući pritom na njen sadržaj: *oni određuju u koliko dobroj epistemičkoj poziciji subjekt zaista jeste*.²²

1.2.2 Kontekstualizam relevantnih alternativa i kontekstualizam protivčinjeničkih kondicionalnih iskaza

Ova podela bazira se na mehanizmu pomoću kojeg se vrši promena konverzacionih konteksta, pa samim tim i standarda za pripisivanje znanja.

Prema teoriji relevantnih alternativa subjekt S zna iskaz p ako i samo ako je p istinito, ako veruje da p, ima opravdanje za to verovanje, i u stanju je da isključi sve relevantne alternative iskazu p. Pod alternativama se podrazumevaju sva ona moguća stanja stvari koja su nesaglasna sa istinitošću iskaza na čije znanje subjekt pretenduje, a saglasna su sa evidencijom kojom on raspolaže. Relevantne alternative su one za koje smatramo da ih subjekt u datim okolnostima mora otkloniti da bi mogao da zna iskaz u čiju istinitost veruje. Prema mišljenju kontekstualista, relevantnost jedne alternative zavisi od toga u kom konverzacionom kontekstu je izrečena sazajna tvrdnja, odnosno od toga koliko su visoko postavljeni standardi za pripisivanje znanja. Svaka alternativa može postati relevantna, ako standarde za pripisivanje znanja postavimo dovoljno visoko. Na taj način objašnjava se kako npr. skeptičke pretpostavke uopšte i uzimamo u razmatranje prilikom procenjivanja sazajnih tvrdnji.

²² DeRose, 2009: 36.

Međutim, neko ko zastupa teoriju relevantnih alternativa ne mora nužno biti kontekstualista, ako smatra da skup relevantnih alternativa ne zavisi od konverzionog konteksta pripisivača znanja, već samo od faktora koji se tiču subjekta saznanja i karakteristika situacije u kojoj se on(a) nalazi. Neke od prvih teorija relevantnih alternativa su zapravo bile invarijantističkog tipa. Fred Drecke u tekstu „Pragmatička dimenzija znanja“ navodi čuveni primer sa pticama, pokazujući da subjekt koji posmatra određenu pticu ne može da zna da ispred sebe vidi češljugar ako ne može da isključi relevantnu alternativu po kojoj je pred njim sibirski gnjurac (ptica koja veoma liči na vrstu češljugar i može se razlikovati samo u letu).²³ Međutim, ova alternativa je relevantna samo ako postoji mogućnost da se sibirski gnjurci zaista nalaze u tom predelu, ili da su se ranije pojavljivali. U normalnim okolnostima, ako nema takvih presedana, ova alternativa ne bi bila relevantna.

Dakle, po mišljenju invarijantista, relevantnost neke alternative zavisi samo od određenih karakteristika situacija u kojima se subjekt nalazi, bez obzira na njegove konverzione kontekste. Ako se za trenutak vratimo na primer sa maketama ambara mogli bismo jasno da uočimo razliku između teorije relevantnih alternativa invarijantističkog tipa, sa jedne strane, i kontekstualističkih teorija relevantnih alternativa, sa druge strane. Kada subjekt putuje kroz predeo u kome nema lažnih ambara i pred sobom vidi ambar, iskaz „S zna da se ispred njega nalazi ambar“ jeste istinit. Međutim, da se u tom kraju nalaze brojne makete ambara, taj iskaz ne bi bio istinit, čak i ako bi subjekt zaista posmatrao jedan od pravih ambara. Samo postojanje takvih maketa bilo bi dovoljno da subjekta liši znanja da se pred njim nalazi ambar. Prema tvrdnji kontekstualista pak ne samo da ove objektivne okolnosti u kojima se subjekt nalazi utiču na njegovo znanje, već takođe i konverzioni konteksti pripisivača znanja određuju da li će neka alternativa biti relevantna ili ne. Na primer, ako se pripisivači znanja A_1 i A_2 nalaze u kontekstu sa niskim standardima za pripisivanje znanja, i ako pretpostavimo da pripisuju znanje subjektu S koji u normalnim okolnostima prolazi kroz predeo sa ambarima, tvrdnja „S zna da je ispred njega ambar“ biće istinita. Međutim, ako su A_1 i A_2 u kontekstu sa znatno višim epistemičkim standardima, oni više ne mogu sa pravom da pripišu znanje subjektu S, jer je, podizanjem standarda za

²³ Videti: Dretske, 1981.

pripisivanje znanja, alternativa po kojoj subjekt umesto pravih ambara možda vidi samo makete, postala relevantna. U epistemičkoj poziciji subjekta nema apsolutno nikakve razlike, ali bi mu ipak u prvom slučaju A_1 i A_2 tačno pripisali znanje, dok bi u drugom slučaju tačno tvrdili da ne zna da se ispred njega nalazi ambar.²⁴

Kontekstualizam koji se poziva na kondicionalne modalnosti u objašnjenju konverzionih mehanizama promene standarda za pripisivanje znanja koristi semantiku istinitosnih uslova za kondicionalne iskaze²⁵ i model mogućih svetova, poređanih po stepenu sličnosti sa aktualnim svetom. Sistem koncentričnih sfera centriranih oko aktualnog sveta predstavlja oblast *epistemički relevantnih svetova* u odnosu na koju se procenjuju saznajne tvrdnje. Koliko će standardi za pripisivanje znanja biti visoko ili nisko postavljeni zavisi od toga koliko je takav sistem sfera inkluzivan.

Polazište za ovu vrstu kontekstualizma čini Nozikovo shvatanje znanja koje se temelji na teoriji protivčinjeničkih kondicionalnih iskaza. Po ovom shvatanju, jedan od nužnih uslova za znanje jeste *uslov osetljivosti*, koji počiva na tvrdnji da naše verovanje u određen iskaz mora pratiti promenu u njegovoj istinitosti kroz modalni horizont. Da bismo mogli da znamo neki iskaz p , naše verovanje u taj iskaz moralo bi biti takvo da ako p ne bi bilo istinito, mi ne bismo ni verovali da p . Drugim rečima, mi ne možemo znati iskaz p ako bismo verovali da p , čak i ako bi p bilo neistinito. Ovaj uslov se obično izražava u vidu protivčinjeničkog kondicionalnog iskaza: $\sim p \rightarrow \sim \forall p$.²⁶

Taj uslov objašnjava zašto u skeptičkim scenarijima ne možemo imati znanje: oni su tako smišljeni da bi subjekt imao isto svedočanstvo i verovao u iskaz p i onda kada je ovaj

²⁴ Jedan od najvećih problema za teoriju relevantnih alternativa, bez obzira da li je reč o invarijantističkoj ili kontekstualističkoj verziji, predstavlja pitanje kriterijuma relevantnosti. Neki od prvih predstavnika teorije relevantnih alternativa ukazuju na ovaj problem, postavljajući pitanje o tome šta zapravo neku alternativu čini relevantnom. (Dretske, 1981) Za razliku od Dreckea, koji je smatrao da je dovoljno da postoji objektivna mogućnost da je neko stanje stvari realizovano da tu alternativu učini relevantnom, Gejl Stajn (Gail Stine) smatra da je za relevantnost neophodno da ima indicija da je alternativa *ostvarena*, a ne samo da *bi mogla biti ostvarena*. (Stine, 1976) Takođe, u slučaju kontekstualističkih teorija relevantnih alternativa nije sasvim jasno da li je dovoljno da neka od alternativa bude samo pomenuta u okviru nekog razgovora da bi je to učinilo relevantnom ili mora da postoji još neki dodatni uslov za to, poput povećanih uloga, odnosno značaja određene situacije za subjekta ili pripisivača znanja. Većina kontekstualista slaže se u vezi sa tim da jednostavno pominjanje neke alternative nije dovoljno da tu alternativu učini relevantnom. Kako bi rešio ovaj problem, Koen formuliše internalistička i eksternalistička pravila za utvrđivanje relevantnosti alternativa. (Cohen, 1988)

²⁵ U pitanju su Stalnakerova i Luisova semantika za protivčinjeničke kondicionalne iskaze.

²⁶ Videti: Nozick, 1981.

neistinit. Uzmimo, na primer, neki zdravorazumski iskaz poput „Znam da imam ruke“. U aktualnom svetu ja verujem da imam ruke i to verovanje odgovara realnom stanju stvari. Međutim, da bih mogao da tvrdim da znam da imam ruke, ovo moje verovanje mora da prati istinitost iskaza p kroz skup epistemički relevantnih svetova, tako da, ako ne bih imao ruke, ja ne bih ni verovao da imam ruke. U najbližim mogućim svetovima u kojima nemam ruke (recimo da sam nekim nesrećnim sticajem okolnosti ostao bez ruku) ja ne bih verovao da imam ruke. Međutim, kada su u pitanju skeptičke hipoteze, ja ne mogu znati da takve mogućnosti nisu ostvarene (npr. ne mogu znati da nisam mozak u posudi), jer moje verovanje u odgovarajući iskaz (negaciju skeptičke hipoteze) nije osetljivo na istinu: prema skeptičkoj hipotezi, ako bih bio mozak u posudi, ja bih verovao da nisam i verovao bih da imam ruke.

Dirouz, nasuprot Noziku, smatra da osetljivost ne predstavlja nužan uslov za znanje, već određuje snagu epistemičke pozicije u kojoj se subjekt nalazi. Na osnovu toga, on formuliše *pravilo osetljivosti*, koje glasi: „Kada neko tvrdi da S zna (ili ne zna) da p , standardi za znanje teže da budu povišeni, ako je neophodno, do onog nivoa na kome subjektovo verovanje da p mora biti osetljivo da bi moglo da rezultira znanjem.“²⁷

Osnovna razlika između Nozikovog i Dirouzovog shvatanja osetljivosti ogleda se u rezultatu koji nastaje prilikom razmatranja *argumenta na osnovu neznanja*. Nozikova definicija znanja i tumačenje osetljivosti kao nužnog uslova za znanje rezultira tzv. *nepodnošljivom konjunkcijom (abominable conjunction)*, kojom se zapravo tvrdi da mogu da znam da imam ruke, a da pritom ne znam da nisam mozak u posudi. Dirouz smatra da je to neprihvatljiv rezultat, s obzirom da ova konjunkcija, po njegovom mišljenju, ne može biti istinita ni u jednom kontekstu.²⁸ Dirouzovo pravilo osetljivosti pak efektно pokazuje da je subjekt u podjednako dobroj epistemičkoj poziciji u odnosu na oba konjunkta, pa su zbog

²⁷ DeRose, 1995: 36.

²⁸ „Stoga, mi nikada nećemo morati da, zajedno sa Nozikom, prihvatimo nepodnošljivu konjunkciju: ta konjunkcija je lažna u odnosu na bilo koji epistemički standard.“ (DeRose, 1995: 33) Heller pak smatra da ova konjunkcija jeste istinita, ali samo u kontekstima u kojima nije izgovorena. Prilikom njenog izricanja, konverzacioni mehanizmi utiču na povišavanje epistemičkih standarda, pri čemu prvi konjunkt više ne može biti istinit. (Videti: Heller, 1999: 204) O ovom problemu će biti više reči u okviru poglavlja o principu deduktivne zatvorenosti znanja.

toga iskazi „Ako znam da imam ruke, onda znam da nisam mozak u posudi“ i „Ako ne znam da nisam mozak u posudi, onda ne znam da imam ruke“ istiniti u svim kontekstima.²⁹

1.3 Epistemički relativizam

Još jedna varijantistička teorija koja je slična kontekstualizmu i koja je u poslednjih desetak godina postala dosta popularna jeste *epistemički relativizam*. Ovu poziciju je zasnovao Džon Mekfarlan (John MacFarlane) želeći da prevaziđe određene probleme sa kojima se suočavaju invarijantizam i kontekstualizam. Mekfarlanov epistemički relativizam predstavlja samo jedan deo znatno šireg poduhvata u okviru lingvističke analize običnog jezika, koji podrazumeva primenu relativističke semantike na analizu različitih kontekstualno osetljivih termina u okviru običnog jezika, čiji su deo i epistemički izrazi.

Njegova osnovna ideja je da istinitost saznanjih tvrdnji varira kroz kontekste, ali ne kroz kontekste *pripisivanja* znanja, već kroz kontekste *procene* znanja. Pošto istinitosna vrednost jedne iste saznanje tvrdnje može biti procenjena iz ogromnog broja pozicija, ona nema nekakvu apsolutnu istinitosnu vrednost, već samo relativnu.

Evo kako Mekfarlan obrazlaže svoju poziciju:

Ja predlažem semantiku za „znanje“ koja kombinuje eksplanatorne vrline kontekstualizma i invarijantizma. Kao i kontekstualista, ja smatram da je ekstenzija „znanja“ osetljiva na kontekstualno određene standarde. Ali dok kontekstualista smatra da su relevantni standardi oni koji su u igri u kontekstu upotrebe, ja smatram da su to standardi koji su u igri u kontekstu *procene*: kontekstu u kome neko procenjuje određenu upotrebu rečenice povodom njene istinitosti ili lažnosti.³⁰

²⁹ Neki filozofi, poput Majkla Blom-Tilmana (Michael Blome-Tillmann), smatraju da epistemički kontekstualizam zasnovan na kondicionalnim modalnostima vodi u ogromne probleme, s obzirom na princip konstruisanja sfera epistemički relevantnih svetova baziranih na sličnosti sa aktualnim svetom. Blom-Tilman zato smatra da pojam „epistemičkih standarda“ ne može biti konstituisan na ovakav način. Videti: Blome-Tillmann, 2009.

³⁰ MacFarlane, 2005: 197.

Mekfarlan naziva invarijantizam i kontekstualizam apsolutističkim pozicijama, u tom smislu što pretpostavljaju da sazajne tvrdnje imaju istinitosne vrednosti koje su apsolutne u svakom kontekstu, odnosno u svakom pojedinačnom kontekstu, respektivno. Nasuprot tome, Mekfarlan smatra da sazajne tvrdnje imaju svoje vrednosti samo relativno, s obzirom na mogućnost njihove procene iz beskonačno mnogo različitih konteksta.

Mekfarlan smatra da se, za razliku od invarijantizma i kontekstualizma, u epistemičkom relativizmu izbegavaju određeni problemi sa kojima se suočavaju ove ne-relativističke pozicije. Relativizam, poput kontekstualizma, elegantno rešava problem variranja naše spremnosti da u različitim situacijama pripisemo ili negiramo znanje određenim sazajnim subjektima, za razliku od invarijantizma koji ne uspeva da objasni ovaj fenomen. Sa druge, strane, relativizam, po Mekfarlanovom mišljenju, takođe lako rešava i određene probleme sa kojima se suočava kontekstualizam, naročito povodom povlačenja pređašnjih pripisivanja znanja, usled promene konteksta, kao i povodom nepostojanja protivrečnosti između sadašnjih i pređašnjih sazajnih tvrdnji.³¹

1.4 Skepticizam

Već je rečeno da je, pored objašnjenja na koji način termin „znanje“ dobija različita značenja u okviru različitih upotreba u običnom jeziku, jedan od osnovnih ciljeva

³¹ U pitanju su dva prigovora koje kritičari kontekstualizma često navode kao slabosti ove teorije. Prvi prigovor odnosi se na povlačenje ranijih pripisivanja znanja. Ako u određenom kontekstu, s obzirom na odgovarajuće epistemičke standarde koji u njemu važe, subjektu S pripisemo znanje da p, a zatim mu usled promene konteksta i promene epistemičkih standarda odričemo znanje, čini se da bi bilo opravdano reći da subjekt zapravo uopšte i nije znao da p. Ovi kritičari pak pripisuju kontekstualistima stav po kome bi pripisivač znanja tvrdio kako je subjekt znao, ali da sada (usled uvođenja novih alternativa) on više ne zna. Drugi prigovor odnosi se na stav po kome kontekstualisti tvrde da pripisivanje znanja u prvom i odricanje znanja u drugom slučaju zapravo ne predstavljaju kontradikciju, što takođe deluje kontraintuitivno. Oba ova prigovora mogu se vrlo jednostavno prevazići ukazivanjem na metalingvističku prirodu kontekstualizma. Već je naglašeno da bi svako pripisivanje znanja trebalo formulisati u metajeziku. Ako kažemo da je sazajna tvrdnja „S zna da p“ istinita u kontekstu C₁, ali neistinita u kontekstu C₂, onda je jasno da nema kontradikcije među ovim rečenicama, niti da dolazi do povlačenja pređašnjih pripisivanja znanja.

kontekstualizma i pokušaj uspešnog rešenja problema skepticizma. Preciznije, kontekstualizam ima za cilj da, sa jedne strane, objasni mehanizam kojim skeptičke alternative postaju relevantne i uspevaju da ugroze naše znanje, ali takođe i da obezbedi adekvatno rešenje kojim bi svakodnevno znanje bilo sačuvano od skeptičkih argumenata.

U svakodnevnim kontekstima, u kojima su standardi za znanje prilično niski, mi smo spremni da bez mnogo oklevanja pripišemo znanje sebi i drugima u pogledu najrazličitijih iskaza, počev od onih o običnim činjenicama o sebi kojih smo neposredno svesni (kao npr. činjenice da posedujemo ruke), zatim o činjenicama koje svakodnevno dobijamo putem medija (novine, radio, TV, internet itd.), do onih iskaza koje smo odavno prihvatili kao skup neospornih istina. U određenim kontekstima standardi za znanje bivaju povišeni, bilo zato što sami postajemo svesni moguće greške ili nam neko drugi ukaže na takvu mogućnost, jer tada shvatamo da moramo ispuniti još neke uslove kako bismo otklonili sumnju. Što su standardi za znanje zahtevniji, to je epistemička pozicija subjekta nepovoljnija, pa su samim tim i uslovi koje on treba da zadovolji da bi znao određeni iskaz znatno stroži.

Radikalne skeptičke hipoteze su pak tako smišljene da nismo ni u principu u stanju da isključimo mogućnost greške na koju one ukazuju. Pomoću njih skeptik podiže standarde za znanje toliko visoko da ih nikako nije moguće dostići, te u skeptičkom kontekstu ne samo da nismo u stanju da tvrdimo da znamo da skeptičke hipoteze nisu tačne, već ne možemo da tvrdimo da bilo šta o spoljašnjem svetu znamo, čak ni one naizgled nesumnjive istine koje smo u svakodnevnim kontekstima tvrdili bez ustezanja.

Hipoteze koje radikalni skeptici smišljaju imaju za cilj da pripisivača znanja dovedu u takvu poziciju da ne može nikome sa pravom da pripiše znanje, jer subjekt čak ni u principu ne može da pribavi evidenciju koja bi mu omogućila da isključi skeptičke alternative. Postoji nekoliko različitih verzija argumenata kojima skeptik nastoji da ukaže na nemogućnost pripisivanja znanja kao posledicu nemogućnosti otklanjanja radikalnih skeptičkih alternativa. Jednu od najradikalnijih verzija ovog argumenta Dirouz naziva *argumentom na osnovu neznanja (the argument from ignorance)* i prikazuje je na sledeći način:

1. Ne znam da nije slučaj da H (gde H predstavlja neku od skeptičkih alternativa, npr. da sam sistematski obmanjivan od zlog demona, da sam mozak u posudi i sl.)
2. Ako ne znam da nije slučaj da H, onda ne znam da O (gde O predstavlja bilo koji kontingentni empirijski iskaz za koji bismo inače tvrdili da ga znamo, poput iskaza „Imam ruke“ i sl.)

Dakle,

3. Ne znam da O.³²

Ovaj skeptički argument se temelji na jednom krajnje intuitivnom epistemološkom principu: ako tvrdimo da znamo neki iskaz p i ako znamo da on implicira neki drugi iskaz q, onda iz toga sledi da znamo i iskaz q. U pitanju je *princip deduktivne zatvorenosti znanja*.

³² DeRose, 1995: 1.

2 PRINCIP DEDUKTIVNE ZATVORENOSTI ZNANJA

Opšte je prihvaćen stav da je princip deduktivne zatvorenosti znanja (PDZ) ključan element manevara kojim se skeptik služi da bi pokazao kako mi inače malo toga, ako uopšte išta, možemo znati. Ovaj princip se može prikazati na sledeći način:

S zna da p	Kp
S zna da $p \Rightarrow q$	$K(p \Rightarrow q)$
S zna da q	Kq ³³

Prenošenje znanja preko implikacije skeptik koristi da bi nas doveo u situaciju u kojoj ne bismo za sebe sa sigurnošću mogli da tvrdimo da znamo čak ni uobičajene, svakodnevne iskaze. Naime, on uzima u obzir to da u svakodnevnim situacijama smatramo neospornim saznanje tvrdnje poput: „Znam da imam ruke.“ U sledećem koraku pak on uvodi neku od hipoteza kao što su: „Vara me zli demon“, „Sanjam“, „Haluciniram“, „Ja sam mozak u posudi“ i sl., pa tvrdi da ni za jednu od njih ne znamo da nije tačna. Međutim, iz toga što znam da imam ruke trebalo bi da sledi (po PDZ-u) da znam da nisam mozak u posudi. Ali pošto su skeptičke hipoteze tako smišljene da nijedan subjekt čak ni u principu ne može da bude u poziciji da ih isključi (recimo, to da je mozak u posudi), po kontrapoziciji sledi da niko nikada neće biti u situaciji da zna bilo šta.

Skeptik, dakle, rasuđuje na sledeći način:

- 1) Znam da imam ruke.
- 2) Ako znam da imam ruke, onda znam da nisam mozak u posudi.
- 3) Znam da nisam mozak u posudi.

³³ Naravno, neophodna je pretpostavka da je subjekt svestan toga da p implicira q i da veruje da q na osnovu date implikacije.

Međutim, kao što je rečeno, mi čak ni u principu ne možemo znati da nismo mozgovi u posudi, s obzirom na sadržaj te pretpostavke. Zato skeptik sada polazi upravo od negacije tog iskaza i služeći se kontrapozicijom navedene implikacije dolazi do negacije one svakodnevne saznajne tvrdnje od koje smo krenuli, a koju u prvi mah niko nije pomislio da dovede u pitanje:

- 4) Ne znam da nisam mozak u posudi.
- 5) Ako ne znam da nisam mozak u posudi, onda ne znam da imam ruke.
- 6) Ne znam da imam ruke.

Navedeni iskazi očito vode do paradoksa, jer iako svaki od njih deluje potpuno prihvatljivo, uzeti zajedno oni čine nekonzistentan skup. Postoji nekoliko strategija kojima savremeni epistemolozi pokušavaju da reše ovaj problem. Klasični invarijantistički pristup navedenom paradoksu je da se jednostavno prizna validnost samo jednom od dva navedena niza iskaza, u zavisnosti od visine epistemičkih standarda za koje te strategije smatraju da su adekvatne. Tako na primer, rešenje murovskog tipa prihvata skup iskaza 1–3, zastupajući stav da je u svakodnevnim situacijama, u kojima su epistemološke okolnosti maksimalno povoljne, moguće zadovoljiti čak i najviši epistemički standard. Stoga, predstavnici ove strategije tvrde kako možemo znati ne samo da imamo ruke, već i da nismo mozgovi u posudama. Skeptičko stanovište je takođe invarijantističko po ovom pitanju, ali se u skeptičkom „rešenju“ tvrdi da nikada nismo u stanju da ispunimo tako visoke standarde. Stoga, skeptik tvrdi da treba prihvatiti niz iskaza 4–6: usled nemogućnosti posedovanja znanja da nismo mozgovi u posudi, ne možemo znati ni svakodnevne iskaze poput „Znam da imam ruke“.

Kontekstualisti, sa druge strane, uviđaju značaj PDZ-a za skeptičku poziciju i nastoje da daju odgovor na taj paradoks bilo tako što odbacuju princip ili tako što ga zadržavaju, uz naglašavanje da je princip validan samo ako od prve premise pa sve do zaključka ne dolazi do promene konteksta, odnosno do izmene standarda za pripisivanje znanja. Naravno, rešenja skeptičkog paradoksa koja kontekstualisti nude deo su njihovih temeljnih epistemoloških odgovora skeptiku. Kao što je pomenuto, mogu se izdvojiti dve glavne

kontekstualističke strategije s obzirom na PDZ: a) *odbacivanje principa* i b) *njegovo prihvatanje uz fiksiranost konteksta*.

Videli smo takođe da je kontekstualističke teorije moguće podeliti u dve osnovne grupe, s obzirom na strukturu utvrđivanja kriterijuma kao i objašnjenja mehanizama za promenu standarda za pripisivanje znanja. To su kontekstualističke teorije koje za svoju osnovu uzimaju teoriju relevantnih alternativa (TRA) i kontekstualističke teorije koje se oslanjaju na teoriju protivčinjeničkih kondicionalnih iskaza (TPK). Dakle, u zavisnosti od toga na koji način odgovaraju na oba ova pitanja, kontekstualističke teorije je zatim moguće razvrstati na one koje:

1. Odbacuju PDZ – a) pomoću TRA; b) pomoću TPK;
2. Prihvataju PDZ – a) uz TRA; b) uz TPK.³⁴

2.1 Odbacivanje PDZ-a pomoću TRA – Fred Drecke

Iako Drecke nije klasični predstavnik kontekstualizma, on se među prvima bavio pitanjem PDZ-a, uvidevši njegov značaj za skepticizam.³⁵ Drecke je smatrao da je skeptički argument utemeljen na ovom principu i da, ako želimo da sačuvamo svakodnevno znanje, taj princip mora biti odbačen.

Ako bi standardi za pripisivanje znanja bili uvek izuzetno visoki i ako bi bilo neophodno da isključimo sve zamislive alternative – pa i one sadržane u radikalnim skeptičkim hipotezama – da bismo mogli da znamo, onda nikada ne bismo bili u poziciji da išta znamo. Na primer, ako je alternativa tome da sada sedim za kompjuterom i pišem disertaciju to da sam zapravo mozak u posudi, čijim sadržajima svesti manipulišu

³⁴ Interesantno je primetiti, dakle, da nema jedinstvenog odgovora na pitanje o PDZ-u čak i među predstavnicima iste kontekstualističke struje, bilo da je u pitanju kontekstualizam koji za osnovu uzima teoriju relevantnih alternativa, ili teoriju protivčinjeničkih kondicionalnih iskaza.

³⁵ Naročito treba imati na umu Nozikove reči kojima odaje priznanje Dreckeu za odbacivanje PDZ-a, na osnovu argumentacije veoma slične njegovoj. Videti: Nozick, 1981.

neuronaučnici proizvodeći utisak da sedim i pišem, pošto nikako ne mogu da isključim tu mogućnost, ne mogu ni da znam da sada (niti bilo kada) sedim za kompjuterom i da pišem svoju disertaciju. Skeptičke hipoteze su smišljene na takav način da podrivaju svaki pokušaj da se nekom saznavnom subjektu uspešno pripiše znanje.

Ipak, Drecke smatra da skeptičke hipoteze ne predstavljaju prepreku uspešnom pripisivanju znanja. Uvodeći pojam relevantnih alternativa, Drecke ističe da pojam znanja možemo posmatrati na apsolutan način, ali samo u okviru određenog domena relevantnosti. Pod relevantnom alternativom podrazumeva se ona „koja je u postojećim okolnostima mogla da se ostvari da se nije realizovalo aktualno stanje stvari.“³⁶ Dakle, da bi subjekt S znao određeni iskaz u svakodnevnim situacijama, on ne mora da isključi sve mogućnosti greške koje su u saglasnosti sa njegovom evidencijom, već samo one koje su u datim okolnostima relevantne. Relevantnost alternativa, po Dreckeovom uverenju, direktno zavisi od objektivnih, nekonverzionih faktora, među kojima je najznačajnija mogućnost (odnosno objektivna verovatnoća) da je alternativa ostvarena u datim okolnostima. Pošto su skeptičke hipoteze izuzetno udaljene i veoma malo verovatne, one, po Dreckeovom mišljenju, ne predstavljaju relevantne alternative u uobičajenim okolnostima, u kojima standardi za pripisivanje znanja nisu preterano zahtevni.

U svom čuvenom primeru sa zebra u zoološkom vrtu, Drecke pokazuje kako se proširivanjem opsega relevantnih alternativa uspostavlja zahtev za dodatnom evidencijom, neophodnom radi eliminisanja novouvedene alternative i osiguravanja znanja. Naime, ako smo u zoološkom vrtu u normalnim okolnostima i ako posmatramo ograđen prostor u kome su zebre, dovoljno je da smo u stanju da tu vrstu životinja razlikujemo od, recimo, gazela, antilopa i ostalih životinja izloženih u vrtu čije prisustvo namesto zebri predstavlja relevantne alternative. Međutim, ako bi neko umesto zebri postavio magarce koji su vešto prefarbani tako da liče na zebre, nama na osnovu evidencije koju imamo u datoj situaciji ne bi moglo da bude pripisano znanje, čak ni u slučaju da zaista posmatramo jednu od pravih zebri. Sama mogućnost da se pred nama umesto zebre nalazi magarac koji je vešto prefarban

³⁶ Drecke, 1970: 1021.

da liči na zebdu čini tu alternativu relevantnom. Na osnovu evidencije koju posedujemo posmatrajući životinje pred nama nismo u stanju da isključimo takvu mogućnost. Da bismo je eliminisali, potrebna nam je dodatna evidencija kojom bismo utvrdili pravo stanje stvari.

Kada su u pitanju radikalne skeptičke alternative, u odnosu na njih ne možemo steći protivevidenciju čak ni u principu, pa stoga nikada ne možemo znati da one nisu ostvarene. Prema Dreckeovom mišljenju, u svakodnevnim okolnostima ove alternative nisu relevantne, jer su skeptičke hipoteze zasnovane na mogućnostima koje su prilično udaljene i neverovatne. Čak i ako priznamo da u kontekstu filozofske rasprave o skepticizmu takve alternative postaju relevantne, te da u tom kontekstu ne možemo znati da skeptička alternativa nije ostvarena, Drecke smatra da iz toga ne sledi da i u tom kontekstu ne bismo mogli da tvrdimo da smo u drugim, uobičajenim kontekstima znali nešto što smo tvrdili da znamo:

Slažući se sa skeptikom, u kabinetu filozofije, da ne znam i da nikada nisam znao da one nisu voštane [imitacije] slobodan sam (za razliku od radikalnog kontekstualiste) da tvrdim kako sam ipak znao ono što sam onda tvrdio da znam – da su to bile pomorandže. Slobodan sam, to jest, da osporavam skepticizam skeptiku u kontekstu u kome su skeptičke alternative relevantne. *To je, čini mi se, značajan odgovor skepticizmu.*³⁷

Prema Dreckeovom mišljenju, to možemo da tvrdimo zbog toga što PDZ ne važi.

Jedan od glavnih Dreckeovih razloga za odbacivanje PDZ-a je taj što su, po njegovom uverenju, epistemički operatori samo *delimično prodorni*, odnosno *poluprodorni* (*semi-penetrating*), jer ne prodiru do svih posledica impliciranih datim iskazom. Tako, na primer, možemo znati da je stolica slomljena, a da ne znamo da je taj slomljeni predmet stolica, niti bilo koje dodatne logičke posledice iskaza da je taj predmet zaista stolica.³⁸ Posebnu podvrstu ovih posledica čine takozvane *kontrastne posledice* („contrast consequences“), za koje Drecke smatra da su direktno uključene u najveći broj skeptičkih argumenata. Uzmimo određeni iskaz „S je p“ i pretpostavimo da je q neki predikat koji je

³⁷ Dretske, 2004: 182.

³⁸ Videti: Dretske, 1970: 1014–1015.

nekompatibilan sa p, u tom smislu da ne mogu važiti i p i q zajedno. Predikatu q uvek možemo dodati još neki predikat r, tako da ako važi iskaz „S je p“ – sledi da „S nije q i r“. Upravo na ovakve vrste kontrastnih posledica skeptik pokušava da nam skrene pažnju kada iznosi svoje hipoteze. Dreckeova teza je da epistemički operatori ne prodiru do svih kontrastnih posledica, već samo do onih koje su relevantne u datim okolnostima.

Naime, ako za primer uzmemo tvrdnje „Znam da je zid beo“ i „Znam da zid nije crven“, u kontekstu u kojem stojim ispred podesno osvetljenog zida i vidim da je beo, operator „Znam“ prenosi se sa iskaza „Zid je beo“ na implicirani iskaz „Zid nije crven“. Međutim, ako drugi iskaz izmenimo tako da glasi „Zid nije crven i vešto osvetljen da izgleda beo“, on je i dalje logička posledica prvog, ali se znanje ne prenosi na njega (tvrdnja „Znam da zid nije crven i vešto osvetljen da izgleda beo“ je netačna), jer u tom slučaju epistemički operator nije prodoran. „Operatori će prodirati samo do onih kontrastnih posledica koje su deo mreže relevantnih alternativa koje struktuiraju (koje su deo) istog konteksta u kojem je izrečena saznavna tvrdnja.“³⁹

Upravo to je slučaj sa drugom premisom PDZ-a. Pošto iskaz „Ovo je zebra“ implicira iskaz „Ovo nije magarac“, iz toga što znam da je ovo zebra trebalo bi da sledi da znam da ovo nije magarac, što je u redu ako imamo u vidu da je prisustvo magarca na mestu zebre relevantna alternativa i da evidencija koju imam potvrđuje da je to zebra, odnosno (između ostalih) uključuje alternativu da je to magarac. Ali ako je impliciran iskaz „Ovo nije magarac koji je vešto prefarban tako da potpuno liči na zebra“, ovakvom modifikacijom uvodi se druga alternativa za koju ne znam da nije ostvarena, pošto je moja evidencija ne isključuje. Ipak, Drecke smatra da dokle god ova nova alternativa nije relevantna, nemam ni obavezu da je isključim, tako da neznanje da ona nije ostvarena ne ugrožava znanje da je ovo zebra. Drugim rečima, PDZ se na nju ne primenjuje. Gledano iz perspektive znanja uobičajenih iskaza, prvi i drugi iskaz u drugoj premisi skeptičkog argumenta ne formiraju isti opseg relevantnih alternativa tako da, prema Dreckeovom mišljenju, PDZ nije primenljiv.

³⁹ Dretske, 1970: 1023.

2.2 Prihvatanje PDZ-a uz TRA

2.2.1 Gejl Stajn

Jedna od najznačajnijih predstavnica strategije koja zastupa teoriju relevantnih alternativa i smatra da je PDZ validan jeste Gejl Stajn. Po njenom mišljenju, Drecke i Nozik, prilikom odbacivanja PDZ-a, prave grešku nalik grešci *ekvivokacije*.⁴⁰ Naime, ona smatra da se prilikom razmatranja PDZ-a moramo ograničiti na jedan kontekst i u okviru tog konteksta procenjivati istinitost iskaza. Greška, po njenom mišljenju, nastaje zato što drugu premisu razmatramo u okviru različitih konteksta u odnosu na antecedens i konsekvens. S obzirom na različite kontekste antecedensa i konsekvensa, a samim tim i razlike u visini standarda za pripisivanje znanja, izgleda da koristimo dva različita pojma znanja u okviru druge premise. Ovaj problem je moguće prevazići tako što bismo prilikom razmatranja ovih iskaza najpre fiksirali kontekst, odnosno standarde za pripisivanje znanja, a tek zatim ušli u procenu istinitosti datih iskaza. U zavisnosti od toga da li su epistemički standardi u datim kontekstima relativno niski ili visoki, različiti iskazi biće istiniti, odnosno neistiniti. Ako pretpostavimo da su standardi za pripisivanje znanja relativno niski, onda će stavovi 1, 2 i 3 biti istiniti, a ako su standardi postavljeni relativno visoko, onda ćemo prihvatiti iskaze 4, 5 i 6.

Ovakva strategija priznaje skeptiku njegovo pravo u situacijama u kojima su epistemički standardi neuobičajeno visoki. To su konteksti filozofskih predavanja ili rasprava, u okviru kojih se uvode radikalne skeptičke hipoteze, čime standardi za pripisivanje znanja bivaju povišeni. Međutim, kada jednom napustimo taj kontekst i vratimo se u uobičajene, u kojima su standardi za pripisivanje znanja niži, te stoga dostižniji, ponovo možemo tačno da tvrdimo da mnogo toga znamo.

⁴⁰ Videti: Stine, 1976: 256.

Jedna važna karakteristika pozicije Gejl Stajn je da, po njenom mišljenju, negacije iskaza nisu nužno relevantne alternative.

Skeptik želi da nas ubedi u svoj zaključak, zahtevajući od nas da priznamo da ne znamo da [pred nama] nije magarac vešto prefarban da liči na zebra, zato što nemamo evidenciju koja bi isključila tu mogućnost. To je ono u šta Drecke veruje i to je razlog zbog koga smatra da treba da odbacimo princip deduktivne zatvorenosti znanja da bismo pobedili skeptika. Mislim da je ovo pogrešan potez. Mi znamo da to nije magarac vešto prefarban da liči na zebra. Pretpostavimo za trenutak u svrhu rasprave da nemamo evidenciju. Ali Drecke je u zabludi jer, zbog činjenice da mnoge sazajne tvrdnje zahtevaju evidenciju od strane subjekta saznanja, misli da sve sazajne tvrdnje zahtevaju evidenciju.⁴¹

Za mnoge iskaze – naročito one čije negacije nisu relevantne alternative u određenom kontekstu – mi znamo da su istinite i nije nam potrebna evidencija, u uobičajenom smislu, za to da su one, pre nego njihove negacije, istinite.⁴²

Iz tog razloga, Stajnova tvrdi da, u okviru konteksta sa relativno niskim standardima za pripisivanje znanja, negacija iskaza „Nisam mozak u posudi“ (negacija negacije skeptičke hipoteze) ne predstavlja relevantnu alternativu. Subjekt dakle zna da nije mozak u posudi bez ikakvog svedočanstva. Za razliku od Dreckea, koji je smatrao da su negacije iskaza uvek relevantne alternative i da je za njihovo odbacivanje neophodno imati odgovarajuću evidenciju, Stajnova tvrdi da je moguće znati iskaze bez evidencije, ako oni predstavljaju negacije iskaza koji nisu relevantni u datom kontekstu. Na taj način, u okviru konteksta sa niskim standardima za pripisivanje znanja subjekt ne samo da zna da ima ruke, već zna i da nije mozak u posudi, i to bez ikakve evidencije. Ovakav vid neevidencijalnog znanja naročito kritikuje Stjuart Koen.

⁴¹ Stine, 1976: 257.

⁴² *Ibid*, 259.

2.2.2 Stjuart Koen

U svom tekstu „How to be a fallibilist“ Stjuart Koen razvija ideju o tome kako je moguće znati neki iskaz p na osnovu razloga r , čak i ako taj razlog r ne garantuje njegovu istinitost, već ga samo čini verovatnim.⁴³ On ovakvu poziciju naziva *folibilizam* i smatra da je u stanju da izbegne skeptički zaključak. Naime, ako bi bilo nužno da subjekt S zna iskaz p na osnovu razloga r samo ako iz r sledi p , bili bismo osuđeni na skepticizam. Folibilizam, sa druge strane, uspeva da premosti ovaj problem s obzirom da za folibiliste nije nužno da p sledi iz r , već da r čini p verovatnim, u većem ili manjem stepenu.

Međutim, kao specifične probleme za folibilizam Koen navodi primer lutrije i slučajeve u kojima je svedočanstvo u skladu sa folibilističkim intuicijama, ali u kojima ipak nismo skloni da subjektu pripišemo znanje. U lutriji u kojoj učestvuje n tiketa šansa da imamo pobednički tiket je $1/n$, dok je šansa da posedujemo gubitnički tiket $(n-1)/n$. Što je broj tiketa koji učestvuje u lutriji veći, to je šansa da je naš tiket pobednički manja, dok se na drugoj strani povećava verovatnoća da je tiket koji posedujemo gubitnički. Verovatnoća da je naš tiket gubitnički u lutrijama u kojima učestvuje ogroman broj tiketa je prilično velika, ali čak i u takvim situacijama mi nismo spremni da sebi pripišemo znanje da posedujemo gubitnički tiket. Na kraju krajeva, mi smo i kupili taj tiket nadajući se da će baš on možda biti izvučen.

Upravo taj slučaj, kojim sebi predočavamo mogućnost da baš naš tiket može biti izvučen, jeste razlog zbog koga sebi nismo spremni da pripišemo znanje da će naš tiket izgubiti. Drugim rečima, upravo ta mogućnost da grešimo kada na osnovu velike verovatnoće sudimo da ćemo izgubiti, mogućnost greške koja nam je u igrama na sreću *upadljiva (salient)*, sprečava nas da u lutrijskim situacijama tvrdimo da znamo.

Naizgled je različita situacija sa primerima u kojima saznajemo da je naš tiket gubitnički na osnovu nelutrijskog svedočanstva. Naime, u lutriji u kojoj učestvuje ogroman

⁴³ Videti: Cohen, 1988.

broj tiketa, na primer 1.000.000, verovatnoća da je tiket koji posedujemo dobitni iznosi 1 : 1.000.000, pa kad god razmišljamo o toj mogućnosti, mi je činimo upadljivom, čime ugrožavamo tvrdnju da znamo da naš tiket neće biti izvučen. Sa druge strane, u slučajevima svedočanstava (stečenih, recimo, putem medija) stvar je naizgled drugačija. U načelu, mi ne sumnjamo u kredibilitet i profesionalnost svedočanstava koja pružaju mediji, pa smo u situacijama kada nas izveste o dobitnom tiketu koji nije naš spremni da tvrdimo kako znamo da je naš tiket izgubio, iako je verovatnoća da je u medijima došlo do greške daleko veća nego u slučaju statističke verovatnoće same lutrije. Na primer, ako u novinama pročitamo brojeve dobitničkog tiketa iz tog kola lutrije i ako se ti brojevi ne poklapaju sa onima koji se nalaze na našem tiketu, mi bismo bez mnogo oklevanja priznali kako znamo da je naš tiket izgubio. Međutim, ako nam neko ukaže ili predoči mogući scenario po kome su novine napravile štamparsku grešku i umesto brojeva sa dobitničkog tiketa odštapale neke druge brojeve, mi više ne bismo bili spremni da sebi pripišemo znanje da je naš tiket gubitnički. U takvim situacijama, predočavanje mogućnosti da su novine pogrešile, ili da je na neki drugi način moglo da dođe do pogrešne informacije, predstavlja mehanizam koji podiže epistemičke standarde i onemogućava nam da sebi ili drugima pripišemo znanje.

Koen smatra da je teorija relevantnih alternativa ispravan osnov za odgovore na skeptičke scenarije. Iako ta teorija, u obliku u kojem je zastupaju Drecke i Stajn, nailazi na određene probleme, kombinovana sa folibilizmom ona nudi dosta uverljivo rešenje skeptičkih paradoksa. Jedan od takvih paradoksa uključuje i PDZ, onako kako ga skeptik predstavlja. Kao glavni problem Dreckeove i Stajnovе verzije Koen navodi nedostatak jasnih i nedvosmislenih kriterijuma za utvrđivanje relevantnosti alternativa. Upravo iz tog razloga on posebnu pažnju posvećuje formulisanju jedinstvenog i jasnog kriterijuma za utvrđivanje relevantnosti alternativa. „Jedna alternativa q (iskazu p) je relevantna ako je subjektova epistemička pozicija u odnosu na datu alternativu takva da ga onemogućuje da zna iskaz p “.⁴⁴ On zatim razlikuje eksternalističke i internalističke kriterijume za utvrđivanje relevantnosti alternativa. Eksternalistički kriterijum zasniva se na samim okolnostima u kojima se subjekt nalazi bez obzira da li ih je on svestan ili ne. Ako, na primer, prolazi kroz

⁴⁴ Cohen, 1988: 101.

predeo u kojem postoje makete ambara, sama činjenica da takve kopije postoje, bez obzira da li subjekt zna za nju ili ne, biće dovoljna da tu alternativu učini relevantnom. Sa druge strane, internalistički kriterijum zasniva se na evidenciji koju subjekt ima u odnosu na određeni iskaz. Ako subjekt nema dovoljan razlog, odnosno odgovarajuću evidenciju, za negiranje alternative q, onda je q relevantna alternativa iskazu p.

Razlikujući internalističke i eksternalističke kriterijume za utvrđivanje relevantnosti alternativa, Koen poriče mogućnosti da subjekt može znati negacije iskaza bez ikakve evidencije, samo na osnovu toga što u datom kontekstu te negacije nisu relevantne. Premda odbacuje rešenje koje je ponudila Gejl Stajn, on i sam u svoju teoriju uvodi jedan neevidencijalni momenat kada su u pitanju radikalne skeptičke alternative. Pošto za njihovo poricanje čak ni u principu ne možemo imati evidenciju (npr. za to da nismo mozgovi u posudi), Koen uvodi jednu dopunu svojim kriterijumima relevantnosti, tačnije internalističkom kriterijumu. Iako čak ni u principu nije moguće imati evidenciju o lažnosti radikalnih skeptičkih hipoteza, ipak je, smatra Koen, *dovoljno razložno ili racionalno verovati da su one netačne*. Koen ima u vidu poseban tip neevidencijalne, intrinzične racionalnosti. Ovako dopunjenim kriterijumom neku alternativu ocenjujemo kao relevantnu ako subjekt nema dovoljno razloga (odgovarajuću evidenciju) da je poriče, tj. da veruje da je ona neistinita, ili ako nije intrinzično racionalno verovati da je ona neistinita. Koen tako odgovara skeptiku dajući mu pravo samo u filozofskom kontekstu u kojem ovaj, uz oslanjanje na PDZ, uvodi izuzetno visoke kriterijume za pripisivanje znanja.

2.3 Odbacivanje PDZ-a pomoću TPK – Robert Nozik

Nozik takođe odbacuje PDZ, ali iz različitih razloga u odnosu na Dreckea. Razlog iz kog Nozik odbacuje PDZ tiče se njegovih uslova za znanje. Pored dva tradicionalna uslova, istinitosti iskaza i verovanja u njega, Nozik dodaje još jedan uslov koji je u literaturi poznat kao *uslov osetljivosti*. Verovanje u neki iskaz osetljivo je na istinu ako u mogućim svetovima

u kojima taj iskaz nije istinit ne bismo verovali da je on istinit. Ovi uslovi se mogu prikazati na sledeći način:

- 1) p je istinito (ili jednostavno: p)
- 2) S veruje da p (Vp)
- 3) Da p nije istinito, S ne bi verovao da p ($\sim p \rightarrow \sim Vp$)⁴⁵

Uslov osetljivosti omogućava nam da odvojimo slučajeve znanja od getijeovskih situacija. Verovanje u određeni iskaz je osetljivo ako u najbližim svetovima u kojima ona nije istinita (u kojima važi $\sim p$) mi ne verujemo da je ona istinita ($\sim Vp$).

Ako se vratimo našem primeru i iskazu „Znam da imam ruke“, taj iskaz je istinit samo ako u najbližim svetovima u kojima nemam ruke ja takođe i verujem da ih nemam. To je slučaj u svetovima u kojima sam nekom nesrećom izgubio ruke, ili umesto ruku imam neke druge ekstremitete, i istovremeno verujem da nemam ruke. Ipak, situacija sa skeptičkim pretpostavkama nije tako jednostavna. Kada su u pitanju iskazi kojima se uvode skeptičke pretpostavke, poput iskaza „Znam da nisam mozak u posudi“, verovanje u istinitost tih iskaza moralo bi da prati njihovu istinitost da bi mogli da predstavljaju predmet znanja. Ali pošto u najbližim svetovima u kojima ja jesam mozak u posudi, po pretpostavci, i dalje verujem da nisam mozak u posudi, onda ja ni u principu neću moću da posedujem znanje u vezi sa takvim iskazima. Stoga, ovakve hipoteze čine slučajeve u kojima naša verovanja ne prolaze uslov osetljivosti i nikada se ne mogu smatrati primerima znanja. Skeptički iskazi su upravo takvi iskazi, smatra Nozik.

Razlog zbog koga Nozik odbacuje PDZ jeste taj što uslov osetljivosti nije zatvoren u okviru saznate implikacije. U drugoj premisi navedenog argumenta, koja je implikacija i sastoji se od dva iskaza: „Znam da imam ruke“ i „Znam da nisam mozak u posudi“, verovanje u prvi iskaz jeste osetljivo na istinu, dok verovanje u drugi nije. Kontekst u kome

⁴⁵ Nozik ovim uslovima dodaje i četvrti uslov koji glasi: da je p slučaj, S bi verovao da p ($p \rightarrow Vp$). Ovaj uslov naizgled deluje kontraintuitivno jer se zasniva na protivčinjeničkim kondicionalnim iskazima sa istinitim antecedensom. Ipak, Nozik smatra da nam ovaj uslov garantuje da subjekt neće slučajno verovati da p, već da njegovo verovanje mora biti osetljivo na istinu. Ako ispunjava i treći i četvrti uslov, verovanje je u stanju da prati istinitosnu vrednost iskaza p kroz moguće svetove. Videti: Nozick, 1981.

je mozak u posudi relevantna alternativa, i svetovi u kojima procenjujemo istinitost tog iskaza, čine verovanje u tu pretpostavku neosetljivom na istinu, te bi subjekt, čak i da jeste mozak u posudi, i dalje verovao da nije. Upravo zato što konsekvens druge premise predstavlja iskaz u odnosu na koji subjektovo verovanje nije osetljivo na istinu, te verovanje u taj iskaz ne može imati status znanja, PDZ ne važi.

Prema tome, druga premisa ne može biti istinita ni u jednom kontekstu – ona će uvek biti lažna, smatra Nozik. Takođe, pošto PDZ ne važi, onda će prva premisa biti istinita jer je verovanje u nju osetljivo na istinu, dok će skeptički zaključak biti neistinit. Stoga, dolazimo u situaciju u kojoj tvrdimo istinitost 1) („Znam da imam ruke“) i istinitost 4) („Ne znam da nisam mozak u posudi“).

Ako napravimo konjunkciju ova dva iskaza, dobijamo sledeći iskaz: „Znam da imam ruke, ali ne znam da nisam mozak u posudi.“ Na taj način nastaje jedna vrsta *nepodnošljive konjunkcije (abominable conjunction)*, koja se na osnovu Nozikove pozicije pokazuje kao rešenje PDZ-a. Dok Nozik smatra da navedena konjunkcija predstavlja iskaz koji je istinit, neki filozofi ističu da je nije moguće tvrditi bez nedoslednosti, jer prvi deo iskaza (znanje da posedujem ruke) implicira nešto što drugi deo poriče (činjenica da ne mogu isključiti mogućnost da sam mozak u posudi direktno negira moje znanje da posedujem ruke). Nepodnošljivu konjunkciju i ovakav način rešenja problema PDZ-a naročito kritikuje Kit Dirouz.

2.4 Prihvatanje PDZ-a uz TPK – Kit Dirouz

Za razliku od Nozika, Dirouz uslov osetljivosti ne uvodi kao nužan uslov za znanje, već kao indikator snage epistemičke pozicije subjekta. Prema njegovom tumačenju, kada se prilikom izricanja saznavnih tvrdnji oslanjamo na pravilo osetljivosti, standardi za pripisivanje znanja teže da budu povišeni do onog stepena koji iziskuje da subjektovo verovanje bude osetljivo na istinitost iskaza, kako bi mu uopšte moglo biti pripisano

znanje.⁴⁶ U stvari, ovo pravilo nam služi kao konverzacioni mehanizam putem kojeg širimo sferu epistemički relevantnih svetova, tako da uključi najbliže svetove u kojima je p neistinito. Da li će doći do pomenutog proširenja, ili ne, zavisi od učesnika u konverzaciji, tačnije od njihovih namera, potreba i ciljeva. Samo procenjivanje istinitosti sazajnih tvrdnji oblika „S zna da p“ uvek se vrši u svetlu fiksiranih sfera epistemički relevantnih svetova.

Ako konstruišemo sistem sfera u čijem se centru nalazi aktualni svet, u kome subjektovo verovanje da p mora da se poklapa sa činjenicama da bi mu se moglo pripisati znanje, onda bismo takav sistem sfera mogli da nazovemo *sistemom epistemički relevantnih svetova*. U zavisnosti od konteksta, tj. u zavisnosti od toga koji standardi za pripisivanje znanja su operativni, razlikovaće se i sistemi epistemički relevantnih svetova na osnovu kojih ćemo procenjivati odgovarajuću sazajnu tvrdnju. Ako su standardi niski, sfera epistemički relevantnih svetova biće uska, ako pak primenjujemo više standarde i sistem epistemički relevantnih svetova postaje širi, odnosno od verovanja se očekuje veći stepen osetljivosti na istinu.

Upravo zato što uslov osetljivosti ne predstavlja uslov za znanje, već indikator snage epistemičke pozicije, druga premisa u skeptičkom zaključku ne samo da nije neistinita, kao kod Nozika, već je, naprotiv, uvek istinita. Parovi iskaza od kojih se ona sastoji predstavljaju iskaze u odnosu na koje je subjekt saznanja u istoj epistemičkoj poziciji. Subjektova epistemička pozicija prema iskazu da ima ruke potpuno je istovetna kao i prema iskazu da nije mozak u posudi, i obratno. Iz tog razloga ova premisa će uvek biti istinita, bez obzira na to koliko visoko ili nisko standardi za pripisivanje znanja budu postavljeni. Dirouz stoga nije prinuđen da odbaci PDZ, niti dospeva u situaciju u kojoj bi, kao Nozik, morao da tvrdi nešto poput „nepodnošljive konjunkcije“. Naprotiv, pošto izricanje druge premise stvara kontekst sa izuzetno visokim standardima za pripisivanje znanja, ona je jedino istinita upravo u tom kontekstu. Sa druge strane, PDZ važi u svim kontekstima, pa u zavisnosti od toga u kom kontekstu procenjujemo pomenutu trijadu, dobijamo i različite istinitosne vrednosti tih iskaza. Ako ih procenjujemo u okviru svakodnevnih konteksta u kojima vladaju veoma niski

⁴⁶ Videti: DeRose, 1995: 36.

standardi za pripisivanje znanja, onda će iskazi 1) i 3) biti istiniti. Ako je pak u pitanju kontekst filozofskih rasprava o skepticizmu, u kome su standardi za pripisivanje znanja prilično visoki, u njemu će biti istiniti iskazi 4) i 6). Kao što je već istaknuto, iskazi 2) i 5) su, po Dirouzovom mišljenju, istiniti u svim kontekstima.

Na ovaj način Dirouz elegantno pokazuje da je moguće odgovoriti skeptiku čak i ako prihvatimo PDZ. Skeptik je u pravu samo u onim kontekstima koji se odlikuju izuzetno visokim zahtevima za pripisivanje znanja, kontekstima u kojima, s obzirom na prirodu skeptičkih hipoteza, doslovno ništa ne možemo znati. Međutim, skeptikova pobjeda je samo trenutna i lokalna. Čim se vratimo u uobičajene kontekste u kojima su standardi za pripisivanje znanja znatno niži i dostižniji, tada ne samo da je ispravno tvrditi kako znamo sve one iskaze za koje bismo inače smatrali da ih znamo, već bi bilo potpuno pogrešno reći da ih ne znamo, smatra Dirouz.

2.5 Odbacivanje PDZ-a pomoću TRA i TPK – Mark Heler

Još jedan autor koji odbacuje PDZ jeste Mark Heler (Mark Heller). Uz Dreckea, Stajnovu i Koena, on predstavlja jednog od glavnih zastupnika teorije relevantnih alternativa.⁴⁷ Međutim, za razliku od ovih autora, on tvrdi da je tradicionalna teorija relevantnih alternativa nedovoljna da bi rešila problem skepticizma, čak i ako odbacimo PDZ, kao što je učinio Drecke. Naime, on smatra, poput Dreckea, da je ispravno *jednostavno gledište (simple view)* po kome ako je PDZ tačan, onda je i skepticizam istinit, ali ako je teorija relevantnih alternativa u redu, onda su i PDZ i skepticizam neistiniti. Ipak, po Helerovom mišljenju, teorija relevantnih alternativa, u onom obliku u kome je Drecke zastupa, nije u stanju da se izbori sa nekim specifičnim skeptičkim hipotezama.

⁴⁷ Helerova pozicija je zapravo malo kompleksnija, jer u jednom svom delu uključuje i teoriju protivčinjeničkih kondicionalnih iskaza. Ovo je posebno kritikovao Dankan Pričard (Duncan Pritchard) u tekstu „Closure and Context“. On tvrdi da je Heler kombinujući ove dve teorije u značajnoj meri oslabio svoju poziciju, jer se izložio kritikama problema koje obe teorije sa sobom nose. Videti: Pritchard, 2000.

Helerov kontekstualizam je svojevrsan spoj teorije relevantnih alternativa sa teorijom protivčinjeničkih kondicionalnih iskaza. Heler, kao i Nozik, prihvata da je uslov osetljivosti nužan uslov za znanje i da subjektu, ako njegovo verovanje ne ispunjava uslov osetljivosti, ne može biti pripisano znanje. Međutim, on smatra da je kondicionalna teorija koju zastupaju Nozik i Dirouz nedovoljna za izražavanje intuicija koje su u osnovi teorije relevantnih alternativa. Prema njegovom mišljenju, ponekad kada procenjujemo da li je verovanje da p osetljivo, može se desiti da imamo razlog da u relevantne alternative uvrstimo i moguće svetove koji ne spadaju u opseg najbližih svetova u kojima p nije slučaj:

Na primer, ako je aktualni svet pretrpan *papirnim maketama* drveća koje [subjekt] S nije u stanju da razlikuje od pravog drveća, S ne zna da je ono što gleda drvo, s obzirom na to da je vrlo lako na tom mestu mogla biti kopija drveta. Ali može se desiti da S ipak zadovoljava UO [uslov osetljivosti]; može se desiti da najbliži svetovi u kojima nema drveta ispred S jesu oni svetovi u kojima se pred njim nalazi samo vazduh. Iz činjenice da u okolini postoje kopije drveća ne sledi da bi se na tom mestu nalazila jedna od kopija ako drveta uopšte ne bi bilo. Stoga, relevantni svetovi moraju uključiti svetove sa kopijama čak i kada nijedan od njih nije među najbližim svetovima u kojima ispred S nema drveta.⁴⁸

Heler stoga predlaže jednu proširenu verziju teorije relevantnih alternativa koja bi trebalo da reši upravo ovakve slučajeve. Po tako proširenoj teoriji relevantnih alternativa „subjekt S zna neki iskaz p samo ako S ne veruje da p ni u jednom od najbližih ne-p svetova ili ni u jednom udaljenijem ne-p svetu koji je i dalje dovoljno blizu“.⁴⁹ Prilikom procenjivanja sazajne tvrdnje razmatramo da li subjekt S veruje u iskaz p u svetovima koji su dovoljno slični aktualnom svetu. U odabiru svetova idemo onoliko daleko od aktualnog sveta koliko je potrebno da dostignemo najbliže ne-p svetove, a zatim još onoliko koliko je potrebno da uključimo i one ne-p svetove koji su dovoljno blizu. Ako nema ne-p svetova koji su dovoljno blizu aktualnom svetu, potrebno je da idemo onoliko daleko koliko je neophodno da bismo dostigli bar neke ne-p svetove. Koliko daleko ćemo ići u proširivanju sfera relevantnosti svetova zavisi od kontekstualnih faktora. U kontekstima u kojima je reč

⁴⁸ Heller, 1999: 200.

⁴⁹ *Ibid*, 201.

o uobičajenim verovanjima, sfera dovoljno bliskih ne-p svetova biće inkluzivnija, odnosno udaljenija od aktualnog sveta u odnosu na sferu najbližih ne-p svetova.

Međutim, kada su u pitanju neuobičajena verovanja, verovanja u skeptičkim kontekstima, nijedan od ne-p svetova neće se nalaziti unutar sfera svetova koji su dovoljno bliski aktualnom svetu.⁵⁰ U takvim situacijama neophodno je proširiti sferu relevantnih svetova do one granice koja bi obuhvatala najbliže ne-p svetove. Pošto u takvim svetovima subjekt i dalje veruje da p, jer uslov osetljivosti nije ispunjen, njemu ne može biti pripisano znanje. Dakle, kada su u pitanju skeptički konteksti, odnosno neuobičajena verovanja, proširena verzija relevantnih alternativa ponaša se na isti način kao i kondicionalna teorija znanja. Međutim, njena prednost je što u okviru konteksta sa blažim kriterijumima za pripisivanje znanja i u kontekstima povodom umerenih skeptičkih hipoteza ona uspeva da prevaziđe nedostatke sa kojima kondicionalna teorija znanja ne može da se izbori.

Pošto kao i Nozik smatra da uslov osetljivosti predstavlja nužan uslov za znanje, Heler takođe odbacuje PDZ. On smatra da je moguće posedovati znanje u svakodnevnim okolnostima, recimo da je ispred nas ambar, iako nismo u mogućnosti da isključimo radikalne skeptičke hipoteze, poput one da nas obmanjuje zli demon. Za procenjivanje istinitosti prvog iskaza dovoljno je proširiti sferu najbližih ne-p svetova tako da uključi i one ne-p svetove koji su dovoljno blizu, dok za procenu drugog iskaza ne postoji nijedan relevantan ne-p svet koji je dovoljno blizu aktualnom svetu (jer su najbliži ne-p svetovi izvan okvira dovoljno bliskih svetova). Prilikom procene takvih iskaza mi moramo ići prilično daleko od aktualnog sveta da bismo došli do najbližih ne-p svetova.

Jedino u tim kontekstima skeptik ima pravo kada kaže da ne znamo iskaze koje bismo inače tvrdili da znamo. Zbog toga što PDZ ne važi, nakon resetovanja konverzionog konteksta, ponovnim uspostavljanjem blažih standarda za pripisivanje znanja, mi opet možemo tvrditi da znamo da se ispred nas nalazi ambar. Međutim, čak i ako nismo

⁵⁰ „Ali u slučajevima u kojima je ne-p bizarno skup dovoljno bliskih svetova neće uključivati nijedan ne-p svet. Svi ne-p svetovi su isuviše različiti od aktualnog sveta da bi bili uključeni unutar dovoljno bliskih svetova. U slučajevima u kojima je ne-p toliko bizarno moramo ići dalje od aktualnog sveta, izvan svih dovoljno bliskih svetova, da bismo pronašli najbliži ne-p svet.“ (Heller, 1999: 202)

zadovoljni ovakvim rešenjem, kojim se skeptiku priznaje pobeda u okviru konteksta u kojima vladaju izuzetno visoki epistemički standardi, mi možemo biti nekooperativni u razgovoru i ne dozvoljavati da dođe do povišavanja standarda za pripisivanje znanja. Na taj način, smatra Heler, ne samo da smo ograničili skeptikovu pobedu na njegov teren, već mu time čak možemo oduzeti i pravo da nas na njegov teren uopšte i navede.⁵¹

Jedna od posledica Helerovog odbacivanja PDZ-a je, slično kao i kod Nozika, zastupanje neke vrste nepodnošljive konjunkcije. Helerova proširena verzija relevantnih alternativa generiše iskaze poput „S zna da se ispred njega nalazi drvo, iako ne zna da nije obmanut od zlog demona“.⁵² Heler tvrdi, nasuprot Dirouzu, da je ova konjunkcija istinita, uprkos tome što je nije moguće tvrditi; ona je istinita u kontekstima u kojima nije izrečena. U tim kontekstima, s obzirom na odgovarajuće standarde za pripisivanje znanja, subjekt može znati da se ispred njega nalazi drvo, ali ipak ne može znati da nije obmanjivan od zlog demona, jer su epistemički relevantne sfere svetova za procenjivanje istinitosti ova dva iskaza drugačije.⁵³ Ipak, izricanjem ovih iskaza dolazi do podizanja standarda za pripisivanje znanja, čime i skeptičke alternative postaju epistemički relevantne prilikom procene njihove istinitosti, što za posledicu ima neistinitost njihove konjunkcije. „Stoga, kad god je nepodnošljiva konjunkcija izrečena ona je neistinita, objašnjavajući time [svoju] nepodnošljivost. Ali, ovo je ne sprečava da bude istinita u kontekstima u kojima nije izrečena.“⁵⁴

⁵¹ Videti: Heller, 1999: 206.

⁵² *Ibid*, 203.

⁵³ Tim Blek (Tim Black) posebno kritikuje nesaglasnost koja se ogleda u različitom tumačenju verovanja koja se tiču ova dva iskaza. Po njegovom mišljenju, neopravdano je smatrati da standardi za pripisivanje znanja variraju u odnosu na kontekst u kojem subjekt veruje da ispred sebe vidi drvo, a da su uvek invarijantno visoki u pogledu verovanja da nije obmanjivan od zlog demona. Videti: Black, 2002.

⁵⁴ Heller, 1999: 204. Poseban problem predstavlja Helerov stav o tome da određena rečenica može biti istinita u kontekstima u kojima nije izrečena. S obzirom da je reč o konverzacionom kontekstualizmu i da razmatramo samo konverzacione mehanizme za uspostavljanje i promenu epistemičkih standarda, mi se nećemo detaljnije baviti ovim problemom. Ipak, čini se, barem intuitivno, da ne bi trebalo da bude značajnijih razlika između mehanizama za variranje epistemičkih standarda prilikom razgovora u odnosu na puko razmišljanje o određenim alternativama.

*

Razmatrani kontekstualistički odgovori i strategije, bilo da prihvataju ili odbacuju PDZ, imaju za cilj da spase svakodnevno znanje od skeptičkih hipoteza. Gotovo svi navedeni autori priznaju da je nemoguće pobediti skeptika na njegovom terenu ako kao kooperativni sagovornici prihvatimo zahtev za povišenjem standarda za pripisivanje znanja, do kojeg dolazi usled uvođenja radikalnih skeptičkih hipoteza. Mi jednostavno ne možemo imati znanje u kontekstima u kojima vladaju takvi standardi. Srećom, nismo uvek u takvim konverzacionim kontekstima. U svakodnevnim kontekstima u kojima vladaju znatno blaži standardi mi možemo ispravno sebi pripisivati znanje, tj. bilo bi potpuno pogrešno reći da ne znamo.

U odgovoru na skeptički argument, kontekstualisti polaze od pretpostavke da standardi za pripisivanje znanja variraju kroz kontekste u zavisnosti od toga koje alternative postaju relevantne u datom konverzacionom kontekstu. Istovremeno, oni ističu značaj principa deduktivne zatvorenosti znanja za skeptičku poziciju, te nastoje da daju odgovor skeptiku ili tako što odbacuju taj princip ili tako što ga zadržavaju, uz naglašavanje da je on validan samo ako od prve premise pa sve do zaključka ne dolazi do promene konteksta.

Jasno je da obe strategije ističu da su mehanizmi koje skeptik koristi za povišavanje epistemičkih standarda ključni element u njegovom pokušaju da dovede u pitanje naše celokupno znanje. Upotreba principa deduktivne zatvorenosti znanja predstavlja samo jedan korak koji omogućava da se tako uvedeni visoki standardi za pripisivanje znanja primene na svakodnevne kontekste i da se na taj način ospori bilo koja sazajna tvrdnja. Stoga, najvažnije pitanje povodom spora između kontekstualizma i skepticizma predstavlja objašnjenje mehanizama koji upravljaju standardima za pripisivanje znanja – njihovim povišavanjem i snižavanjem.

3 KONVERZACIONI MEHANIZMI PROMENE EPISTEMIČKIH STANDARDA

Najvažnije pitanje kontekstualističkog pristupa u objašnjenju različitih značenja termina „znati“, kao i uspešnog odgovora na problem skepticizma, predstavlja analiza *konverzionih mehanizama promene epistemičkih standarda*. Osnovna teza kontekstualizma je da različiti konverzionih konteksti kreiraju različite epistemičke standarde koje subjekt mora da zadovolji da bi mu moglo biti pripisano znanje. U zavisnosti od konteksta u kome se vrši pripisivanje znanja, sazajne tvrdnje dobijaju odgovarajući semantički sadržaj (istinitosne uslove). Različiti konverzionih konteksti odlikuju se različitim standardima za pripisivanje znanja. Suštinsko pitanje je, dakle, šta su zapravo standardi za pripisivanje znanja i na koji način se oni menjaju u okviru konverzionih konteksta?

Epistemički standardi su varijabilni uslovi konverzionih konteksta koji određuju koliko bi jak epistemički položaj sazajnog subjekta trebalo da bude da bi mu moglo biti pripisano znanje. U svakodnevnim, običnim kontekstima standardi za pripisivanje znanja relativno su niski, pa je u tim kontekstima veliki broj sazajnih tvrdnji tačan. Što su ti standardi stroži, to se subjekt nalazi u težem epistemičkom položaju. Skeptičke hipoteze obrazuju epistemičke kontekste u kojima su standardi za pripisivanje znanja toliko zahtevni da ih je nemoguće ispuniti. Oni su konstruisani na takav način da epistemičku poziciju subjekta čine prilično nezavidnom. U takvim kontekstima ne možemo ništa tvrditi sa sigurnošću. Bez obzira da li je reč o kontekstualizmu zasnovanom na teoriji relevantnih alternativa ili teoriji protivčinjeničkih kondicionalnih iskaza, konteksti u okviru kojih su skeptičke alternative relevantne smišljeni su tako da evidencija koju posedujemo nije dovoljna za isključenje mogućnosti greške.

Kao što je već rečeno, jedan od osnovnih ciljeva kontekstualizma predstavlja objašnjenje konverzionih mehanizama koji skeptičke alternative čine relevantnim,

ugrožavajući time naše znanje. Takođe, kontekstualizam ima za zadatak da objasni kako je moguće snižavati epistemičke standarde nakon suočavanja sa skeptičkim alternativama, odnosno, kako dolazi do resetovanja konverzionih konteksta. *Konverzaciona dinamika* određuje način na koji dolazi do promene epistemičkih standarda. Mnogi kontekstualisti primećuju da postoji izvesna asimetrija u pogledu mehanizama promene epistemičkih standarda. Dok je dosta jednostavno povisiti epistemičke standarde razmatranjem određenih mogućnosti koje ranije nisu uzete u obzir (bilo da su posredi neke mogućnosti greške ili skeptičke alternative), čini se da po razmatranju skeptičkih alternativa više nije tako lako uticati na snižavanje epistemičkih standarda.

Kada je reč o objašnjenju povišavanja i snižavanja standarda za pripisivanje znanja, veoma je važno ne samo da se obrazloži na koji način određene alternative (odnosno mogući svetovi) postaju relevantni, već i da se ukaže na mehanizme koji utiču na razvoj konverzacione dinamike i promenu epistemičkih konteksta. Analiza elemenata konverzacione dinamike otkriva suštinski karakter mehanizama promene epistemičkih standarda. Ona objašnjava šta je to što određene alternative čini relevantnim u određenim konverzionim kontekstima, dok ih u drugim konverzionim kontekstima čini irelevantnim.

Skeptik, sa druge strane, ne smatra da je neophodno objasniti načine na koji nam njegove alternative postaju relevantne. Sasvim je dovoljno da uzmemo pomenute alternative u razmatranje i shvatićemo da one ne mogu biti zanemarene, ako zaista želimo da proniknemo u prirodu i mogućnosti ljudskog znanja. Iako nam se čini da u mnogim (svakodnevnim) kontekstima možemo znati puno toga, pošto skeptičke alternative u takvim kontekstima nisu relevantne, dovoljno je da te alternative uzmemo u razmatranje i da sve znanje za koje smo smatrali da ga posedujemo nestane. Iz tog razloga, neki filozofi su smatrali da jednostavno treba priznati pobedu skepticizma, s obzirom na to da nakon suočavanja sa skeptičkim alternativama ništa sa sigurnošću ne možemo znati. I među predstavnicima kontekstualizma ima filozofa koji su uvereni da bavljenje epistemologijom uništava znanje: kada se bavimo epistemologijom i ispitujemo prirodu znanja, najčešće uzimamo u razmatranje i skeptičke alternative, pa ih samim tim činimo relevantnim.

U narednih nekoliko odeljaka izložiću konverzacione mehanizme za koje najpoznatiji predstavnici kontekstualizma smatraju da su najvažniji kada je reč o promeni standarda za pripisivanje znanja. Potom ću detaljno analizirati moguće načine snižavanja epistemičkih standarda, kao ključni korak u odgovoru na skeptičke alternative.

3.1 Luisova pravila za utvrđivanje relevantnosti alternativa

Verovatno najiscrpniju listu uslova koji utiču na promenu standarda za pripisivanje znanja dao je Dejvid Luis u svom poznatom tekstu „Elusive Knowledge“. On navodi sedam pravila za promenu konverzacionih konteksta, među kojima, kada je reč o skeptičkom problemu, posebno mesto zauzima *pravilo pažnje (rule of attention)*. Ovo pravilo ističe da neka alternativa postaje relevantna ako je u datom kontekstu ne ignorišemo, već svoju pažnju usmeravamo na nju. Drugim rečima, prema ovom pravilu, bilo koja alternativa postaje relevantna onog trenutka kada neko u razgovoru skrene pažnju na nju. Skeptik upravo to postiže u epistemološkom kontekstu, ukazujući na neke mogućnosti greške koje ranije nismo imali u vidu. Međutim, pre nego što detaljno analiziramo na koji način pravilo pažnje utiče na konverzacionu dinamiku, a samim tim i na promenu standarda za pripisivanje znanja, neophodno je ukratko izložiti osnovne postavke Luisove kontekstualističke pozicije, uzimajući u obzir i ostalih šest pravila za utvrđivanje relevantnosti alternativa.

Luisov kontekstualizam zasniva se na teoriji relevantnih alternativa. Da bi subjekt mogao da zna određen iskaz, on mora biti u stanju da isključi sve relevantne alternative tom iskazu. Relevantne alternative su sva moguća stanja stvari (mogući svetovi) u kojima subjekt poseduje istu evidenciju i nalazi se u istoj saznajnoj poziciji kao i u aktualnom svetu, ali je iskaz u koji veruje neistinit. Sam Luis smatra da znanje mora biti infolibilističkog karaktera, tj. da nije moguće nešto znati a da pritom nismo isključili sve mogućnosti greške.⁵⁵ Mogli

⁵⁵ „Ako tvrdite da S zna da p, ali priznajete da S ipak nije u stanju da eliminiše određenu mogućnost u kojoj važi ne-p, onda se svakako čini kao da tvrdite da S zapravo ipak ne zna da p. Govoriti o pogrešivom znanju, o

bismo reći da je ovakva interpretacija znanja modalnog karaktera, jer zahteva da subjekt mora biti u stanju da eliminiše sve mogućnosti greške koje su u skladu sa njegovom evidencijom, da bi mogao znati određeni iskaz. Domen „svih“ mogućnosti delom zavisi od konteksta pripisivača znanja. Stoga, skup relevantnih alternativa u određenom kontekstu delom zavisi i od namera, potreba i ciljeva koje pripisivač znanja deli sa svojim sagovornicima u okviru određenog razgovora.

Međutim, ispitujući samu prirodu znanja, pokazuje se da mi nikada nemamo nepogrešivo znanje. Kad god uzmemo u razmatranje mogućnosti greške koje nismo eliminisali, a koje predstavljaju prepreku našem znanju, shvatamo da sebi i drugima pripisujemo znanje, iako nismo isključili te mogućnosti greške. Stoga, Luis svojoj definiciji znanja dodaje jednu klauzulu po kojoj S zna da p ako i samo ako p važi u svim mogućnostima koje nisu eliminisane subjektovom evidencijom, osim onih mogućnosti koje su ispravno ignorisane.⁵⁶

Sa druge strane, skepticizam predstavlja ozbiljnu pretnju našem znanju. Razmatranjem svih prethodno ignorisanih mogućnosti greške činimo da one postanu relevantne alternative, pa svako teorijsko razmatranje skeptičkih hipoteza za sobom povlači uništavanje ili nestajanje znanja. Luis tvrdi kako inače puno toga znamo, ali da onog trenutka kada počnemo da se bavimo epistemologijom to znanje nestaje. Otud i naziv *neuhvatljivo znanje* (*elusive knowledge*). Tvrdnja da je znanje neuhvatljivo i da bavljenje epistemologijom uništava znanje zvuči prilično kontroverzno. Ipak, ta tvrdnja posledica je Luisovog „skraćenog“ načina izlaganja sopstvene teorije u okviru objekt-jezika. Na kraju svog teksta on predlaže prevođenje navedenih tvrdnji u metajezik, čime bi se izbegle određene protivrečnosti.

Sledeći Luisovu preporuku, trebalo bi sve sazajne tvrdnje formulisati u metajeziku. Na taj način trebalo bi preformulisati i Luisovu kontekstualističku definiciju znanja:

znanju uprkos neeliminisanim mogućnostima greške, jednostavno zvuči kontradiktorno.“ Videti: Lewis, 1996: 549.

⁵⁶ Luis naglašava da ova klauzula ne sme biti izrečena, jer samo ukazivanje na mogućnosti koje su ranije bile ignorisane automatski ih čini relevantnim alternativama. Videti: Lewis, 1996: 554.

saznajna tvrdnja oblika „ S zna da p “ istinita je u kontekstu pripisivanja znanja C akko subjekt S može da isključi sve relevantne alternative u kontekstu C koje su saglasne sa evidencijom koju poseduje. Da bismo mogli da uspostavimo odgovarajući kriterijum za utvrđivanje relevantnosti alternativa, Luis predlaže sedam konverzionih pravila, od kojih su neka restriktivna, dok su neka dopuštajuća. To su sledeća pravila: *aktualnosti* (*rule of actuality*), *verovanja* (*rule of belief*), *sličnosti* (*rule of resemblance*), *pouzdanosti* (*rule of reliability*), *metode* (*rules of method*), *konzervativnosti* (*rule of conservatism*) i *pažnje* (*rule of attention*). Ova pravila utiču na selekciju mogućnosti koje u odgovarajućim kontekstima predstavljaju relevantne alternative.

3.1.1 Pravilo aktualnosti

Pravilo aktualnosti nalaže da mogućnost koja je realizovana nikada ne sme biti ignorisana, jer je aktualnost uvek relevantna alternativa. U tom smislu ovo pravilo je eksternalističko i zamenjuje prvi uslov u tradicionalnim definicijama znanja: predmet znanja može biti samo ono što je istinito. Iako se čini da je pravilo aktualnosti trivijalno, jer pretpostavlja da p mora biti slučaj da bi subjekt mogao znati da p , sama aktualnost ne mora biti nešto čega je subjekt svestan. Setimo se primera sa maketama ambara i videćemo da subjekt može biti potpuno nesvestan određenih okolnosti u kojima se nalazi, a da one ipak utiču na njegovo znanje.

Takođe, Luis postavlja jedno zanimljivo pitanje povodom ovog pravila: čija aktualnost je bitna prilikom pripisivanja znanja, aktualnost subjekta ili pripisivača znanja? Iako na prvi pogled ovo pitanje deluje pomalo deplasirano, s obzirom da su pripisivač znanja i subjekt deo iste realnosti, Luis ostavlja prostora za primere pripisivanja znanja koji se tiču subjekata u prošlosti, ili razmatranja potencijalnih pripisivanja znanja s obzirom na moguće svetove. Na primer, ako se pitamo da li je Milan juče znao da je četvrtak, prilikom procene istinitosti tog iskaza biće nam važno koji je juče dan bio, dakle šta je aktualnost Milanove

pozicije, a ne šta je aktualno s obzirom na nas kao pripisivače znanja. Takođe, mi se možemo pitati šta se dešava kada pripisujemo znanje osobama koje su akteri nekih drugih mogućih svetova. Pretpostavimo da u aktualnom svetu (w_0) Milan nije pročitao „Elusive Knowledge“, ali da je u nekom drugom svetu (w_1) odličan poznavalac svih Luisovih tekstova. U tom svetu Milan svakako zna više nego u aktualnom svetu (osim što ne poseduje znanje da nije pročitao „Elusive Knowledge“ i možda neke druge tekstove). Stoga, ako bismo rekli da u svetu w_1 Milan zna kakva je Luisova kontekstualistička teorija, njegova aktualnost kao subjekta saznanja i naša aktualnost kao pripisivača znanja svakako bi se razlikovala.

Iz tog razloga, Luis smatra da pitanje aktualnosti i nije tako trivijalno pitanje kako se na prvi pogled čini, te da, kada razmatramo primere poput upravo navedenih, uvek u obzir treba uzimati aktualnost subjekta, a ne pripisivača znanja.

3.1.2 Pravilo verovanja

Pravilo verovanja nalaže da ono u šta subjekt veruje da je slučaj nikada ne može biti ignorisano, već mora biti uzeto kao relevantna alternativa, bez obzira da li je to verovanje ispravno ili ne.

Luis smatra da, s obzirom na činjenicu da se verovanja razlikuju u pogledu stepena ili jačine, ovo pravilo treba preformulisati na takav način da određena mogućnost ne sme biti ignorisana ako subjekt poseduje dovoljno visok stepen verovanja u tu mogućnost. U zavisnosti od toga koliki je ulog, ili mogućnost greške, zavisice i koliko visok stepen verovanja treba da bude da bismo tu mogućnost smatrali relevantnom alternativom.⁵⁷ Ako je mogućnost greške posebno izražena, onda je čak i nizak stepen verovanja dovoljan da određenu mogućnosti učini relevantnom alternativom. Međutim, u nekim drugim okolnostima, karakterističnim za neke druge konverzacione kontekste (poput sudnice), u

⁵⁷ Upravo zato Luis predlaže da je možda prikladnije ovo pravilo nazvati *pravilom visokih uloga (rule of high stakes)*. Videti: Lewis, 1996, fusnota 12.

kojima su ulozi izuzetno visoki, određene mogućnosti su često ignorisane kao irelevantne. Na primer, ako u sudnici kažemo da je ubica zapravo možda samo klon optuženog, sa istim otiscima prstiju i istim lancem DNK, ova mogućnost vrlo verovatno ne bi uspela da utiče na mehanizme za povišavanje epistemičkih standarda, pa samim tim ne bi bila uzeta u razmatranje kao relevantna alternativa.

Takođe, jedna od specifičnih karakteristika Luisove teorije znanja jeste stav po kome ne samo da postoje slučajevi istinitog opravdanog verovanja koji ne predstavljaju primere znanja, već i da postoje slučajevi znanja bez opravdanja, pa čak i znanje bez verovanja.⁵⁸ Kao što je verovatno svima poznato, Getijeovi slučajevi su primeri istinitog opravdanog verovanja koji ne predstavljaju znanje. Luis takođe navodi i primere lutrije kao slučajeve u kojima subjekt poseduje istinito opravdano verovanje koje ipak ne rezultira znanjem. Sa druge strane, Luis smatra da verovanje nije ni nužan uslov za znanje, s obzirom na primere poput onog koji navodi Kolin Radford (Colin Radford)⁵⁹ o bojažljivom studentu koji daje tačan odgovor, ali nema samopouzdanja u svoje znanje, niti veruje da je odgovor koji daje istinit.⁶⁰ Neki kritičari Luisove filozofije ipak smatraju da uslov verovanja predstavlja jedan od nužnih uslova za znanje i tvrde da ovaj uslov mora biti uključen u Luisovu teoriju znanja.⁶¹

⁵⁸ Videti: Lewis, 1996: 556.

⁵⁹ Videti: Radford, 1966: 2–3.

⁶⁰ Jedan od mogućih prigovora ovom primeru jeste da student ipak poseduje bar određeni stepen verovanja da je odgovor koji daje tačan, iako nije potpuno siguran u to. Razmotrimo pak sledeći primer koji je možda bolji za ilustraciju tvrdnje da verovanje nije nužan uslov za znanje. Zamislimo čoveka koji je diplomirao filozofiju i trenutno radi kao srednjoškolski profesor. Tokom čitavih studija on je smatrao da istinitosna tablica za materijalnu implikaciju nije u redu, tj. smatrao je da u slučajevima u kojima je antecedens neistinit ne možemo tvrditi da je implikacija tačna. Dakle, on je osoba koja ne veruje u istinitosnu tablicu za materijalnu implikaciju. Ali postao je profesor i jedna od njegovih dužnosti je da učenike nauči istinitosnim tablicama za logičke veznike, a kasnije takođe i da oceni njihovo znanje iz te oblasti. Svakako, neki poznavalac logike koji bi bio prisutan na času i slušao predavanje rekao bi da profesor zna koji su istinitosni uslovi za materijalnu implikaciju. Štaviše, ako bi profesor sa učenicima ponovio ono što su upravo obradili, ta osoba bi verovatno sa pravom tvrdila da ih je profesor sjajno tome naučio.

⁶¹ Videti: Schaffer, 2015: 480; Ichikawa, 2011: 386.

3.1.3 Pravilo sličnosti

Pravilo sličnosti nalaže da ako neka mogućnost ne sme da bude ignorisana, onda ni neka druga mogućnost koja je njoj *upadljivo slična* takođe ne bi smela da bude ignorisana. Naravno, veoma je bitno da je relevantnost prve alternative uspostavljena na osnovu nekog drugog pravila, jer uz dovoljno malih modifikacija bilo koja alternativa mogla bi postati relevantna putem pravila sličnosti. Uz to, sličnost mora biti upadljiva i to s obzirom na specifične karakteristike u odnosu na odgovarajući kontekst. Na primer, ako je Petar osoba koja ceo život provodi kockajući se i dajući sav novac na kladionice i lutriju, iskaz „Petar nikada neće biti bogat“ deluje kao iskaz u čiju istinitost ne treba sumnjati. Međutim, ako neko ukaže na mogućnost da Petar može postati bogat samim tim što učestvuje u lutriji, ma koliko bila mala šansa da će pobediti, mi više ne smemo ignorisati tu mogućnost. Stoga iskaz „Petar nikada neće biti bogat“ onda ne možemo smatrati istinitim. I u prvom i u drugom slučaju koristimo pravilo sličnosti, ali se u prvom slučaju fokusiramo na sličnost sa ostalim ljudima koji su ceo život proveli u siromaštvu, kockajući se i poslednji novac bacajući na kladionicu, ignorišući pritom mogućnost da baš Petar možda bude dobitnik na lutriji. U drugom slučaju se pak fokusiramo na samu prirodu lutrije i sličnosti između pobjedničkog tiketa i tiketa koji Petar poseduje. Dakle, presudan aspekt pravila sličnosti jeste usredsređivanje na specifične sličnosti pri upoređivanju dve ili više mogućnosti.

Takođe, pravilo sličnosti mora biti ograničeno s obzirom na jedan specifičan slučaj. Naime, pravilo sličnosti nalaže da bilo koja mogućnost koja je upadljivo slična aktualnosti ne sme biti ignorisana. Međutim, skeptičke alternative su upravo smišljene sa namerom da budu apsolutno slične aktualnosti s obzirom na određene karakteristike, poput evidencije koju subjekt poseduje i saznanje pozicije u kojoj se nalazi. Iz tog razloga, skeptičke alternative morale bi biti uvek relevantne s obzirom na pravilo sličnosti. Ipak, Luis smatra da skeptičke alternative ne smeju biti relevantne na ovaj način i kaže da uprkos tome što ne

može naći rešenje koje nije *ad hoc* u vezi sa ovim pravilom, sličnost koju poseduju skeptičke alternative, kada je reč o evidenciji, ne sme biti okidač za aktiviranje pravila sličnosti.⁶²

Luis takođe smatra da se pravilom sličnosti na gotovo isti način mogu objasniti i Getijeovi primeri u kojima subjekt ima istinito opravdano verovanje koje ipak ne ishodi znanjem. Iako problem lutrije takođe predstavlja jedan specifični slučaj u kome subjekt poseduje istinito opravdano verovanje koje mu ne garantuje znanje, čini se da su ova dva problema prilično različita i da ne mogu biti objašnjeni istim mehanizmom – pozivanjem na pravilo sličnosti.⁶³

3.1.4 Pravilo pouzdanosti

Pravilo pouzdanosti temelji se na pretpostavci da su naši izvori znanja generalno neproblematični, imajući u vidu kauzalnu teoriju saznanja. Naime, ovo pravilo pretpostavlja da su naši uobičajeni načini saznanja – opažanje, sećanje i svedočanstvo – u načelu pouzdani izvori saznanja. Uglavnom pretpostavljamo da ovi procesi funkcionišu pouzdano, te ispravno zanemarujemo mogućnosti po kojima nešto sistematski nije u redu sa njima.

Naravno, postoje mogućnosti u kojima neki od ovih procesa ne funkcioniše kako valja, poput halucinacija, u kojima su utisci koje imamo potpuno isti kao i prilikom normalnog funkcionisanja opažanja. Ove mogućnosti je nemoguće eliminisati, ali ih je moguće ignorisati kao irelevantne u normalnim okolnostima.

⁶² Videti: Lewis, 1996: 557.

⁶³ Za kritiku ideje da se pravilo sličnosti na isti način može primeniti i na problem lutrije i na Getijeove primere, videti: Cohen, 1998: 297–298; Lazović, 2014: 17–18.

3.1.5 Pravila metode

Pravila metode dozvoljavaju da prilikom bavljenja određenim problemom uzorke koje imamo treba tumačiti kao reprezentativne, a da zaključke treba bazirati na abdukciji, kao metodi dolaska do najboljeg objašnjenja. Pravila metode, kao i pravilo pouzdanosti, pretpostavljaju da u normalnim okolnostima ovi načini sticanja znanja funkcionišu pravilno i da bilo koji slučaj koji se razmatra treba da uključuje pomenute metode kao ispravne.

3.1.6 Pravilo konzervativnosti

Ovo pravilo dozvoljava da prihvatimo uobičajene i međusobno usvojene pretpostavke jezičke zajednice kojoj pripadamo. Ako su neke mogućnosti ispravno ignorisane od neke jezičke zajednice, i ako je prihvaćeno kao opšte znanje da takve mogućnosti treba ignorisati, onda je ispravno ignorisati te mogućnosti.⁶⁴

Luis ukazuje da je moguće ova tri pravila (zapravo četiri pravila, jer Luis u okviru pravila metode reprezentativne uzorke i abdukciju posmatra kao dva zasebna pravila) podvesti jedno pod drugo, u smislu da i pravila metode i pravilo konzervativnosti možemo posmatrati kao specijalne slučajeve pravila pouzdanosti, i obratno. Na primer, pravila metode: odabir reprezentativnih uzoraka i zaključak na najbolje objašnjenje možemo posmatrati kao dva pouzdana metoda pomoću kojih dolazimo do saznanja, kombinujući ih sa opažanjem, sećanjem i svedočanstvima. Takođe, pravilo konzervativnosti bismo mogli da posmatramo kao opšteprihvaćene pretpostavke zajednice, odnosno kao pouzdane izvore informacija i metoda kojim se služimo prilikom zaključivanja i saznanja.

⁶⁴ Skeptičke alternative su najčešće ignorisane upravo na ovaj način.

3.1.7 Pravilo pažnje

Pravilo pažnje je svakako najbitnije konverzaciono pravilo za Luisovo kontekstualističko stanovište. Ovo pravilo nalaže da one mogućnosti na koje sagovornici u toku razgovora usmeravaju svoju pažnju samim tim ne smeju biti ignorisane i stoga predstavljaju relevantne alternative. Luis smatra da je pravilo pažnje trivijalno, jer ako neka mogućnost *de facto* nije ignorisana, ona samim tim nije ispravno ignorisana.⁶⁵ Bez obzira na to što neka mogućnost nije razmatrana u okviru ogromnog broja konteksta, što je samim tim nije ni činilo relevantnom, ako je uzmemo u obzir u datom kontekstu, ona automatski postaje relevantna.

Pravilo pažnje je konverzacioni mehanizam kojim se objašnjava na koji način skeptičke alternative postaju relevantne, odnosno na koji način skeptički paradoks dobija svoju ubedljivost. Skeptik nas uvođenjem svojih alternativa primorava da ih uzmemo u razmatranje, čineći ih tako relevantnim u datom konverzacionom kontekstu. Čim svoju pažnju usmerimo na razmatranje tih alternativa, bez obzira koliko one bizarno zvučale, na osnovu pravila pažnje mi te mogućnosti više ne smemo da ignorišemo, pa one samim tim postaju prepreka našem znanju. Luis smatra da čitava epistemologija funkcioniše po ovom principu, jer je epistemologija upravo teorijsko ispitivanje (ranije) ignorisanih mogućnosti. Ispitujući prirodu znanja, uzimamo u razmatranje veliki broj prethodno zanemarenih mogućnosti čime ih činimo relevantnim alternativama, pa u kontekstu bavljenja epistemologijom gotovo ništa nije moguće sa sigurnošću znati. Otud Luisov stav da bavljenje epistemologijom uništava znanje, koje samim tim postaje neuhvatljivo.⁶⁶

⁶⁵ Majkl Viliijams kritikuje asimetriju koja se javlja povodom usmeravanja pažnje i ignorisanja određenih mogućnosti u okviru Luisove teorije. Viliijams ukazuje da mi ne ignorišemo samo one mogućnosti kojih nismo svesni u datom kontekstu, već često svesno i namerno ignorišemo određene mogućnosti koje smatramo nebitnim u datim okolnostima. Videti: Williams, 2001: 16; Williams, 2004: 322; DeRose, 2009: 138, fusnota 7.

⁶⁶ Jedan od najznačajnijih prigovora kontekstualizmu generalno, a naročito Luisovoj verziji, jeste pitanje kako zapravo kontekstualisti mogu znati (i tvrditi) da je njihova teorija tačna. Razmatrajući kontekstualizam u kontekstu epistemologije, u okviru koga nijedna mogućnost ne sme biti ignorisana, sve alternative (uključujući i skeptičke) postaju relevantne, pa kontekstualisti zbog toga ne mogu tvrditi da znaju bilo šta, a samim tim ne

Pravilo pažnje je u mnogome povezano sa jednim konverzacionim pravilom koje je Luis uveo u svom ranijem tekstu „Scorekeeping in a Language Game“. Reč je o *pravilu prilagođavanja (rule of accommodation)*. Ovo pravilo nalaže da određena pretpostavka koja nije eksplicitno bila prisutna u pređašnjem toku razgovora samim izricanjem treba biti prihvaćena kao istinita, radi uspešnosti konverzacije. „Ako je u trenutku t rečeno nešto što zahteva da iskaz p bude prihvatljiv, i ako p nije pretpostavljeno neposredno pre trenutka t , onda – *ceteris paribus* i u okviru određenih granica, iskaz p počinje da važi u trenutku t .“⁶⁷

Skeptičke pretpostavke upravo dobijaju svoju relevantnost na osnovu pravila prilagođavanja i pravila pažnje. Naime, izricanjem skeptičkih pretpostavki mi (kao dobronamerni sagovornici) omogućavamo da takvi iskazi budu deo uspešne komunikacije, te ih stoga interpretiramo na takav način koji bi ih učinio istinitim. Samim razmatranjem skeptičkih alternativa podižemo standarde za pripisivanje znanja do one mere koja će skeptičke alternative učiniti relevantnim.

Pravilo prilagođavanja omogućava da konverzacioni rezultat bude promenjen na takav način da neposredno izrečene tvrdnje učini istinitim. Iako Luis ovo pravilo objašnjava pre svega povodom nekih drugih kontekstualno osetljivih izraza, poput prideva ravno, ono se na sličan način može primeniti i na znanje. Na primer, ako Milan i ja razgovaramo o Zoranu, koji je odličan šahista, sigurno bismo se složili da je njegov rejting od 2450 elo poena izuzetno visok. Međutim, ako bi se u razgovor umešao Nenad, koji je šahovski velemajstor, i ukazao nam na činjenicu da Zoranov rejting ipak nije dovoljno visok za titulu velemajstora, jer mu je neophodno još najmanje 50 rejting poena na FIDE rang-listi, čini se da bi bilo ispravno složiti se sa njegovom tvrdnjom. U kontekstu C_1 u okviru koga Milan i ja konstatujemo da je Zoranov rejting od 2450 elo poena izuzetno visok, mi svakako ne uzimamo u obzir pretpostavku da je za titulu velemajstora potrebno najmanje 2500 elo poena. Nenad ulaskom u razgovor uvodi ovu pretpostavku, a konverzacioni rezultat novonastalog konteksta C_2 prilagođava se Nenadovoj tvrdnji na način koji bi je učinio

moгу znati ni da li je njihova teorija istinita ili ne. Stoga Luis priznaje da je svojom teorijom možda zapravo tvrdio nešto što ne može biti rečeno. (Lewis, 1996: 566) Za detaljno razmatranje ovakve kritike kontekstualizma videti: Brendel, 2005.

⁶⁷ Lewis, 1979: 340.

istinitom. Pravilo prilagođavanja i pravilo pažnje utiču na promenu standarda za procenu visine Zoranovog rejtinga. U prvobitnom kontekstu poredeći Zoranove šahovske sposobnosti sa našim, svakako se slažemo da je njegov rejting izuzetno visok. Ipak, u novonastalom kontekstu, Nenad opravdano ukazuje da Zoranov rejting nije dovoljno visok da bi Zorana učinio šahovskim velemajstorom.

Na sličan način skeptičke alternative menjaju konverzacioni rezultat u okviru određenog konteksta, uvodeći mogućnosti koje prethodno nisu razmatrane. Kada u normalnim okolnostima Zoranu pripisujemo znanje da poseduje ruke, čini se da je to sasvim opravdano. Međutim, kada nam skeptik ukaže na mogućnosti koje nismo uzeli u razmatranje, poput te da smo mozgovi u posudi ili da nas obmanjuje zli demon, pravilo pažnje i pravilo prilagođavanja utiču na povišavanje standarda za pripisivanje znanja, menjajući pritom konverzacioni rezultat na takav način da ove pretpostavke učini istinitim. U novonastalom kontekstu više ne možemo opravdano tvrditi da Zoran zna da ima ruke (niti bilo šta drugo). Iako ove mogućnosti nisu bile relevantne alternative u prvobitnom kontekstu, jer nisu bile razmatrane, njihovim uvođenjem novonastali kontekst (i njegov konverzacioni rezultat) podižu epistemičke standarde do one mere koja svako pripisivanje znanja čini pogrešnim.

U tom smislu Luis smatra da bavljenje epistemologijom, koja zapravo predstavlja analizu prethodno ignorisanih mogućnosti (među kojima su svakako i skeptičke alternative), uništava znanje, čineći ga neuhvatljivim. Ipak, izgleda da je ovaj Luisov stav prevashodno posledica njegovog skraćenog načina izlaganja teorije znanja u objekt-jeziku. Ako sve navedene saznajne tvrdnje preformulišemo u rečenice metajezika, lako uočavamo da bavljenje epistemologijom ipak ne uništava znanje. Sam Luis priznaje da je njegov skraćeni način izlaganja doprineo određenim nedoslednostima u okviru njegove teorije znanja, koje bi se mogle otkloniti izlaganjem teorije u metajeziku.

Kao što variranje standarda za uspešno pripisivanje drugih kontekstualno osetljivih izraza, poput prideva „visok“, ne čini da neka osoba kojoj se taj pridev pripisuje prestaje da bude visoka, tako ni kontekstualna zavisnost uspešnosti pripisivanja znanja ne uništava samo

znanje. Uvođenje pretpostavke po kojoj elo rejting od 2450 poena na FIDE rang-listi nije dovoljan za titulu velemajestora ne uništava (niti umanjuje) Zoranov rejting. On je potpuno isti kao i ranije, samo su zahtevi, odnosno standardi koje određeni konverzacioni konteksti postavljaju za uspešnu primenu određenih kontekstualno osetljivih izraza promenljivi od konteksta do konteksta. U tom smislu, u određenim kontekstima opravdano je reći da je Zoranov rejting izuzetno visok, dok u nekim drugim kontekstima to nije slučaj. To svakako ne znači da razmatranje određenih mogućnosti koje su ranije bile ignorisane utiče da Zoranov rejting nestane.

Isti zaključak može se preneti i na domen epistemologije. Bavljenje epistemologijom ne uništava znanje, niti utiče na to da ono nestane, već ukazuje na kontekstualnu zavisnost istinitosne vrednosti saznanjnih tvrdnji. U određenom kontekstu C_1 saznanjna tvrdnja „S zna da p“ može biti istinita, dok u kontekstu C_2 može biti neistinita, ali to ne znači da znanje nastaje i nestaje, već da se istinitosna vrednost saznanjnih tvrdnji menja u zavisnosti od konteksta u kome su izrečene. U cilju sprečavanja navedenih nepreciznosti i pogrešnog tumačenja kontekstualizma neophodno je izvršiti takozvani *semantički uspon* (*semantic ascent*). Na taj način sve saznanjne tvrdnje postaju deo metajezika, čime se izbegavaju neki od najčešćih prigovora kontekstualizmu, kao i stavovi poput Luisovog da bavljenje epistemologijom uništava znanje.

Ako bi pak neki kritičari kontekstualizma insistirali da sve saznanjne tvrdnje treba formulisati u objekt-jeziku, kontekstualisti čak i u tom slučaju imaju spreman odgovor. Naime, ako u okviru svakodnevnih konteksta u kojima vladaju relativno niski standardi za pripisivanje znanja tvrdimo kako subjekt zna određeni iskaz, a zatim u kontekstima u kojima su standardi za pripisivanje znanja znatno viši tom istom subjektu odričemo znanje, i dalje nema kontradikcije, niti time tvrdimo da znanje nestaje. Ono što tvrdimo u novonastalom kontekstu je da subjekt ne poseduje znanje s obzirom na visoke standarde koji vladaju u tom kontekstu; time mu ne oduzimamo znanje koje poseduje s obzirom na relativno niske epistemičke standarde operativne u svakodnevnim kontekstima. Dakle, u okviru svakodnevnih konteksta subjekt zadovoljava epistemičke standarde koje mi kao pripisivači

znanja postavljamo pred njega, dok u kontekstima sa visokim epistemičkim standardima on ne uspeva da ih zadovolji, iako se u njegovoj epistemičkoj poziciji ništa nije promenilo.⁶⁸

3.2 Dirouzovo pravilo osetljivosti

Kit Dirouz kritikuje Luisovo shvatanje po kome je dovoljno da na neku alternativu obratimo pažnju (odnosno da je pomenemo u razgovoru) da bismo je učinili relevantnom, a time i povisili standarde za pripisivanje znanja. Naročito je problematično objašnjenje koje Luis nudi u pogledu razlike između pukog negiranja naših sazajnih tvrdnji i uvođenja radikalnih skeptičkih alternativa. Dirouz smatra da bi uspešna kontekstualistička teorija morala da objasni na koji način skeptički paradoks, nasuprot pukom negiranju svakodnevnih sazajnih tvrdnji, utiče na povišavanje standarda za pripisivanje znanja, čineći pritom skeptički zaključak ubedljivim. Po Dirouzovom mišljenju, Luisovo pravilo pažnje (čak ni zajedno sa pravilom prilagođavanja) ne uspeva da razjasni razliku između ovih slučajeva.⁶⁹

Dirouz ističe da je neophodno uvesti drugačije konverzaciono pravilo kojim se na ispravan način objašnjava mehanizam promene epistemičkih standarda u okviru različitih konteksta pripisivanja znanja. Ono bi trebalo da razjasni na koji način skeptik uvođenjem svojih alternativa utiče na povišavanje standarda za pripisivanje znanja i zašto imamo snažan utisak da one ugrožavaju naše uobičajene sazajne tvrdnje. Takođe, ne samo da je važno objasniti zašto nam se skeptičke alternative čine toliko ubedljivim, već i na koji način je moguće da u okviru svakodnevnih konteksta, u kojima su standardi za pripisivanje znanja relativno niski, mi ipak sebi i drugima sa pravom pripisujemo znanje. Ovo pravilo Dirouz

⁶⁸ „Šta je Fred izgubio? Šta je nestalo, uništeno, ukradeno od njega? 'Visoko' znanje? Ne, on ga nikada nije ni posedovao. 'Nisko' znanje? Ne, on ga još uvek poseduje.“ (DeRose, 2009: 214) Jedan od najčešćih prigovora kontekstualizmu jeste da subjektovo znanje zavisi od konteksta pripisivača znanja, što je posledica pomenutog skraćenog načina izlaganja u objekt-jeziku. Ova greška je u literaturi poznata kao *greška semantičkog silaska* (*the fallacy of semantic descent*). Za njen detaljniji prikaz i analizu nekih primera u kojima se javlja, poput Jorgrovog dijaloga (Yourgrau, 1983), videti: DeRose, 2000b.

⁶⁹ Videti: DeRose, 1995: 7–13.

naziva *pravilom osetljivosti (rule of sensitivity)* i smatra da ono istinitost sazajnih tvrdnji dovodi u vezu sa *snagom epistemičke pozicije* sazajnog subjekta. Da bismo sagledali kako pravilo osetljivosti utiče na promenu epistemičkih standarda, neophodno je prethodno izložiti osnovne postavke Dirouzove kontekstualističke koncepcije znanja, pre svega pojam snage epistemičke pozicije.

Dirouzova definicija znanja mogla bi biti predstavljena na sledeći način: *S zna da p akko S poseduje istinito verovanje da p i nalazi se u dovoljno dobroj (snažnoj) epistemičkoj poziciji u odnosu na p*. Neophodnu snagu epistemičke pozicije subjekta uslovljavaju epistemički standardi koji su operativni u okviru konteksta pripisivača znanja. Kontekst pripisivača znanja, dakle, određuje u koliko dobroj epistemičkoj poziciji subjekt mora biti da bi mu moglo biti pripisano znanje: u nekim kontekstima se iziskuje od subjekta da, pored toga što ima istinito verovanje, bude i u izuzetno snažnoj epistemičkoj poziciji, dok mu u nekim drugim kontekstima, u kojima se primenjuju niži epistemički standardi, znanje može biti pripisano čak i ako se nalazi u znatno slabijoj epistemičkoj poziciji.

Radi utvrđivanja i upoređivanja snage epistemičke pozicije Dirouz je osmislio svojevrsan test u kojem se koriste komparativni kondicionalni iskazi. Ako, na primer, znamo da su Nenad i Ivan podjednako brzi, bez obzira na to koliko su visoko ili nisko postavljeni standardi za brzinu, kondicionalni iskaz „Ako je Nenad brz, i Ivan je brz“ biće istinit. Pošto su i Nenad i Ivan sportisti, recimo košarkaši, u većini uobičajenih konteksta rekli bismo da su i jedan i drugi brži od nas običnih ljudi, koji nismo sportisti. Ali ako bismo ih uporedili sa atletskim sprinterima, u tom kontekstu Nenad i Ivan bi verovatno bili spori. Ipak, uprkos tome koliko su standardi za brzinu zahtevni (ili ne) u određenim kontekstima, komparativni kondicionalni iskaz „Ako je Nenad brz, i Ivan je brz“ biće istinit u svim kontekstima, pod pretpostavkom da su Nenad i Ivan približno iste brzine i da su na obojicu primenjeni isti standardi brzine.

Na sličan način možemo objasniti i upotrebu komparativnih kondicionalnih iskaza u epistemičkom kontekstu. Ako zamislimo dve situacije A i B u kojima se vrši pripisivanje znanja subjektu S, onda komparativni kondicionalni iskaz „Ako S zna da p u slučaju A, onda

S zna da p u slučaju B“ jasno ukazuje na činjenicu da je subjekt u slučaju B barem u jednako dobroj epistemičkoj poziciji u odnosu na iskaz p kao i u slučaju A. Štaviše, ovaj kondicionalni iskaz je istinit bez obzira na to koliko su visoko postavljeni standardi za pripisivanje znanja, pod pretpostavkom da istim standardima procenjujemo obe saznanje tvrdnje. Drugim rečima, kondicionalni iskaz „Ako S zna da p u slučaju A, onda S zna da p u slučaju B“ jeste istinit u svim kontekstima pripisivanja znanja.

Ako se za trenutak podsetimo kako glasi druga premisa argumenta na osnovu neznanja, shvatićemo da je ona takođe primer komparativnog kondicionalnog iskaza. Naime, iskazi „Ako ne znam da ne-H, onda ne znam da O“ i „Ako znam da O, onda znam da ne-H“ nedvosmisleno ukazuju na činjenicu da je subjekt u jednako dobroj epistemičkoj poziciji u odnosu na oba iskaza. Navedeni iskazi su stoga istiniti u svim kontekstima pripisivanja znanja, bez obzira na to koliko visoko ili nisko su postavljeni epistemički standardi u datim kontekstima.

Ovo je takođe jedno od ključnih mesta u kojima se Dirouzova teorija razlikuje u odnosu na Nozikovu. Setimo se da je posledica Nozikove teorije odbacivanje PDZ-a i obavezivanje na tvrđenje takozvanih nepodnošljivih konjunkcija. Nozikova teorija je kao rešenje skeptičkog paradoksa isticala da subjekt može znati, recimo, da ima ruke, iako pritom ne zna da nije mozak u posudi. Po Dirouzu ova konjunkcija je neistinita u svakom mogućem kontekstu i jedan od zadataka dobre kontekstualističke teorije jeste da ukaže na razloge za njenu neistinitost.

Nepodnošljiva konjunkcija je posledica tumačenja uslova osetljivosti kao nužnog uslova za znanje. Već smo istakli da Nozik definiše znanje kao osetljivo istinito verovanje, pri čemu se tvrdi da subjekt ne može znati iskaz p, ako bi verovao da p čak i u slučajevima u kojima p nije istinito. Skeptičke alternative su tako smišljene da bi subjekt bio u potpuno istoj saznanjnoj poziciji čak i kada bi one bile ostvarene. Iz tog razloga, Nozik smatra da subjekt nikada ne može znati da skeptičke alternative nisu istinite. Sa druge strane, subjektovo verovanje da ima ruke jeste osetljivo na istinu, jer u najbližim svetovima u kojima nema ruke on ne veruje da ih ima. Što se tiče druge premise argumenta na osnovu neznanja,

Nozik tvrdi da ona nikada ne može biti istinita, upravo iz razloga što uslov osetljivosti nije zatvoren u okviru saznate implikacije: verovanje u antecedens tog iskaza osetljivo je na istinu, dok verovanje u konsekvens nije. Samim tim subjekt može znati da ima ruke, iako (nikada) ne može znati da nije mozak u posudi.

Za razliku od Nozika, Dirouz smatra da uslov osetljivosti ne predstavlja nužan uslov za znanje, već je prevashodno povezan sa našim pripisivanjem znanja.⁷⁰ Naime, Dirouz ukazuje na izuzetno snažnu intuiciju da u slučajevima u kojima taj uslov nije ispunjen, pripisivanje znanja ne izgleda opravdano.⁷¹ Iako nije nužna za znanje, osetljivost određuje snagu epistemičke pozicije subjekta, čime direktno utiče na istinitosne uslove sazajnih tvrdnji kojima se tom subjektu pripisuje znanje. Dirouz na to ukazuje u svom pravilu osetljivosti, koje definiše na sledeći način:

Kada se tvrdi da neki subjekt S zna (ili ne zna) neki iskaz p, standardi [pripisivanja] znanja (to u koliko dobroj epistemičkoj poziciji neko mora biti da bi mu bilo pripisano znanje) teže da budu povišeni, ako je potrebno, do onog nivoa koji zahteva da S-ovo verovanje u taj određeni [iskaz] p bude osetljivo, da bi se smatralo znanjem.⁷²

Pravilo osetljivosti, dakle, predviđa da se prilikom pripisivanja znanja nekom subjektu S sfera epistemički relevantnih svetova širi tako da uključi najbliže svetove u kojima je p neistinito. Ako je u središtu tog sistema sfera aktualni svet, u kome subjektovo

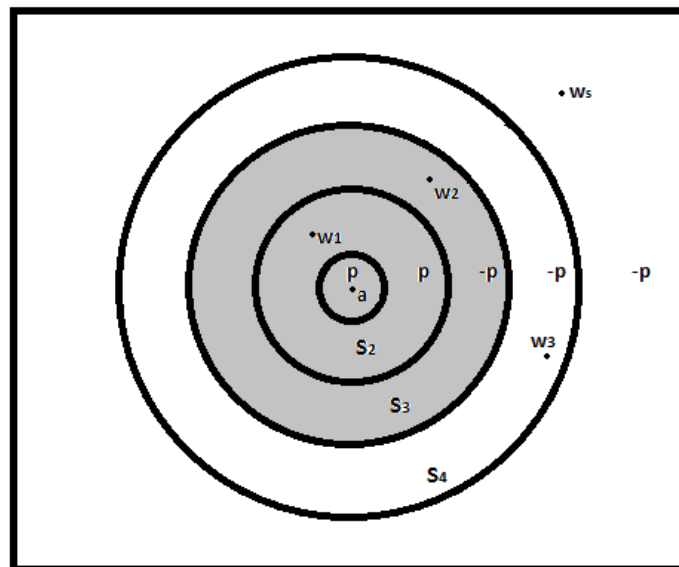
⁷⁰ Glavni razlog zbog koga Dirouz smatra da osetljivost nije nužan uslov za znanje jeste u tome što ima situacija u kojima bismo tvrdili da subjekt zna iskaz p, a da ne ispunjava uslov osetljivosti. Jedan takav primer navodi sam Nozik. U aktualnom svetu unuk dolazi da poseti svoju baku i ona vidi da je on dobro. Međutim, baka bi verovala da je sa unukom sve u redu čak i u svetovima u kojima on ne bi bio dobro, jer njegovi roditelji ne žele da baka brine. Ove i slične primere Nozik prevazilazi tako što uvodi dodatnu pretpostavku u svoj treći uslov za znanje koja se tiče metode formiranja verovanja. Na taj način mnogi protivprimeri gube svoju snagu. Videti: Nozick, 1981: 179.

⁷¹ Majkl Blom-Tilman (Blome-Tillmann, 2009: 387) tvrdi da je Dirouzova definicija znanja zapravo kontekstualizovana verzija Sosinog (Ernesto Sosa) *uslova sigurnosti (safety)*. Čini se da i sam Dirouz priznaje da njegova definicija znanja pre (neposredno) uključuje uslov sigurnosti, nego uslov osetljivosti. (DeRose, 2004a) Uslov sigurnosti je, po Sosinom mišljenju, jedan od nužnih uslova za znanje, kojim se protivčinjenički tvrdi da subjekt ne bi verovao da p da p nije istinito ($Vp \rightarrow p$). (Videti: Sosa, 1999: 378) Iako se čini da uslov osetljivosti i uslov sigurnosti tvrde potpuno istu stvar, treba imati na umu da kontrapozicija ne važi prema standardnim teorijama za protivčinjeničke kondicionalne iskaze. Za detaljniji prikaz uslova sigurnosti, njegovog odnosa prema uslovu osetljivosti i Dirouzovog stava prema ovim uslovima videti: DeRose, 2004a, kao i Sosa, 1999. i 2004.

⁷² DeRose, 1995: 36.

verovanje da p jeste istinito, možemo ga nazvati *sistemom epistemički relevantnih svetova*. U zavisnosti od konteksta pripisivanja znanja, odnosno u zavisnosti od visine epistemičkih standarda operativnih u tom kontekstu, razlikovaće se i sfera epistemički relevantnih svetova na osnovu koje ćemo procenjivati odgovarajuću saznavnu tvrdnju. Ako su standardi za pripisivanje znanja postavljeni nisko, sistem sfera će biti uzak, ako su pak primenjeni znatno viši standardi, onda će i sfera epistemički relevantnih svetova biti šira, a zahtev za osetljivošću i praćenjem istine jači.⁷³

Ovo je moguće grafički prikazati na sledeći način. Neka iskaz „Znam da p “ bude „Znam da imam ruke“ a iskaz „Ne znam da ne- q “ – „Ne znam da nisam mozak u posudi“.⁷⁴

Slika 1 – Sistem epistemički relevantnih svetova za iskaz „Znam da imam ruke“

Na Slici 1 prikazan je sistem epistemički relevantnih svetova za iskaz „Znam da imam ruke“. Prilikom izricanja te saznavne tvrdnje pravilo osetljivosti nalaže da se sfera epistemički relevantnih svetova proširi do onog nivoa koji bi uključio najbliže svetove u kojima p nije istinito (u ovom slučaju do sfere S_3). U takvim svetovima (poput sveta w_2) ja

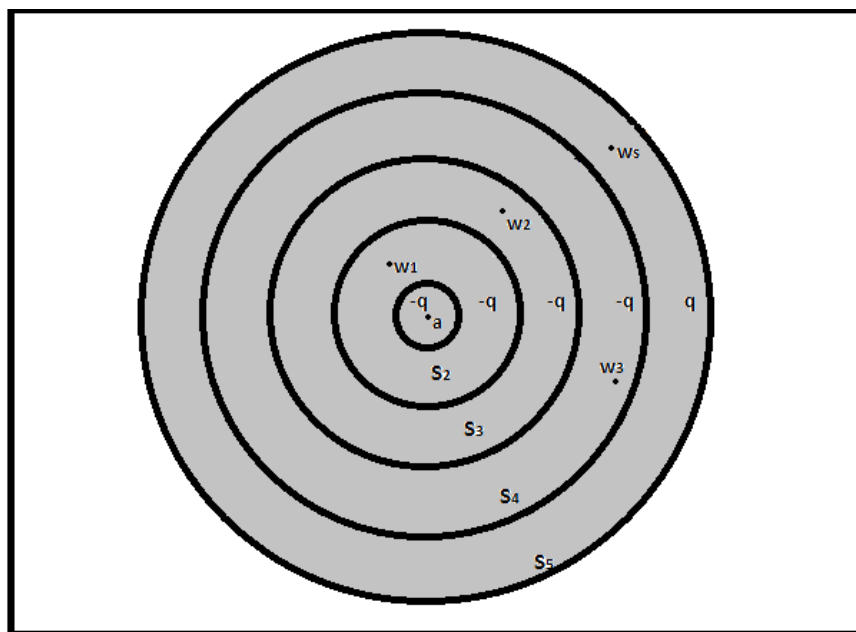
⁷³ Videti: DeRose, 1995: 36–37.

⁷⁴ U ovom slučaju, zbog jednostavnosti, pripisivač znanja i subjekt kome se znanje pripisuje su jedna ista osoba. Naravno, ta okolnost nimalo ne menja ishod analize ovih primera.

dakle nemam ruke, ali i ne verujem da ih imam. Na osnovu pravila osetljivosti, da bih znao da imam ruke, verovanje u taj iskaz mora biti osetljivo na istinu. U kontekstu C_1 , sfera epistemički relevantnih svetova obuhvata najbliže svetove u kojima p nije istinito. Pošto u tim svetovima ja ne verujem da imam ruke, moje verovanje je osetljivo, pa je tvrdnja „Znam da imam ruke“ u C_1 tačna. U ovom kontekstu skeptički svetovi (među kojima se nalazi svet w_s) ne ulaze u sferu epistemički relevantnih svetova. Iako predstavljaju svetove u kojima p nije istinito, oni nisu relevantni u datom kontekstu zato što su veoma udaljeni od središnjeg, aktualnog sveta.

Međutim, ako razmotrimo prvu premisu skeptičkog paradoksa predstavljenu tvrdnjom „Ne znam da nisam mozak u posudi“, pravilo osetljivosti nalaže širenje sfere epistemički relevantnih svetova tako da uključi i one svetove u kojima važi negacija iskaza $\neg q$, u kojima jesam mozak u posudi. Iako veoma udaljeni od aktualnog, ti su svetovi u skeptičkom kontekstu (C_s) epistemički relevantni (videti Sliku 2). Dakle, da bismo mogli da znamo navedeni iskaz, neophodno je uzeti u obzir najbliže svetove u kojima je q istinito (svetove u okviru sfere S_5), odnosno skeptičke mogućnosti. U odnosu na njih, verovanje da nisam mozak u posudi nije osetljivo na istinu, jer čak i kada bih bio mozak u posudi, ja bih verovao da nisam. Ali u kontekstu C_s ja ne samo da ne mogu znati da nisam mozak u posudi, već ne mogu znati čak ni da imam ruke, pošto ni verovanje u iskaz „Imam ruke“ nije osetljivo na istinu u skeptičkim svetovima: prema skeptičkoj hipotezi, u svetu u kojem sam mozak u posudi ja bih posedovao potpuno ista verovanja – pa i verovanje da imam ruke – kao i u normalnim okolnostima.

Pravilo osetljivosti predstavlja, dakle, mehanizam pomoću kojeg skeptički svetovi postaju relevantni prilikom procene istinitosti saznavnih tvrdnji. Pritom je nebitno da li tvrdimo da jesmo ili da nismo mozgovi u posudi; obe tvrdnje dovode do uključivanja skeptičke alternative u sferu epistemički relevantnih svetova i time do povišavanja standarda za pripisivanje znanja. U tome je ujedno i objašnjenje uverljivosti skeptičkih argumenata, odnosno utiska da nas oni lišavaju prava da sebi i drugima pripisujemo gotovo bilo kakvo znanje.

Slika 2 – Sistem epistemički relevantnih svetova za iskaz „Ne znam da nisam mozak u posudi“

Kao što vidimo, dva ključna pojma za Dirouzovu kontekstualističku poziciju su pojmovi osetljivosti i snage epistemičke pozicije. U kom su oni odnosu? Ako razmotrimo iskaze u okviru druge premise argumenta na osnovu neznanja, uočićemo da je verovanje u iskaz O osetljivo na istinu, dok verovanje u $\neg H$ nije osetljivo. Da bi svoje verovanje u $\neg H$ učinio osetljivim, subjekt bi morao da bude u daleko jačem epistemičkom položaju nego što je u odnosu na uobičajene iskaze O . Međutim, kao što smo već istakli, on se u odnosu na oba iskaza (O i $\neg H$) nalazi u *istom* epistemičkom položaju: u uobičajenom kontekstu, u kojem je taj položaj dovoljan da mu pripišemo znanje O , možemo mu pripisati i znanje $\neg H$, dok mu u skeptičkom kontekstu, u kojem je nedovoljan za znanje $\neg H$, odričemo i znanje O .

Snaga nečije epistemičke pozicije zavisi, dakle, od sposobnosti njegovog verovanja da prati istinitost iskaza kroz modalni horizont. Što dalje od aktualnog sveta subjektovo verovanje odgovara činjenicama, to je subjekt u boljoj epistemičkoj poziciji. Jedan od zahteva znanja je da subjekt ne samo veruje da p u aktualnom svetu, već da takođe ne veruje da p u najbližim svetovima u kojima p nije istinito. Ako verovanje da p prati istinitost iskaza

i u sferama širim od onih koje sadrže najbliže ne-p svetove, subjektova epistemička pozicija je snažnija.

Naravno, koliko daleko od aktualnog sveta verovanje mora da prati istinu da bi bilo osetljivo, odnosno koliko jaka epistemička pozicija u odnosu na određeni iskaz mora biti, direktno zavisi od sadržaja samog iskaza i toga koliko su daleko najbliži ne-p svetovi. Kada su u pitanju uobičajeni, svakodnevni iskazi, najbliži ne-p svetovi su relativno blizu, pa je prilično lako da verovanja budu osetljiva. Međutim, kada su u pitanju skeptičke hipoteze, najbliži ne-p svetovi su izuzetno daleko od aktualnog sveta, pa u njima verovanje nije osetljivo na istinu.

Premda naše verovanje da nismo mozgovi u posudi nije osetljivo, to našu epistemičku poziciju u odnosu na iskaz „Nismo mozgovi u posudi“ ne čini automatski slabom. Naše verovanje da nismo mozgovi u posudi prati istinu kroz veliki spektar epistemički relevantnih svetova, čineći našu epistemičku poziciju jednako snažnom kao i u odnosu na iskaz „Znam da imam ruke“. Dakle, iako neko verovanje nije osetljivo na istinu, to i dalje ne znači da snaga epistemičke pozicije subjekta prema tom iskazu ne može biti dovoljno jaka. Nasuprot tome, određeni iskazi koji su takvi da su i p i ne-p relativno bliski aktualnom svetu zahtevaju da subjektovo verovanje bude osetljivo na istinu, da bi njegova epistemička pozicija bila iole snažna. Takođe, subjekt saznanja ne mora biti u izuzetno snažnoj epistemičkoj poziciji da bi njegovo verovanje bilo osetljivo.⁷⁵ Kao što smo imali prilike da vidimo, Dirouz ističe da je subjekt S u jednako dobroj epistemičkoj poziciji i prema iskazu „Znam da imam ruke“ i prema iskazu „Ne znam da nisam mozak u posudi“, što čini da druga premisa skeptičkog paradoksa bude istinita u svim konverzionim kontekstima. U odnosu na kontekst u kojem se vrši pripisivanje znanja zavisi koji iskaz će uz drugu premisu biti istinit – tvrdnja da S može znati da ima ruke ili skeptikov stav po kome S ne može znati da nije mozak u posudi, pa samim tim ni da poseduje ruke.

Majkl Blom-Tilman kritikuje ovakvo shvatanje mehanizama promene standarda za pripisivanje znanja i utvrđivanja snage epistemičke pozicije saznavnog subjekta. On navodi

⁷⁵ Videti: DeRose, 1995: 34–35.

primer razgovora u kome na početku jedan od sagovornika uvodi određenu mogućnost koja je prilično udaljena od aktualnog sveta. Iako se pomenuta mogućnost ne tiče direktno skeptičkih alternativa, ona ipak utiče na povišavanje standarda za pripisivanje znanja, nakon čega bi gotovo svako pripisivanje znanja trebalo da bude pogrešno. Blom-Tilman smatra da je ovo kontraintuitivni rezultat Dirouzove kontekstualističke pozicije. Evo tog primera:

Vladimir i Gogo (V i G):

G: Da li je tačno da ništa ne može da putuje brže od svetlosti?

V: Da, to je tačno.

G: Nisam to znao. (*tišina*) Ali Vladimire...

V: Molim?

G: Ja znam da je to zebra! Vidiš li crne i bele šare?

V: (*besno*) Svi znaju da je to zebra!⁷⁶

U prvoj rečenici dijaloga izrečena je sazajna tvrdnja koja se tiče zakona prirode (u ovom slučaju brzine svetlosti) i time je, shodno pravilu osetljivosti, proširena sfera epistemički relevantnih svetova tako da uključi one svetove u kojima ti zakoni prirode ne važe. Pošto je sistem epistemički relevantnih svetova zasnovan na sličnosti sa aktualnim svetom⁷⁷, pomenuti svetovi nalaziće se prilično daleko od aktualnog sveta. Međutim, oni po pravilu osetljivosti postaju relevantni u datom kontekstu, pa se čini da je neopravdano nakon prvobitnog proširivanja sfere epistemički relevantnih svetova tvrditi istinitost bilo koje sazajne tvrdnje koju bismo u normalnim okolnostima prihvatili bez problema. U novonastalom kontekstu sazajna tvrdnja „Znam da se ispred mene nalazi zebra“ ne može biti istinita upravo zato što sfera epistemički relevantnih svetova nakon prvobitnog proširenja, u rasponu do uvedenih veoma dalekih svetova u kojima ne važe uobičajeni prirodni zakoni, obuhvata i svetove u kojima se umesto zebri u zoološkom vrtu nalaze vešto

⁷⁶ Blome-Tillmann, 2009: 387.

⁷⁷ Blom-Tilman smatra da je sistem sfera epistemički relevantnih svetova zasnovan na Luisovoj *relaciji sličnosti*. Videti: Blome-Tillman, 2009: 385.

prefarbani magarci. Ipak, posledica da ne znamo jedan takav stav, svakodnevni iskaz kao što je „Ovo je zebra“, izgleda kontraintuitivno.

Ako prihvatimo da prvi iskaz utiče na povišenje standarda za pripisivanje znanja time što skreće pažnju na udeljene svetove, u kojima su zakoni fizike drugačiji u odnosu na aktualni svet, i ako naredne iskaze razmatramo u okviru novonastalog konteksta, onda je opravdano tvrditi da u okviru tog konteksta mi zaista ne znamo da se ispred nas nalaze zebre. Sa druge strane, Dirouz po svoj prilici smatra da pravilo osetljivosti na sličan način može dovesti i do snižavanja epistemičkih standarda, nakon izricanja saznanjih tvrdnji koje se tiču svakodnevnih iskaza. Ipak, on ne pominje eksplicitno da je moguće sniziti standarde za pripisivanje znanja na takav način. Setimo se primera u kome ne znamo da nismo mozgovi u posudi. U tom kontekstu takođe ne znamo ni da imamo ruke. Dakle, pravilo osetljivosti objašnjava na koji način dolazi do proširenja sfere epistemički relevantnih svetova i na koji način dolazi do povišavanja epistemičkih standarda, ali ne i kako dolazi do njihovog snižavanja. Drugi način rešenja pomenutog problema mogao bi biti zasnovan na stavu po kome prva saznanja tvrdnja predstavlja iskaz koji je toliko različit u odnosu na sledeće saznanje tvrdnje da su zapravo u pitanju sasvim drugačiji konteksti, sa znatno različitim epistemičkim standardima. U tom smislu, sfera epistemički relevantnih svetova nakon što su izrečena druga i treća saznanja tvrdnja više nije toliko inkluzivna, već je ponovo znatno uža, pa ti iskazi s obzirom na epistemičke standarde svakodnevnih konteksta ipak jesu istiniti.

Drugi problem koji se tiče Dirouzove kontekstualističke teorije odnosi se na njegovu tvrdnju da subjekt u svakodnevnim kontekstima pored toga što zna da ima ruke takođe zna i da nije mozak u posudi. Po Dirouzovom mišljenju to je jedna od najznačajnijih prednosti kontekstualizma u odnosu na jednostavne pristupe rešenju skeptičkog paradoksa. Setimo se da je epistemička pozicija subjekta u odnosu na iskaz „Znam da imam ruke“ jednako dobra kao i u odnosu na iskaz „Ne znam da nisam mozak u posudi“. Ako izvršimo kontrapoziciju druge premise skeptičkog paradoksa, dobijamo iskaz „Ako znam da imam ruke, onda znam da nisam mozak u posudi“. Samim tim, u uobičajenim, svakodnevnim kontekstima, u kojima su epistemički standardi relativno niski, možemo ne samo znati da imamo ruke, već i da

nismo mozgovi u posudi. Međutim, iako posedujemo znanje ovog iskaza, na osnovu Dirouzovog pravila osetljivosti izuzetno je teško (ako ne i u potpunosti nemoguće) *tvrditi* da znamo da nismo mozgovi u posudi, čak i u okviru konteksta sa niskim standardima za pripisivanje znanja. Jer pravilo osetljivosti upravo naglašava da prilikom izricanja sazajne tvrdnje „S zna da p“ sfera epistemički relevantnih svetova teži da bude proširena tako da obuhvata i najbliže ne-p svetove. Upravo zato se čini da svako izricanje sazajne tvrdnje kojom pripisujemo znanje subjektu da nije mozak u posudi nužno za sobom povlači povišavanje standarda za pripisivanje znanja.⁷⁸

Naravno, pretpostavka je da neće baš svako izricanje sazajne tvrdnje po kojoj subjekt zna da ne važi neka od skeptičkih hipoteza nužno aktivirati mehanizme za povišavanje epistemičkih standarda. Baš zato što Dirouz smatra da osetljivost nije nužan uslov za znanje, to nam omogućava da u svakodnevnim kontekstima znamo negacije skeptičkih alternativa. Pošto pravilo osetljivosti ističe da prilikom izricanja takvih sazajnih tvrdnji epistemički standardi *teže* da budu povišeni, a ne da *moraju* biti povišeni, to ostavlja prostora za slučajeve u kojima izricanje skeptičkih hipoteza ipak neće uticati na aktiviranje mehanizama za povišavanje epistemičkih standarda, što čini suštinu Dirouzovog rešenja skeptičkog paradoksa.

⁷⁸ U fusnoti 36 svog teksta „Solving the Skeptical Problem“, Dirouz razmatra ovaj problem upućujući pritom takođe na treće poglavlje svoje disertacije (DeRose, 1990) „U takvim slučajevima, s obzirom na odgovarajuće karakteristike konverzacione situacije, pravilo osetljivosti ne radi. Oni predstavljaju izuzetke pravilu po kome je nemoguće neosetljiva verovanja ispravno nazivati znanjem. Kao što objašnjavam tamo, ja rado prihvatam ove izuzetke, i zapravo bih bio pomalo zabrinut ako ne bi bilo takvih izuzetaka. Jer jedna od karakteristika mog rešenja argumenta na osnovu neznanja jeste da znamo da su skeptičke hipoteze neistinite s obzirom na niske epistemičke standarde. Smatrao bih pomalo posramljujućim ako nikada ne bismo mogli da tvrdimo da posedujemo takvo znanje jednostavnim pripisivanjem, a razuveren sam rezultatom da se u specijalnim konverzacionim situacijama čini da možemo istinito tvrditi da znamo da ne-H, uprkos činjenici da naše verovanje da ne-H nije osetljivo.“ (DeRose, 1995: 40) Iako tvrdi da je moguće da u posebnim okolnostima pravilo osetljivosti ipak ne funkcioniše, te da možemo znati (i tvrditi) da nismo mozgovi u posudi, Dirouz ipak ne objašnjava šta tačno predstavljaju te posebne okolnosti, niti kako do njih dolazi. Za jednu drugačiju vrstu argumenta kojim pokušava da dokaže mogućnost posedovanja znanja da nismo mozgovi u posudi videti: DeRose: 2000a.

3.3 Koenovo pravilo upadljivosti

Razmatrajući Koenov stav prema PDZ-u u okviru drugog poglavlja, videli smo da on zastupa folibilističku teoriju znanja, po kojoj je moguće znati određeni iskaz, iako pritom nije isključena baš svaka mogućnost greške.

Po folibilizmu, S može znati q na osnovu (razloga) r , iako r ne povlači logički q . Dakle, folibilizam dozvoljava da S zna q na osnovu r , iako postoje alternative [iskazu] q konzistentne sa r . Naravno, to ne znači da S zna uvek kada postoje takve alternative. Pod određenim uslovima, S-ova epistemička pozicija u odnosu na takve alternative sprečiće S da zna q na osnovu [razloga] r .⁷⁹

Moguće je dakle znati iskaz p na osnovu razloga r , koji taj iskaz čine samo (više ili manje) verovatnim. Koen smatra da je infolibilistički zahtev, po kome je za znanje određenog iskaza p na osnovu razloga r neophodno da r logički povlači p , nužno osuđen na skepticizam. Prema njegovom mišljenju, najbolji pristup rešenju problema skepticizma jeste prihvatanje kontekstualističke verzije teorije relevantnih alternativa koja izražava duh folibilističke teorije znanja. Da bismo znali dati iskaz p , nije neophodno da isključimo sve alternative tom iskazu, već samo one koje su relevantne u određenom kontekstu. Standardi koji utiču na relevantnost alternativa su kontekstualno osetljivi i zavise od pripisivača znanja. Dakle, od konteksta pripisivača znanja zavisi u kojoj meri jedna alternativa mora biti verovatna da bi mogla biti relevantna u datom kontekstu.

Slično ostalim kontekstualističkim teorijama, i Koenovo rešenje skeptičkog paradoksa počiva na razlikovanju različitih konverzacionih konteksta i odgovarajućih epistemičkih standarda operativnih u tim kontekstima. U kontekstima u kojima su standardi za pripisivanje znanja relativno niski subjekt može znati puno toga, ali u kontekstima u kojima su skeptičke alternative relevantne subjekt ne može da zna ne samo negacije tih alternativa, već ni one svakodnevnne iskaze koje je znao u okviru uobičajenih konteksta sa niskim epistemičkim standardima. Po Koenovom mišljenju, rešiti skeptički paradoks ne

⁷⁹ Cohen, 1988: 101.

znači dokazati skeptiku da znamo, već pokazati na koji način možemo znati bez stvaranja paradoksa.⁸⁰

Zato je najvažnije objasniti kako paradoks uopšte nastaje, odnosno mehanizam pomoću kojeg skeptički argument dobija na ubedljivosti i pretili da ugrozi naše znanje. Reći jednostavno da skeptičke alternative nisu relevantne predstavlja izbegavanje paradoksa, a ne njegovo uspešno razrešenje. Iako u mnogim situacijama ove alternative nisu relevantne, u određenim kontekstima, u kojima ih razmatramo kao prepreke našem znanju, one postaju ne samo relevantne, već i zabrinjavajuće. Čini se da u takvim kontekstima sve predašnje saznanje tvrdnje postaju neistinite. Ukazujući na činjenicu da su epistemički standardi kontekstualno osetljivi, kontekstualizam uspešno objašnjava snagu skeptičkih alternativa, istovremeno čuvajući svakodnevno znanje od njih. Ipak, jedan od osnovnih zadataka kontekstualizma ne ogleda se samo u objašnjenju načina na koji dolazi do skeptičkog paradoksa, već i do promene konverzionih konteksta povodom drugih, neskeptičkih alternativa.

Koen smatra da na povišavanje epistemičkih standarda, usled promene konverzionih konteksta, direktno utiče *isticanje* ili *upadljivost mogućnosti greške*:

U slučajevima pripisivanja znanja, relacije upadljivosti igraju centralnu ulogu u određivanju standarda. Posebno, kada je mogućnost greške upadljiva, to može uticati na pripisivače znanja da nameravaju, očekuju, pretpostavljaju itd. strože standarde. U slučaju Meri i Džona značaj sastanka u Čikagu je ono što mogućnost greške čini upadljivom. Naravno, pošto odbacujemo princip logičkog povlačenja, moguće je da znamo određeni iskaz, čak i ako postoji mogućnost greške. Ali kada je mogućnost greške *upadljiva* u određenom kontekstu, standardi teže da budu povišeni do one tačke koja pripisivanje znanja čini pogrešnim.⁸¹

U određenim kontekstima, dakle, subjektu S možemo pripisivati znanje, iako nismo isključili određene alternative koje su saglasne sa njegovom evidencijom. Ako u tim kontekstima mogućnost greške nije upadljiva, pripisivanje znanja je tačno. U kontekstima u

⁸⁰ Videti: Cohen, 1988: 113.

⁸¹ Cohen, 1999: 61.

kojima je mogućnost greške jasno istaknuta, standardi za pripisivanje znanja teže da budu povišeni toliko da i data sazajna tvrdnja bude neistinita, pa je samim tim pripisivanje znanja sazajnom subjektu u tim kontekstima pogrešno.

Razmotrimo još jednom slučaj aerodroma. U kontekstu C_1 u kome Smit sebi pripisuje znanje, njegova epistemička pozicija u odnosu na dati iskaz je dovoljno dobra s obzirom na evidenciju koju poseduje. Na kraju krajeva, on gleda u zvanični plan leta i na osnovu informacije koju tamo vidi tvrdi da zna da će avion sleteti u Čikago. Sa druge strane, Meri i Džon koji to slušaju sa izvesne udaljenosti imaju u Čikagu veoma važan poslovni sastanak i od ogromnog je značaja za njih da mogu da isključe mogućnost da avion ipak neće sleteti u Čikago. Sama činjenica da je za njih od izuzetne važnosti da budu u Čikagu neke mogućnosti greške (koje Smit ignoriše) čini upadljivim u datom kontekstu. Iako Smit, u okviru svog konteksta C_1 , opravdano ignoriše određene alternative, poput mogućnosti da je plan u međuvremenu promenjen ili da sasvim slučajno sadrži grešku u štampi, za Meri i Džona ove mogućnosti greške jesu upadljive, pa su u njihovom kontekstu standardi za pripisivanje znanja viši. U kontekstu C_2 , u kome se nalaze Meri i Džon, evidencija koju Smit poseduje nije dovoljna da isključi mogućnost greške, tako da ni tvrdnja „Smit zna da avion sleće u Čikago“ nije tačna. Meri i Džon ne mogu pripisati znanje Smitu u C_2 , ali u tom kontekstu ne mogu pripisati znanje ni sebi, ako ne pribave dodatnu evidenciju koja će eliminisati alternativu po kojoj avion ipak (iz bilo kog razloga) ne sleće u Čikago; da bi u tome uspeli, oni mogu da pribegnu proveru kod zaposlenih na aerodromu ili kod letačkog osoblja.

Koen smatra da se pravilo upadljivosti greške najbolje može ilustrovati na primeru lutrije. Iako u fer lutriji u kojoj učestvuje n tiketa subjekt poseduje verovanje da je njegov tiket gubitnički i za to ima jak razlog (s obzirom na statističku verovatnoću koja iznosi $1/n$), on ipak ne zna da će njegov tiket izgubiti. Ako pretpostavimo da u lutriji učestvuje milion tiketa, verovatnoća da će njegov tiket biti gubitnički je izuzetno velika, ali sama priroda statističke verovatnoće jeste takva da je u lutriji istaknuta jedna mogućnost u kojoj baš njegov tiket biva izvučen. Iako je ova šansa izuzetno mala, činjenica da je upadljiva sprečava nas da subjektu pripišemo znanje da je njegov tiket gubitnički. Drugim rečima,

sama upadljivost mogućnosti da je baš S-ov tiket dobitnički u datom kontekstu čini tu alternativu relevantnom.

U primerima svedočanstava ili novinskih izveštaja mogućnost greške najčešće nije upadljiva kao u slučaju lutrije. Međutim, i ovi primeri mogu se predstaviti na statistički način. Naime, ako pročitamo u novinama ili čujemo na televiziji da je naš tiket gubitnički, mi ćemo poverovati u to, iako je statistički izražena mogućnost greške veća nego u slučaju lutrije: ako u lutriji učestvuje milion tiketa, šansa da naš tiket bude izvučen je 1 : 1.000.000, a ako pretpostavimo da novine ili televizijski reporteri prave grešku prosečno jednom u hiljadu slučajeva, šansa da je posredi greška i da naš tiket ipak nije izgubio je 1 : 1.000. Kako smo onda spremni da tvrdimo da znamo da je naš tiket gubitnički na osnovu novinskog ili televizijskog izveštaja, ali ne i na osnovu statističke verovatnoće u slučaju lutrije?

Razlog je u tome što u lutriji priroda statistički izražene evidencije automatski ukazuje na mogućnost koja bi, ako bi se ostvarila, naš tiket učinila dobitnim. Mogli bismo reći da je mogućnost greške prilikom razmatranja statističke evidencije u fer lutriji u prvom planu i da je zbog toga veoma upadljiva. Sa druge strane, novinske i televizijske izveštaje o ishodu lutrije ne tumačimo na isti način. Naime, mi obično verujemo da mediji verodostojno prenose rezultate lutrije i nemamo razloga da sumnjamo u njihovu profesionalnost. Ipak, ako bi nam neko skrenuo pažnju i učinio mogućnost greške upadljivom, mi u novonastalom kontekstu takođe sebi ne bismo pripisali znanje da je naš tiket gubitnički. Premda retke, ovakve greške se dešavaju, i ako nemamo razloga (dodatno svedočanstvo) da isključimo navedene mogućnosti, nećemo biti u poziciji da tvrdimo da znamo da je naš tiket izgubio, sve dok ne pribavimo odgovarajuću evidenciju. Ako pak ove mogućnosti izrazimo na statistički način, poput rečenice „Novinski (ili televizijski izveštaji) ponekad greše“, istaći ćemo mogućnosti u kojima se te greške dešavaju, čineći ih upadljivim u datom kontekstu. Slično tome, ako razmotrimo mogućnost da je lutrija nameštena, povisićemo epistemičke standarde, što nas može sprečiti da uspešno pripišemo znanje.

Slično postupa filozofski skeptik. Ukazivanjem na određene mogućnosti koje nismo u stanju da otklonimo skeptik uzrokuje promenu konverzacionih konteksta. Skeptičke hipoteze čine određene alternative relevantnim, time što ih ističu, primoravajući nas da ih

uzmemo u razmatranje. Epistemički standardi u tim slučajevima bivaju povišeni do onog nivoa koji gotovo svako pripisivanje znanja čini pogrešnim.

Razlika između skeptičkih i neskeptičkih alternativa ogleda se u tome što nam neskeptičke alternative određene mogućnosti greške čine upadljivim, ukazujući na činjenicu da nam je neophodna dodatna evidenciju kako bismo ih eliminisali. Nasuprot tome, skeptičke alternative nam ukazuju na mogućnosti greške koje ne samo da ne možemo eliminisati na osnovu evidencije koju posedujemo, već ih ne možemo eliminisati čak ni u principu, jer nam nije dostupna evidencija koja bi takve alternative učinila neistinitim. Skeptik postiže svoj cilj tako što nam skreće pažnju na mogućnosti greške koje su ranije bile ignorisane, čineći ih upadljivim u datom kontekstu, te samim tim relevantnim. Pošto je sva evidencija koju posedujemo saglasna sa skeptičkim hipotezama, za koje ne možemo dokazati da su netačne, gotovo svako pripisivanje znanja postaje pogrešno.

Neki kritičari, poput Petera Baumana (Peter Baumann), smatraju da se upadljivošću greške ne može na ispravan način objasniti mehanizam promene konverzionih konteksta i odgovarajućih epistemičkih standarda. Bauman primećuje da je sam pojam upadljivosti greške koncept koji ne sme biti protumačen na psihološki način, već da mora predstavljati jedan epistemički pojam. „'Upadljivost' ne bi trebalo uzimati u čisto psihološkom smislu; upadljivost se ne svodi na ono na šta osoba zaista obraća pažnju, već takođe uključuje i ono na šta bi trebalo da obraća pažnju.“⁸² Iz tog razloga, Bauman naglašava da se često zanemaruje jedna bitna stvar u vezi sa upadljivošću – to da uvek dolazi u određenom stepenu. Prema njegovom mišljenju, visinu standarda za pripisivanje znanja u okviru nekog konverzionog konteksta ne određuje samo verovatnoća određene greške, već i stepen u kojem je ta greška upadljiva za pripisivače znanja.

Kao ilustraciju pomenutih tvrdnji Bauman navodi primer dveju lutrija. U prvoj, subjekt učestvuje u lutriji sa deset tiketa, a u drugoj u lutriji sa dva miliona tiketa. On ističe da pripisivač znanja u prvom slučaju postaje veoma oprezan povodom mogućnosti greške, dok u drugom slučaju nije nimalo impresioniran mogućnošću greške, čak ni kada mu je jasno

⁸² Baumann, 2004: 425, fusnota 11.

predočena. Razlog za to je što u drugoj lutriji učestvuje dva miliona tiketa, pa je šansa da će S-ov tiket izgubiti daleko veća nego u prvom primeru. Pokazuje se da su u ovako osmišljenim primerima standardi za pripisivanje znanja daleko viši u prvom slučaju. Sudeći prema Koenovoj teoriji to ipak ne bi smelo da bude slučaj, pošto bi sama statistička priroda mogućnosti greške u primeru lutrije trebalo biti dovoljna da povisi epistemičke standarde i onemogući pripisivanje znanja saznajnom subjektu.

Da bi dodatno pojačao svoju glavnu ideju, Bauman navodi još jedan primer u kome je šansa da S dobije na lutriji znatno manja nego da se entropijom u narednih pet minuta okonča postojanje sveta. Bauman se pita da li bi iko u ovom slučaju mogao tvrditi kako ipak ne znamo da će S izgubiti na lutriji i da je puka upadljivost greške dovoljna da standarde za pripisivanje znanja povisi toliko da saznajne tvrdnje povodom ishoda lutrije učini neistinitim. On stoga zaključuje da u mnogim kontekstima možemo znati da je njegov tiket gubitnički uprkos tome što je mogućnost greške čak značajno upadljiva. Po njegovom mišljenju, isticanje moguće greške nije dovoljno da spreči da tvrdimo da u mnogim kontekstima znamo da je S-ov tiket gubitnički. Iz tog razloga, upadljivost nije dovoljna za objašnjenje mehanizama promene konverzionih konteksta i odgovarajućih epistemičkih standarda: „Upadljivost greške nije dovoljna za gubljenje znanja. Čak ne vidim zašto bi uopšte trebalo da je smatramo nužnom.“⁸³

Bauman takođe tvrdi da pravilo upadljivosti nije u skladu ni sa folibilističkom teorijom znanja. Prema folibilizmu, možemo znati određeni iskaz p, uprkos tome što nismo isključili sve mogućnosti greške, već samo one koje su u datom kontekstu relevantne. Međutim, ako je moguće znati uprkos neotklonjenim mogućnostima greške, svaki put kada razmišljamo o tim mogućnostima učinimo ih upadljivim, čime će standardi za pripisivanje znanja biti povišeni do onog nivoa koji će naše saznajne tvrdnje učiniti neistinitim. Bauman je uveren da je Koenov kontekstualizam primoran da negira uobičajene saznajne tvrdnje, ne samo u okviru konteksta u kojima su skeptičke alternative relevantne, već i u okviru svakodnevnih konteksta u kojima je folibilizam istinit. Dovoljno je samo da razmislimo o

⁸³ Baumann, 2004: 418.

načinu na koji funkcioniše folibilistička teorija znanja i sve svakodnevno znanje jednostavno će nestati, smatra Bauman. Čini se da je po Koenovom kontekstualističkom gledištu folibilizam istinita teorija koju nije moguće tvrditi, čak ni u okviru svakodnevnih konteksta, jer svako razmišljanje o ignorisanim mogućnostima utiče na isticanje tih mogućnosti, što ih samim tim u datim kontekstima čini relevantnim alternativama i onemogućuje ispravno pripisivanje znanja.

Ipak, utisak je da prvi korak u Baumanovoj argumentaciji nije ispravan. Po Koenovom mišljenju, ne postoji gradacija upadljivosti greške, niti je moguće porediti primere različitih lutrija na osnovu toga u kojoj od njih je mogućnost greške manje ili više upadljiva. Koen zapravo osporava Baumanovo tumačenje pravila upadljivosti kao nepsihološkog pojma: „Bauman govori kao da je upadljivost stvar stepena impresioniranosti ili količine razloga koju bi neko imao da bude impresioniran. Ali po mom gledištu, upadljivost je čisto psihološki pojam srodan pažnji.“⁸⁴ U tom smislu, razlika u stepenu upadljivosti greške između prve i druge lutrije ne postoji, već statistička priroda evidencije i u jednom i u drugom slučaju onemogućava ispravno pripisivanje znanja saznojnom subjektu. Po Koenovom mišljenju, ako je neka greška u određenom kontekstu upadljiva, standardi za znanje teže da budu povišeni do onog nivoa koji će odgovarajuće sazajne tvrdnje učiniti neistinitim. Stoga bi bilo ispravno reći da subjekt S ne zna da je njegov tiket gubitnički ni u prvom ni u drugom slučaju.

Takođe, Koen smatra da je Baumanova kritika folibilizma pogrešno usmerena, na sličan način kao i kritika samog pojma upadljivosti. Iako folibilisti tvrde da mi načelno možemo imati znanje uprkos nekim neotklonjenim mogućnostima greške, to ne znači da možemo uvek imati znanje kada su takve mogućnosti greške prisutne, niti da nas one, sa druge strane, u svakom slučaju lišavaju znanja. Naime, Koenov folibilizam mora biti sagledan zajedno sa njegovom kontekstualističkom pozicijom. U svakodnevnim kontekstima ogroman broj sazajnih tvrdnji jeste tačan, iako postoji mnoštvo mogućnosti

⁸⁴ Cohen, 2004: 433. Videti takođe: Cohen, 1998: 292, fusnota 11: „Prema mojoj verziji kontekstualizma, standardi upravljaju opravdanošću a mehanizam [za to] je pravilo upadljivosti koje je veoma slično, a možda i ekvivalentno, Luisovom pravilu pažnje.“

koje su saglasne sa subjektovom evidencijom, a nesaglasne sa iskazima koji su predmet njegovog znanja. Ključno je to da u svakodnevnim kontekstima veliki broj mogućnosti nije relevantan za procenu istinitosti odgovarajućih saznavnih tvrdnji. Pošto na te alternative u datim kontekstima ne obraćamo pažnju, pravilo upadljivosti se na njih ne primenjuje i stoga ne predstavljaju prepreku uspešnom pripisivanju znanja. U tom smislu, Baumanova kritika nemogućnosti povezivanja pravila upadljivosti sa kontekstualističkom verzijom folibilizma nije na mestu.⁸⁵

Džonatan Vogel (Jonathan Vogel) takođe kritikuje Koenovo pravilo upadljivosti, smatrajući da ono ne može predstavljati kriterijum relevantnosti alternativa, niti služiti kao mehanizam promene konverzionih konteksta i njima odgovarajućih epistemičkih standarda. Vogel navodi dva primera kojima želi da pokaže da, uprkos upadljivosti određenih mogućnosti (greške), mi opravdano pripisujemo znanje sebi ili drugim saznavnim subjektima.

Prvi primer navodi kontekst sudnice, a Vogel ga naziva *slučajem noćnog čuvara (night watchman case)*:

U periodu između zatvaranja banke u četvrtak uveče i ponovnog otvaranja u petak ujutru, neko je uzeo novac iz trezora. Pošto trezor nije nasilno otvoren, lopov je sigurno ukucao ispravnu šifru. Samo dve osobe znaju šifru, predsednik i rizničar banke. U vreme krađe, predsednik je bio na operaciji, pa je rizničar optužen za izvršeni zločin. Tužilaštvo predočava ove činjenice poroti i zahteva da rizničar bude osuđen. Odbrana odgovara da je noćni čuvar prolazio pored trezora tokom svojih smena, te da je sasvim slučajno mogao da ukuca šifru, otvori trezor i uzme novac. Pretpostavimo da su šanse da čuvar ukuca ispravnu šifru astronomski male.⁸⁶

Drugi primer je slučaj partije golfa u kojoj učestvuje 60 golfera. Jedna od (18) rupa na ovom takmičenju je naročito teška. Iako bliska, ova rupa je tradicionalno neugodna čak i

⁸⁵ Koen takođe razmatra i Baumanovu opasku po kojoj upadljivost ne samo da ne predstavlja dovoljan, već čak ni nužan uslov za gubitak znanja. On se pomalo ironično slaže sa Baumanovom konstatacijom, ukazujući na mogućnost gubljenja znanja jednostavnim zaboravljanjem ili pribavljanjem dodatne evidencije. Videti: Cohen, 2004: 430.

⁸⁶ Vogel, 1999: 164–165.

za najiskusnije igrače, pa su je iz tog razloga nazvali „Srcolomka“. Čini se da je opravdano tvrditi da znamo da neće svi uspeti da u nju ubace lopticu iz prvog pokušaja, uprkos tome što mogućnost da svaki igrač uspe može postati upadljiva.

Vogelov zaključak je da je u oba primera mogućnost greške toliko malo verovatna, da, uprkos tome što je upadljiva, ipak ne ugrožava pripisivanje znanja. On tvrdi da znamo da na pomenutoj rupi neće svi uspeti da ubace lopticu iz prvog pokušaja, bez obzira što je moguće da se to desi. Prema njegovom mišljenju, ta mogućnost je toliko malo verovatna da, čak i ako je upadljiva, i dalje možemo tvrditi da znamo da neće svi uspeti da ubace lopticu iz prvog pokušaja. Takođe, Vogel tvrdi da možemo znati da noćni čuvar nije pukom srećom ukucao ispravnu šifru na trezoru, uprkos činjenici da je ta mogućnost postala upadljiva kada smo je uzeli u obzir. Na osnovu toga, on zaključuje da upadljivost greške ipak ne predstavlja kriterijum relevantnosti alternativa, niti mehanizam za promenu epistemičkih standarda.

Ipak, izgleda da Koenovo gledište ne dopušta tvrdnju da znamo u ovim slučajevima. Razmotrimo najpre slučaj golf takmičenja. Bez obzira što je izuzetno teško na pomenutoj rupi ubaciti lopticu iz prvog pokušaja, utisak je da je neopravdano tvrditi da znamo da to neće svima poći za rukom, naročito kada uzmemo u obzir mogućnost da se to ipak desi. Uzimanje u obzir te mogućnosti, koliko god ona bila malo verovatna, dovoljno je da je učini upadljivom, pa samim tim podigne epistemičke standarde i spreči ispravno pripisivanje znanja.

Primer noćnog čuvara je u ovom pogledu dosta složeniji. Neki konteksti su veoma specifični kada je reč o mehanizmima za promenu epistemičkih standarda. Iako se čini da su standardi za pripisivanje znanja stupnjeviti i da ih je moguće porediti po snazi, ima izuzetaka. Takav je na primer i kontekst sudnice. U tom kontekstu neće svako razmatranje skeptičkih (ili drugih gotovo neverovatnih mogućnosti) uticati na povišavanje epistemičkih standarda; u primeru noćnog čuvara, porota ili sudija bi po svoj prilici odbacili mogućnost slučajnog

otvaranja trezora, pa bi samim tim tvrdnja da znamo da je novac uzeo rizničar bila prihvaćena kao tačna.⁸⁷

3.4 Vilijamsov problemski kontekstualizam

Za razliku od prethodnih autora koje smo razmatrali, Majkl Vilijams smatra da standardi za pripisivanje znanja nisu uniformni, niti da se mogu porediti na nekoj jedinstvenoj skali od nižih ka višim (i obratno), ukazujući pritom da je pitanje njihove kontekstualne promene daleko suptilnije i kompleksnije. U prilog Vilijamsovom stavu mogu se navesti i prethodno izloženi primeri, poput slučaja noćnog čuvara i razmatranja specifičnih konverzionih konteksta u kojima uvođenje epistemičkih standarda, koje inače smatramo izuzetno visokim, ipak ne utiče na istinitost sazajnih tvrdnji. Čini se da u okviru pomenutih konteksta posebna tematska oblast i interesi koji su u vezi sa njom obazuju jedan poseban sistem procene istinitosti sazajnih tvrdnji. Iako bi u mnogim drugim kontekstima razmatranje skeptičkih alternativa uticalo na povišavanje epistemičkih standarda, u kontekstima kao što je sudnica to naprosto nije slučaj. Vilijams stoga zaključuje da su standardi za pripisivanje znanja umnogome određeni tematskom oblašću istraživanja, odnosno specifičnim predmetom kojom se ta oblast bavi, te svoju verziju kontekstualizma naziva *problemskim kontekstualizmom (issue contextualism)*.⁸⁸

Nasuprot tome, kontekstualizam koji zastupaju Luis, Dirouz i Koen, Vilijams naziva *prostim konverzionim kontekstualizmom (simple conversational contextualism)*. On je prost zato što pretpostavlja da se standardi za pripisivanje znanja gradiraju na jedinstvenoj skali u odnosu na njihovu zahtevnost, bez obzira na to koji problem ili tematska oblast su u pitanju. Mogli bismo reći da su po prostom konverzionom kontekstualizmu standardi za

⁸⁷ O kontekstu sudnice i nekim drugim specifičnim kontekstima, kao i osobenim standardima za pripisivanje znanja koji se u njima primenjuju, biće više reči u narednih nekoliko odeljaka.

⁸⁸ Neki filozofi, zbog inferencijalne strukture opravdanja koju Vilijams zastupa, ovu vrstu kontekstualizma nazivaju *inferencijalnim kontekstualizmom (inferential contextualism)*. Videti: Pritchard, 2002; Grundmann, 2004.

pripisivanje znanja linearni ili jednodimenzionalni. Vilijams tvrdi da ova vrsta kontekstualizma nije dovoljno „kontekstualistička“, upravo zato što sadrži pomenuti „invarijantistički“ element.⁸⁹

Prema Vilijamsovom mišljenju, standardi za pripisivanje znanja zavise od tematske oblasti istraživanja i metodoloških pretpostavki koje se usvajaju u datom kontekstu. Sa promenom tematske oblasti menjaju se i pomenute pretpostavke, pa tako dolazi i do potpune promene epistemičkih standarda. Stoga, u pravom smislu nije ni moguće govoriti o gradiranju standarda za pripisivanje znanja u odnosu na njihovu zahtevnost, već pre o njihovoj nesamerljivosti u različitim kontekstima.⁹⁰

U određenoj disciplini postoje neke prilično uopštene pretpostavke koje služe da toj disciplini daju karakterističnu formu i predmet [istraživanja]. Ja volim da ih zovem „metodološke nužnosti“. Zajedno one određuju *disciplinarni metakontekst* za svako istraživanje određenog tipa.⁹¹

Metodološke nužnosti su karakteristične pretpostavke određene oblasti istraživanja, koje utiču na formiranje metode i predmeta istraživanja unutar te oblasti. Nemoguće je, dakle, upoređivati epistemičke standarde različitih disciplina, bilo da su u pitanju različite nauke, filozofija ili pak svakodnevno znanje. Na primer, ako se pitamo da li je neka površina ravna u geografskom smislu, možemo primenjivati više ili manje stroge standarde. Možemo čak porediti i dve površine u odnosu na to koja je ravnija, pa bismo rekli, na primer, da je Vojvodina ravnija od Šumadije, s obzirom na reljef, broj brda, planina i tako dalje. Ipak, ako bismo u razmatranje uključili standarde fizike, onda bismo rekli da čak ni Vojvoda nije ravna, jer ne ispunjava kriterijume koje postavlja ta nauka. Standardi za utvrđivanje stepena u kojem je neka površina ravna karakteristični su za određenu oblast istraživanja, tako da se ne mogu porediti standardi iz različitih nauka. Promenom oblasti istraživanja, odnosno pristupa koja ta oblast zahteva menjaju se i metodološke nužnosti karakteristične za tu oblast.

⁸⁹ Videti: Williams, 2004: 337.

⁹⁰ Iz tog razloga neki filozofi optužuju Vilijamsa za relativizam. Za odnos problemskog kontekstualizma i relativizma videti: Williams, 2007.

⁹¹ Williams, 2004: 332.

Kada umesto geografskih uvodimo standarde fizike u razmatranje stepena ravnine jedne površine, mi zapravo ne podižemo standarde, već ih u potpunosti menjamo – ti standardi su uzajamno neuporedivi jer ne dele zajednički disciplinarni metakontekst.

Tako, na primer, i naučni eksperimenti i istorijska istraživanja mogu biti sprovedeni s obzirom na manje ili više stroge standarde. Ali to ne znači da mora postojati odgovor na pitanje da li je znanje u fizici predmet strožih standarda u odnosu na istorijsko znanje. Fizika i istorija su možda isuviše različite da bi bilo kakvo poređenje tog tipa imalo smisla. (Ovde imam na umu fiziku i istoriju kao takve: u svakoj od disciplina standardi se mogu pogoršati tako da je, u određenom trenutku, jedan subjekt u lošijoj poziciji u odnosu na drugi. Može se desiti da subjekt ne uspe da održi svoje standarde.)⁹²

Takođe, ako razmotrimo neke od specifičnih konverzionih konteksta, videćemo da epistemički standardi ne bivaju nužno povišeni uvođenjem određenih mogućnosti greške, naročito kada su u pitanju skeptičke alternative. Zamislimo situaciju u kojoj se očevidac određenog zločina nalazi na klupi za svedoke i odgovara na pitanja tužilaštva i odbrane. Na pitanje tužioca da li zna (da li je siguran, da li može da potvrdi) da je optuženi počinio zločin, svedok odgovara potvrdno. Tužilac zadovoljno konstatuje kako nema više pitanja. Advokat odbrane, koji je inače pasionirani čitalac filozofskih tekstova, ustaje i (uz malo oklevanja) pita svedoka može li da isključi mogućnost da je mozak u posudi (ili ga obmanjuje zli demon, ili sanja i slično). Svedok odgovara odrično. Advokat odbrane (uz blagi osmeh) konstatuje da svedok onda ne može znati ni bilo šta drugo, pa samim tim ni da je optuženi počinio zločin. Da li bi sudija pitanje odbrane uzeo ozbiljno u razmatranje? Gotovo je sigurno da ne bi. Ako bismo želeli da dodatno dramaturgizujemo primer, zamislimo da posle ispitivanja odbrane tužilac ustane i uloži prigovor. Da li bi prigovor bio prihvaćen? Sasvim sigurno. Ako pak želimo da primer učinimo još suptilnijim, pretpostavimo da odbrana umesto pitanja da li svedok može da isključi neke tipične skeptičke alternative postavi pitanje može li svedok da isključi alternativu po kojoj je zločin izvršio savršeno verni klon optuženog (sa

⁹² *Ibid*, 319.

istom strukturom DNK i istim otiscima prstiju). Da li bi reakcija tužilaštva i sudije bila drugačija? Čini se da ne.⁹³

Ovi primeri ukazuju na to da u određenim konverzacionim kontekstima, koji zahtevaju veliku preciznost i pritom uključuju veoma visoke uloge, tipični manevar uvođenja skeptičkih alternativa ne dovodi do povišavanja (ili promene) epistemičkih standarda. Ipak, neke druge mogućnosti greške bi u takvim kontekstima mogle biti uzete u razmatranje kao relevantne. Ako advokat odbrane ukaže na mogućnost da je izuzetno vešt proizvođač maski mogao da se preruši u optuženog i izvrši zločin, svedok ne bi mogao samo na osnovu percepcije da isključi ovu mogućnost. Ona bi mogla biti relevantna naročito ako su se ovakvi slučajevi već dešavali (ili ako postoji poznati prestupnik kome je to zaštitni znak). Takođe, advokat odbrane može ukazati na mogućnost da svedok nije mogao da prepozna optuženog jer u trenutku zločina nije nosio naočare, a poznato je da ima veliku dioptriju i slično. Možemo smisliti veliki broj ovakvih mogućnosti i pretpostaviti da bi bar neke od njih bile relevantne u datom kontekstu, ali ipak je važno uočiti da radikalne skeptičke alternative ne bi bile relevantne ni u jednom od ovih slučajeva. Zašto? Zato što, prema Vilijamsovom uverenju, skeptičke alternative obrazuju potpuno drugačiju vrstu istraživanja, iziskujući pritom potpuno drugačije metodološke nužnosti i disciplinarni metakontekst.

Prema njegovom mišljenju, predstavnici prostog konverzacionog kontekstualizma smatraju da je osnovna razlika između svakodnevnih i skeptičkih konteksta jedino u broju relevantnih alternativa koje treba eliminisati da bismo nekome s pravom pripisali znanje. Svakodnevni konteksti su u tom smislu ograničeni jer se u njima u obzir uzima relativno mali broj relevantnih alternativa. Skeptički konteksti pak nisu ograničeni u ovom smislu – u njima svaka mogućnost greške može biti upadljiva, pa samim tim i relevantna.

Vilijams međutim razliku između svakodnevnih i skeptičkih konteksta tumači kao kvalitativnu, a ne kvantitativnu. Prilikom uvođenja skeptičkih alternativa epistemički standardi ne bivaju povišeni, već potpuno promenjeni. Kada skeptik u filozofskom kontekstu

⁹³ Za detaljniju raspravu povodom analize konteksta sudnice videti: Ehrenberg, 2015.

uvodi svoje hipoteze, on ne podiže standarde za pripisivanje znanja u pravom smislu reči, već ih u potpunosti menja, zahtevajući potpuno drugačiju vrstu evidencije u odnosu na onu koja nam je potrebna u svakodnevnim kontekstima. Uvodeći pomenute alternative, skeptik zapravo „menja temu“, navodeći nas da sumnjamo na potpuno drugačiji način u odnosu na uobičajene okolnosti, zahtevajući pritom evidenciju koju čak ni u principu nije moguće pribaviti. Vilijams stoga smatra da je bavljenje epistemologijom osobena oblast ljudskog istraživanja: ne istraživanje neke posebne oblasti znanja, već *znanja kao takvog*.

Disciplinarni metakontekst za istraživanje znanja (o svetu) kao takvog bogat je pretpostavkama. Zato uopšte nije evidentno da skeptik proučava obično znanje. Verujem da to nije slučaj. Štaviše, njegov način postavljanja pitanja uključuje stvaranje osobenog predmeta istraživanja: znanja kao takvog. A da bismo pretpostavili da je znanje o svetu, kao takvo, čak i potencijalni objekat teorije ili refleksije, moramo svoje epistemičke kapacitete zamisliti na poseban način. Skeptik menja temu na više načina.⁹⁴

Na primer, ako neki naučnik, recimo fizičar ili hemičar, izvodi određeni eksperiment u laboratoriji, on može da sumnja u različite delove eksperimenta, uključujući i njegove rezultate. Takođe, on može da ponavlja eksperiment nekoliko puta, pooštavajući određene kriterijume kako bi došao do što pouzdanijih rezultata. On može da se pita o raznim postupcima i uslovima koje eksperiment sadrži, ali se pritom ne pita o realnosti fizičkih objekata koje koristi u eksperimentu, niti se pita o sopstvenom postojanju. Ako ozbiljno uzme u razmatranje mogućnost da je mozak u posudi, to neće za posledicu imati povišavanje standarda za pripisivanje znanja, već će u potpunosti promeniti predmet istraživanja, a samim tim i odgovarajuće metodološke nužnosti. Više se ne bi pitao da li eksperiment daje željene rezultate, već kako može biti u stanju da zna bilo šta.

Skepticizam zahteva drugačiju vrstu istraživanja od svakodnevnih i naučnih – istraživanje znanja kao takvog, a ne nekih njegovih specifičnih delova ili njegove primene u praktičnim situacijama. On je povezan sa specifičnim metakontekstom koji kreira bavljenje epistemologijom. Epistemologija predstavlja čisto teorijsko istraživanje prirode ljudskog

⁹⁴ Williams, 2004: 337.

znanja – ne neke posebne vrste znanja, već znanja kao takvog. Baveći se epistemologijom mi želimo da otklonimo skeptičke sumnje povodom mogućnosti znanja, ali time zapravo objašnjavamo sopstvene sumnje koje imamo dok ispitujemo samu prirodu znanja. Iz tog razloga je, prema Vilijamsovom mišljenju, od presudnog značaja da razumemo skeptika, a ne samo da ga opovrgnemo.⁹⁵

3.5 Mehanizmi snižavanja epistemičkih standarda

U prethodnim odeljcima detaljno smo analizirali konverzacione mehanizme koji, prema sudu najistaknutijih predstavnika kontekstualizma, regulišu promenu standarda za pripisivanje znanja. Kontekstualisti pre svega pokušavaju da objasne na koji način skeptičke alternative utiču na podizanje epistemičkih standarda, odnosno na koji način te alternative postaju relevantne. Stoga je njihova pažnja prevashodno usmerena na konverzacione mehanizme za povišavanje standarda za pripisivanja znanja, dok o snižavanju epistemičkih standarda ne govore puno. Iako su uglavnom svesni ove asimetrije, oni ne nude zadovoljavajuća rešenja problema koji ona donosi.

Povodom „znanja“ različiti kontekstualisti su predložili različite teorije o pravilima kojima standardi za znanje mogu biti povišeni, a takođe, iako nismo bili detaljni u vezi sa preciznim mehanizmima, čini se da svi pretpostavljamo da postoje načini na koje standardi mogu biti sniženi, kao i načini kojima se može odoleti povišavanju standarda.⁹⁶

Još jedan mogući dodatni razlog je što su ostali kontekstualisti, kao i Luis, svoje napore usredsredili na specifikovanje mehanizama kojima epistemički standardi bivaju povišeni, a nisu toliko brinuli (bar ne u štampanim radovima) o tome kako standardi mogu biti sniženi, ili kako se može odoleti ugrožavajućim povišavanjima standarda.⁹⁷

⁹⁵ Videti: Williams, 2004: 326–327.

⁹⁶ DeRose, 2009: 133.

⁹⁷ *Ibid*, 138.

Uglavnom se pretpostavlja da do snižavanja standarda za pripisivanje znanja dolazi nakon „zaboravljanja“ skeptičkih alternativa ili prilikom promene teme samog razgovora. Ipak, od izuzetnog je značaja objasniti ovaj fenomen i detaljno analizirati konverzacione mehanizme za uvođenje umerenih epistemičkih standarda za pripisivanje znanja, naročito posle suočavanja sa skeptičkim alternativama.

3.5.1 Asimetrija konverzacioni mehanizama promene epistemičkih standarda

U čemu se tačno ogleda pomenuta asimetrija i zašto se uopšte javlja? Činjenica je da najznačajniji predstavnici kontekstualizma uočavaju postojanje ove asimetrije, ali ne nude adekvatno objašnjenje tog fenomena. Po mom mišljenju, uspešna kontekstualistička teorija morala bi da objasni zbog čega pomenuta asimetrija nastaje.

Još je Dejvid Luis u tekstu „Scorekeeping in a Language Game“ istakao da postoji velika razlika u tumačenju mehanizama za povišavanje i snižavanje epistemičkih standarda. On smatra da pravilo prilagođavanja znatno lakše omogućava da određene pretpostavke koje ranije nisu razmatrane utiču na povišavanje standarda za pripisivanje znanja, nego što je to slučaj u obrnutom smeru. Kada je u okviru konverzacioni konteksta sa prilično visokim standardima izrečena tvrdnja za čiju istinitost bi standardi morali biti sniženi, to se dešava jedino ako sagovornici pristanu na takav konverzacioni manevar. Na primer, ako neko kaže da je Italija u obliku čizme i takva tvrdnja bude prihvaćena u razgovoru, onda standardi preciznosti bivaju sniženi do mere u kojoj su kao tačne prihvatljive i tvrdnje da je Francuska šestougao oblika, Skandinavija u obliku tigra i tako dalje. U svakom slučaju, da bi ovakav manevar uspeo, sagovornici moraju ostati po strani i uzdržati se od primedbi. Sa druge strane, svako pominjanje određene mogućnosti koja prethodno nije razmatrana utiče na konverzacioni dinamiku, aktivirajući mehanizme kojima visoki epistemički standardi

postaju aktuelni. Spominjanje zlog demona ili mozgova u posudi dovoljno je da povisi standarde za pripisivanje znanja do one mere koja svaku saznavnu tvrdnju čini neistinitom.

Evo šta Luis kaže o toj asimetriji:

Ja smatram da pravilo prilagođavanja može da funkcioniše u *oba* smera. Ali iz nekog razloga, *povišavanje standarda ide dosta lakše nego njihovo snižavanje*. Ako su standardi postavljeni visoko i nešto je rečeno što bi bilo istinito jedino pod sniženim standardima, a niko se ne usprotivi tome, onda će standardi zaista i biti sniženi. Ali ono što je rečeno, iako istinito po sniženim standardima, može i dalje izgledati nesavršeno prihvatljivim. Povišavanje standarda, sa druge strane, uspeva da bude pohvalno čak i kada znamo da je u konfliktu sa našim konverzacionim ciljem. Zbog *ove asimetrije* učesniku jezičkih igara koji poseduje određene sklonosti možda može poći za rukom, ako pokuša, da povisi standarde preciznosti koliko god je moguće – toliko visoko, možda, da nijedan materijalni objekt onda ne bi bio šestougao.⁹⁸

Dakle, iako dozvoljava da ako je nešto rečeno što je istinito jedino po sniženim standardima, i ako se niko tome nije usprotivio, standardi zaista mogu da budu sniženi, rezultat i dalje nije savršeno prihvatljiv. Suprotno tome, povišavanje standarda se odvija prilično lako, jednostavnim spominjanjem alternativa ili razmišljanjem o određenim mogućnostima koje ranije nisu uzete u obzir. Luis ide toliko daleko da tvrdi da u određenim situacijama povišavanje standarda može da bude pohvalno, čak i ako je u direktnoj suprotnosti sa ciljevima konverzacije.

U tekstu „Elusive Knowledge“ Luis tu tezu dovodi do krajnosti ističući da svako bavljenje epistemologijom uništava znanje⁹⁹ (na šta upućuje sam naslov teksta). Jednostavno spominjanje neke mogućnosti koju ranije nismo imali u vidu dovoljno je da utiče na povišavanje epistemičkih standarda. Luisovo pravilo pažnje upravo i sadrži tvrdnju da ako neka mogućnost nije *de facto* ignorisana, onda svakako nije ispravno ignorisana. Koliko god

⁹⁸ Lewis, 1979: 352–353. Luis ovde zapravo govori o standardima preciznosti, a ne konkretno o standardima za pripisivanje znanja, ali se po njegovom mišljenju, s obzirom na sličnost kontekstualne zavisnosti, sva zapažanja mogu primeniti i na epistemičke standarde. Sva naglašavanja kurzivom u navedenom citatu su moja.

⁹⁹ Videti: Lewis, 1996: 550.

da je ta mogućnost neverovatna, kada je uzmemo u razmatranje, ona postaje relevantna. To znači da nijedna svesno razmatrana mogućnost ne može biti adekvatno ignorisana. Jednom kada prihvatimo ovakav mehanizam promene epistemičkih standarda, ne vidi se kako bismo mogli da izbegnemo skeptički zaključak. Sa druge strane, još je teže objasniti kako bi bilo moguće primeniti konverzacione mehanizme kojima bi standardi za pripisivanje znanja bili sniženi u kontekstu u kojem su skeptičke alternative relevantne. To su konteksti u kojima se takvim mogućnostima *de facto* bavimo, pa ih je samim tim nemoguće ignorisati.

Ostali predstavnici kontekstualizma, poput Koena i Dirouza, takođe uočavaju postojanje pomenute asimetrije. Kao i Luis, oni ukazuju na činjenicu da je veoma lako uticati na konverzacione mehanizme kojima standardi za pripisivanje znanja bivaju povišeni, bilo ukazivanjem na upadljivost greške bilo putem pravila osetljivosti. Međutim, oni ističu da nije potpuno jasno koji su konverzacioni mehanizmi kojima standardi za pripisivanje znanja bivaju sniženi i na koji način se ovi mehanizmi mogu uspešno primeniti u kontekstima sa izuzetno visokim epistemičkim standardima.

I dok izgleda da se u svakodnevnim konverzacionskim kontekstima standardi za pripisivanje znanja mogu lako povisiti ukazivanjem na određene mogućnosti greške koje ranije nisu uzete u obzir, u kontekstu sa izuzetno visokim epistemičkim standardima (kao što je filozofsko razmatranje skeptičkih alternativa) čisto pominjanje ili insistiranje na tome da mi ipak znamo određene empirijske činjenice i ukazivanje na njihovu očiglednost svakako neće uticati na snižavanje epistemičkih standarda. Čak i neformalan pokušaj da se promeni „tema“ retko u tim situacijama direktno utiče na snižavanje standarda za pripisivanje znanja. Sama činjenica da skeptik stalno pretila da uvede izuzetno visoke standarde, koje ne možemo da zadovoljimo, ima za posledicu tendenciju rađanja sumnje i u to da ispunjavamo zahteve nižih epistemičkih standarda. Kako onda objasniti ovaj fenomen? Zar ova asimetrija ne pokazuje nedvosmisleno da je skeptikov zahtev opravdaniji i snažniji, jer se njime naizgled lako dovode u pitanje naše sazajne tvrdnje, a skeptički zaključak se po razmatranju skeptičkih hipoteza nameće kao neizbežan?

Odgovor na ovo pitanje krije se u jednoj intuiciji koja se tiče same prirode znanja, a u pozadini je tradicionalnog epistemološkog pristupa. Reč je infolibilističkoj intuiciji da je znanje nespojivo sa mogućnošću greške, odnosno da je pogrešno tvrditi da nešto znamo ako nismo u stanju da isključimo *sve* mogućnosti greške. Polazeći od te intuicije, Luis uočava postojanje pomenute asimetrije i tvrdi kako je povišavanje epistemičkih standarda dosta prirodnije od zahteva za njihovim snižavanjem. U svetlu te ideje, razumljiv je njegov stav da u određenim situacijama konverzacioni mehanizmi koji za cilj imaju povišavanje standarda za pripisivanje znanja treba da budu uzeti pohvalno, čak i ako je to u suprotnosti sa osnovnim ciljevima te konverzacije. Uopšteno uzev, kontekstualističke teorije (uključujući, u krajnjem obliku, i Luisovu) sadrže pretpostavku da je znanje folibilističkog karaktera, odnosno da za posedovanje znanja nije neophodno isključiti sve mogućnosti greške, već samo one koje su relevantne u datom konverzacionom kontekstu. Pošto dopuštaju skeptiku da je u pravu u svom kontekstu, u kojem uvodi najstrože zahteve za znanje, kontekstualisti otvaraju prostor i za asimetriju između povišavanja i snižavanja epistemičkih standarda.¹⁰⁰

3.5.2 Moć veta

Uprkos asimetriji između mehanizama za povišavanje i snižavanje epistemičkih standarda, postoje određeni manevri kojima sagovornici mogu da privremeno ili trajno spreče pokušaje skeptika da uvede visoke epistemičke standarde. U literaturi su ovi manevri

¹⁰⁰ Takođe, treba napomenuti da je kontekstualizam Majkla Vilijamsa povodom ovog pitanja u izvesnoj prednosti. Naime, on u svom problemskom kontekstualizmu pretpostavlja da se epistemički standardi menjaju sa promenom tematske oblasti istraživanja i metodoloških pretpostavki, te da nema variranja epistemičkih standarda na nekakvoj jedinstvenoj skali, od viših ka nižim i obratno. Promenom oblasti istraživanja, ili problema o kojem se raspravlja, menjaju se i epistemički standardi, pa samim tim ne znači da oni nužno postaju stroži ili manje zahtevni, već jednostavno drugačiji, a u nekim situacijama i potpuno nesamerljivi. Vilijams takođe smatra da radikalni skeptik, uvodeći svoje alternative, u potpunosti menja predmet, ali i cilj istraživanja, s obzirom na to da dovodi u pitanje mogućnost saznanja kao takvog, a ne neke konkretne saznanje tvrdnje iz bilo koje tematske oblasti. Pošto su mehanizmi variranja epistemičkih standarda u problemskom kontekstualizmu potpuno drugačiji, u okviru tog gledišta nema mesta za pomenutu asimetriju.

poznati pod nazivom *moć veta* (*veto powers*).¹⁰¹ Oni su na raspolaganju učesnicima u razgovoru koji, s obzirom na odgovarajuće namere, želje i interese, ne žele da ulaze u razmatranje skeptičkih alternativa u odgovarajućim okolnostima. Naravno, moć veta ne mora da se odnosi samo na pokušaje povišavanja standarda za pripisivanje znanja, već i na pokušaje njihovog snižavanja. Evo kako Dirouz definiše ovaj manevar:

[J]a u tekstu tumačim opciju „moći veta“ kao poziciju po kojoj učesnici u konverzaciji imaju moć veta povodom svih potencijalnih promena konverzionog rezultata – kako povodom povišavanja, tako i povodom snižavanja epistemičkih standarda, u slučaju pripisivanja znanja. Kada je ova moć veta upotrebljena, konverzioni rezultat ostaje nepromenjen.¹⁰²

Ako, na primer, neko od učesnika u razgovoru pokuša da uspostavi visoke epistemičke standarde, sagovornici mogu da se ogluše o njegov zahtev ili da ga odbace uz obrazloženje da nije u skladu sa ciljevima konverzacije. Ovo se obično dešava u svakodnevnim kontekstima u kojima uvođenje skeptičkih alternativa ne doprinosi uspešnoj konverzaciji, jer ona i nema za cilj rešavanje nekih važnih epistemoloških problema. Videli smo, takođe, da u nekim kontekstima, u kojima je posebno naglašen značaj praktičnih odluka, i u kojima su uloženi izuzetno visoki, standardno pozivanje na skeptičke alternative ne uspeva da podigne standarde za pripisivanje znanja, usled neadekvatnosti tih alternativa s obzirom na konverzionu dinamiku datog konteksta.

Sa druge strane, teško je zamisliti da neki od ovih manevara može biti uspešno primenjen u okviru filozofskih konteksta, u kojima razmatranje skeptičkih alternativa ima poseban značaj, s obzirom na prirodu samog pojma znanja. U tim kontekstima, bavljenje takvim alternativama ima za cilj preispitivanje mogućnosti pouzdanog saznanja kao takvog,

¹⁰¹ Naravno, ovaj izraz nije istovetan za sve kontekstualističke teorije. Stjuart Koen ih na primer naziva *ma'ajde manevrima* (*c'mon maneuvers*). „[I]ako u slučajevima kada su skeptičke alternative upadljive, postoji snažan pritisak na standarde da budu povišeni, ovo ponekad može biti sprečeno. Jedan način na koji to može biti učinjeno jeste naglašavanjem određenom visinom glasa. Dakle, u odgovoru skeptiku, neko može reći: „Ma'ajde, mora biti da se šališ – ja znam da nisam mozak u posudi!“ Ako je ovo preovladavajući odgovor među učesnicima u razgovoru, onda svakodnevni standardi mogu ostati na snazi.“ (Cohen, 1999: 85, fusnota 27)

¹⁰² DeRose, 2009: 140, fusnota 8.

a ne nekih pojedinačnih sazajnih tvrdnji.¹⁰³ Budući da nam navedeni manevri nisu od pomoći, skeptikova pobjeda izgleda neizbežna. Upravo je ta okolnost neke kritičare kontekstualizma navela na zaključak da to gledište daje preveliki ustupak skepticizmu, donoseći pritom neznatne rezultate.

3.5.3 Semantika jedinstvenog rezultata

Čini se, ipak, da je takav utisak neosnovan. Ne samo da kontekstualizam nije naklonjen skepticizmu, već je jedan od njegovih glavnih ciljeva postizanje zadovoljavajućeg rešenja skeptičkog paradoksa. Iz tog razloga, jedna uspešna kontekstualistička teorija mora da objasni konverzacione mehanizme pomoću kojih je moguće uticati na snižavanje epistemičkih standarda, čak i u kontekstima u kojima su relevantne neke od skeptičkih alternativa. U svakom slučaju, pre nego što pređemo na razmatranje takvih mehanizama, neophodno je preispitati da li je moguće da skeptik i neko ko zastupa zdravorazumski pristup saznanju vode jednu smislenu konverzaciju.

Jedno od najzanimljivijih pitanja u vezi sa kontekstualizmom upravo se tiče tumačenja mehanizama konverzacione dinamike u razgovoru između skeptika i nekog ko zastupa zdravorazumski pristup saznanju, pa samim tim pretpostavlja relativno niske standarde za pripisivanje znanja. Videli smo da u svakom razgovoru namere, ciljevi i težnje sagovornika značajno uslovljavaju pragmatičku dimenziju konverzacionog konteksta, što direktno utiče na mehanizme uspostavljanja adekvatnih epistemičkih standarda. Konverzacioni kontekst je po pravilu određen pragmatičkim faktorima koje deli većina učesnika u konverzaciji. Čak i ako je jedan od sagovornika radikalni skeptik, koji stalno

¹⁰³ Majkl Vilijams tvrdi da skeptik vrši zamenu teza kada uvodi svoje alternative, jer su skeptički argumenti usmereni na istraživanje prirode znanja kao takvog, dok se ostala istraživanja tiču konkretnih znanja u okviru određenih tematskih oblasti.

pokušava da dovede u sumnju sazajne tvrdnje sagovornika, to i dalje ne mora biti dovoljan uslov za aktiviranje mehanizama kojima bi standardi za pripisivanje znanja bili povišeni.

Ako pak pretpostavimo da u konverzaciji učestvuju samo skeptik i zdravorazumski epistemolog,¹⁰⁴ čiji standardi za pripisivanje znanja će biti operativni u datom kontekstu? Ovo pitanje tiče se konverzacione dinamike, kao i istinitosnih uslova sazajnih tvrdnji u okviru razgovora u kojima sagovornici pokušavaju da se izbore za suprotan konverzacioni rezultat. Ako pretpostavimo da važe epistemički standardi koje uspostavlja jedan od dvojice sagovornika, bilo skeptik ili pomenuti epistemolog, jasno je da bi onda sazajne tvrdnje jednog od te dvojice sagovornika bile istinite, dok bi sazajne tvrdnje drugog sagovornika bile lažne. Ovo je rezultat koji predviđaju invarijantističke teorije. Ako pretpostavimo da su jedini ispravni standardi za pripisivanje znanja oni koje uvodi skeptik, onda je rezultat očigledan – sve skeptičke sazajne tvrdnje bile bi istinite, dok bi sve sazajne tvrdnje koje izriče epistemolog bile lažne. Ako pak pretpostavimo da su ispravni epistemički standardi oni koje koristimo u svakodnevnim kontekstima, rezultat će biti suprotan.

Šta bi prema kontekstualističkim teorijama trebalo da sledi? Da li su sazajne tvrdnje oba učesnika u konverzaciji istinite, odnosno ko od njih govori istinu – obojica, samo jedan, ili niko? Kao što je već pomenuto, kao jedna od osnovnih prednosti kontekstualizma ističe se mogućnost očuvanja svakodnevnih sazajnih tvrdnji, uprkos radikalnim skeptičkim alternativama. Ipak, suština kontekstualizma je da i svakodnevnne i skeptičke sazajne tvrdnje mogu biti istinite istovremeno, ali u *različitim* konverzacionim kontekstima. Stoga, da bi sazajne tvrdnje obojice sagovornika bile tačne u primerima koje razmatramo, one moraju biti izrečene u različitim konverzacionim kontekstima. U jednom istom kontekstu te tvrdnje ne bi smele biti procenjivane u svetlu različitih epistemičkih standarda. U tom slučaju se ponovo vraćamo na gore postavljeno pitanje: da li onda skeptik i zdravorazumski epistemolog učestvuju u jednoj smisljenoj konverzaciji? Ako je odgovor potvrđan, još

¹⁰⁴ Termin „zdravorazumski epistemolog“ odnosi se na osobu koja se drži relativno umerenih standarda za pripisivanje znanja. To ne mora zaista biti filozof, već bilo koji učesnik u razgovoru koji ne pribegava automatskom prihvatanju skeptičkih zahteva za apsolutnom izvesnošću.

važnije pitanje je ko je od njih dvojice u pravu? Jer utisak je da su tvrdnje „S zna da p“ i „S ne zna da p“ izrečene u okviru iste konverzacije protivrečne.¹⁰⁵

Ako želimo da pokažemo da, u skladu sa kontekstualizmom, nijedna od tih tvrdnji nije tačna, onda moramo objasniti otkuda utisak da su one protivrečne. Sa druge strane, ako je pretpostavka da svako od njih polazi od svojih standarda za pripisivanje znanja, i pritom te standarde zadovoljava, kako to da niko od njih ne govori istinu? Često je mišljenje da kontekstualizam omogućava rešavanje ovakvih situacija tezom da oba sagovornika, imajući u vidu da se svako od njih oslanja na sopstvene epistemičke standarde, govore istinu.

U svom tekstu „Single Scoreboard Semantics“ Kit Dirouz razmatra veoma slične primere razgovora između skeptika i zdravorazumskog epistemologa, ispitujući šta se dešava sa epistemičkim standardima u tim situacijama. Ako jedan sagovornik teži da uspostavi izuzetno visoke epistemičke standarde, dok drugi nastoji da ih drži relativno niskim, postavlja se pitanje da li oni uopšte vode jednu uspešnu konverzaciju i čiji standardi su relevantni za procenu istinitosti njihovih sazajnih tvrdnji. Postoji nekoliko strategija da se na to pitanje odgovori. Dirouz ih svrstava u dve glavne grupe – *semantiku višestrukog rezultata (multiple scoreboard semantics)* i *semantiku jedinstvenog rezultata (single scoreboard semantics)*.¹⁰⁶ Semantika višestrukog rezultata dozvoljava da se istinitosni uslovi sazajnih tvrdnji učesnika u raspravi razlikuju. Ovo je moguće ako jedan sagovornik ima na umu znatno strože epistemičke standarde u odnosu na drugog sagovornika, čiji standardi

¹⁰⁵ Primeri su uzeti tako da je posredi kontekst pripisivača znanja, gde učesnici konverzacije pripisuju znanje subjektu S. Mogli smo uzeti i primere u kojima sagovornici sebi pripisuju ili odriču znanje, ali ne bi bilo značajnih razlika po pitanju glavnih poenti.

¹⁰⁶ Podsećamo da je u pitanju sportska terminologija koju je u lingvistiku uveo Dejvid Luis u svom tekstu „Scorekeeping in a Language Game“, čuvenom analogijom sa bejzbolom. Dirouz (DeRose, 2004b) prihvata tu terminologiju, uz jednu razliku. Naime, umesto izraza *rezultat (score)* on koristi izraz *semafor (scoreboard)*. Tako, prema Luisovom mišljenju, svi učesnici u razgovoru imaju svoje lične semafore u svom umu, ali čitava konverzacija ima samo jedan „zvaničan“ rezultat. Kod Dirouza pak ulogu ličnih semafora preuzima izraz *lično naznačenih sadržaja (personally indicated content)*, dok ukupan rezultat konverzacione igre biva zabeležen na zvaničnom semaforu. U duhu sportske terminologije verovatno bi izraz *scoreboard* trebalo prevesti izrazom „zapisnik“, pošto je u sportu zapisnik sa utakmice zvaničan dokument, dok je semafor samo vizuelni prikaz rezultata koji stoji u zapisniku. U svakom slučaju, zbog jednostavnosti, ja ću se držati Luisove terminologije, pa će biti reči o mnoštvu rezultata (umesto semafora), odnosno o jedinstvenom rezultatu neke konverzacije.

nose relativno umerene zahteve.¹⁰⁷ Nasuprot tome, semantikom jedinstvenog rezultata pretpostavlja se da isti epistemički standardi važe za procenu istinitosne vrednosti sazajnih tvrdnji obojice sagovornika, bilo da su ti standardi lično naznačeni od strane jednog ili od drugog sagovornika, ili su pak potpuno različiti od njihovih lično naznačenih standarda.

U konverzaciji između skeptika i zdravorazumskog epistemologa svako od sagovornika nastoji da sopstvene standarde nametne kao važeće za procenu istinitosti odgovarajućih sazajnih tvrdnji. Prema mišljenju invarijantista, samo jedan skup standarda bio bi „ispravan“, te stoga ne bi bilo moguće da oba sagovornika budu u pravu (iako bi bilo moguće da niko od njih ne bude u pravu, i to onda kada ne zadovoljavaju nijedan od naznačenih standarda). Kontekstualističke teorije pak sadrže tvrdnju da oba sagovornika mogu istovremeno biti u pravu, naravno, u okviru različitih konverzionih konteksta. Međutim, pošto je ovde posredi razgovor koji se odvija između dvojice sagovornika, trebalo bi da oni učestvuju u istom konverzionom kontekstu. Upravo zato je pitanje čiji su standardi adekvatni u datom kontekstu ispravno. Ako bismo pretpostavili da su obe tvrdnje istinite, to bi značilo da oni nisu deo istog konteksta i stoga ne bismo mogli da govorimo o postojanju protivrečnosti među njima.

Ako bi pak svaki od sagovornika pojasnio šta tačno podrazumeva kada izriče svoju sazajnu tvrdnju, utisak o postojanju kontradikcije bio bi znatno smanjen, možda i potpuno otklonjen, pa bi njihove naizgled protivrečne tvrdnje zapravo bile saglasne. Naime, ako bi skeptik rekao na primer: „S ne zna da p, a pod tim podrazumevam da on nije u stanju da otkloni izvesne mogućnosti greške što njegov epistemički položaj čini slabim“, a epistemolog tvrdio: „S zna da p, jer je u stanju da otkloni sve relevantne alternative, odnosno njegova epistemička pozicija je dovoljno snažna u odnosu na dati iskaz“, čini se da bi bilo opravdano reći da među njima nema kontradikcije i da oba sagovornika govore istinu.

¹⁰⁷ Kada je reč o epistemičkim standardima, nije nužno pretpostaviti da ih posmatramo iz kontekstualističke perspektive, te da se pitamo koji od sagovornika pokušava da uvede strože, a ko manje stroge standarde, već ih možemo posmatrati i kao invarijantiste, gde svako od njih pretpostavlja da su epistemički standardi koje ima na umu jedini ispravni i da uspešno pripisivanje znanja zahteva njihovo zadovoljenje.

Kontekstualistički predlog eksplikacije značenja pojma znanja ukazuje na različite semantičke sadržaje koje sagovornici tom pojmu pripisuju.

Ovakvo shvatanje konverzionog rezultata pretpostavlja da svaki od sagovornika ima svoj lični *semafor* (*scoreboard*), te da istinitosni uslovi sazajnih tvrdnji odgovaraju epistemičkim standardima koje svaki sagovornik naznačava svojim konverzionim manevrima. Postoje, međutim, razgovori u kojima sagovornici direktno protivreče jedan drugome, zato što ne uspevaju (ili jednostavno ne žele) da se prilagode lično naznačenim standardima svog sagovornika, bez dodatnih objašnjenja svojih lično naznačenih sadržaja. U određenim situacijama sagovornici mogu nastaviti da veruju da protivreče jedan drugome, čak i u slučaju da su ta značenja jasno istaknuta. Stoga u takvim situacijama verovatno ne bi bilo opravdano reći da obojica govore istinu. Ovakvu poziciju Dirouz naziva semantikom jedinstvenog rezultata. Konverzioni rezultat može da se menja kako razgovor napreduje, u odnosu na konverzione manevre sagovornika, ali u svakom trenutku postoji samo jedan konverzioni rezultat u odnosu na koji se procenjuje istinitosna vrednost svih sazajnih tvrdnji u tom razgovoru.

To ne mora da znači da se konverzioni rezultat povećava (ako se epistemički standardi snižavaju) ili smanjuje (ako se epistemički standardi povišavaju), s obzirom na svako izricanje sazajnih tvrdnji od strane skeptika i epistemologa, već da nakon nekoliko naizmeničnih replika sagovornika konverzionu dinamiku obrazuje odgovarajući rezultat u odnosu na koji se procenjuje istinitost pomenutih tvrdnji. Imajući u vidu ovakvo shvatanje konverzione dinamike, očito je da jedan od sagovornika upravo tvrdi nešto što drugi negira, pa je jasno da oni jedan drugom protivreče. Glavno pitanje je ko je od njih dvojice u pravu, i kako uopšte možemo utvrditi konverzioni rezultat nekog razgovora ovakvog tipa?

Mnogi smatraju – među njima i neki predstavnici konverzionog kontekstualizma, recimo Dejvid Luis – da u razgovoru pobeđuje skeptik. Uvodeći izuzetno visoke standarde za pripisivanje znanja, skeptik nam ukazuje da ih je nemoguće zadovoljiti, te samim tim sve sazajne tvrdnje koje naizgled opravdano izričemo postaju neistinite. Ovakvo gledište je umnogome svoje uporište našlo u Luisovom tekstu „Elusive Knowledge“, u kome on

eksplicitno kaže da bavljenje epistemologijom uništava znanje i da svaki razgovor sa skeptikom neminovno završava priznanjem poraza. Upravo zato je jedna od generalnih primedbi kontekstualizmu da previše daje za pravo skepticizmu. Prema nekim kritičarima kontekstualizma, priznanje da ne možemo ništa sa sigurnošću znati, u kontekstu u kojem su skeptičke alternative relevantne, prevelika je cena za očuvanje znanja u svakodnevnim kontekstima.

Druga mogućnost je da, korišćenjem veta, epistemolog jednostavno ne dozvoli skeptiku da uvede izuzetno visoke epistemičke standarde. Ukazivanjem na neeliminirane mogućnosti greške, skeptik ima za cilj da promeni konverzacioni rezultat, i to tako što bi sve prethodne sazajne tvrdnje učinio neistinitim. Ali, kao što smo već naznačili, sagovornik ne mora da pristane na ovakav konverzacioni manevar, pri čemu bi konverzacioni rezultat ostao nepromenjen. U takvoj situaciji epistemolog bi bio u pravu kada tvrdi da subjekat S zna iskaz p, dok bi skeptikovo poricanje te sazajne tvrdnje bilo pogrešno.

Postoje i neke strategije koje se pozivaju na razumnost standarda koje sagovornici primenjuju. U skladu sa njima, konverzacioni rezultat određenog razgovora jeste onaj rezultat koji je razumniji u odnosu na rezultat do koga bi doveli epistemički standardi sagovornika. Tim manevrom se skeptički standardi sagledavaju kao manje razumni u odnosu na uobičajene, pa skeptik gubi početnu prednost u konverzaciji.

Svoje gledište Dirouz naziva *pozicijom jaza (gap view)*. Zauzevši ovo stanovište, najpre povodom rasprava sa malim razlikama u lično naznačenim sadržajima, a potom ga primenivši i na rasprave povodom velikih neslaganja, Dirouz ističe da jedino pozicija jaza uspeva da očuva obe važne intuicije koje se u njima javljaju:

Zaista, pozicija jaza je gledište koje sam najskloniji da prihvatim u pogledu situacija rasprava o kojima je ovde bilo reči... Njena najveća prednost sastoji se u impresivnoj mogućnosti da istovremeno poštuje osećaj da naši sagovornici protivreče jedan

drugome i osećaj da istinitosni uslovi pojedinačnih sazajnih tvrdnji sagovornika treba da odgovaraju lično naznačenom sadržaju.¹⁰⁸

Dirouz poziciju jaza gradi pre svega u pogledu nekih drugih kontekstualno osetljivih izraza, poput priloških ili pridevskih odredbi, a potom predlaže analognu primenu i na rešavanje neslaganja u pogledu sazajnih tvrdnji. On navodi primer u kojem dvojica sagovornika izriču tvrdnje o tome da li je treća osoba u njihovom okruženju ili ne, ukazujući na kontekstualnu zavisnost značenja priloške odredbe „ovde“. Razmotrimo primer sličan Dirouzovom. Pretpostavimo da smo Milan i ja na trećem spratu Filozofskog fakulteta u Beogradu, a da smo se prethodno dogovorili sa Nenadom da se tu nađemo. Prošlo je dogovoreno vreme pa se pitamo da li je Nenad stigao. U jednom trenutku Milan kaže: „Nenad nije ovde“, misleći pritom da se Nenad ne nalazi na trećem spratu fakulteta. Ja na to odgovaram: „Sigurno je ovde“, misleći pritom na treći sprat fakulteta, ali i na prostoriju Srpskog filozofskog društva, koja se nalazi na međuspratu u staroj zgradi Fakulteta. Ko je od nas dvojice u pravu?

Po Dirouzovom mišljenju, tvrdnja „Nenad je ovde“ je istinita (a istovremeno tvrdnja „Nenad nije ovde“ je neistinita) ako se Nenad nalazi u oblasti koja je pokrivena lično naznačenim sadržajem obojice sagovornika. U ovom slučaju, tvrdnja „Nenad je ovde“ bila bi istinita ako bi se Nenad zaista nalazio na trećem spratu fakulteta, iako ga mi nismo videli. Možda je u kabinetu sekretarice, ili je svratio do biblioteke da potraži neku knjigu. Shodno tome, tvrdnja „Nenad nije ovde“ je istinita (a istovremeno tvrdnja „Nenad je ovde“ je neistinita) ako se Nenad ne nalazi u oblasti koja je obuhvaćena lično naznačenim sadržajem obojice sagovornika. Data tvrdnja je istinita ako se Nenad ne nalazi niti na trećem spratu zgrade fakulteta, niti je pak u prostoriji Srpskog filozofskog društva. Na primer, možda je svratio u kabinet Instituta za filozofiju. I poslednji slučaj, koji izlaže glavnu Dirouzovu ideju, odnosi se na situacije u kojima tvrdnje „Nenad je ovde“ i „Nenad nije ovde“ nisu ni istinite ni neistinite: ako se Nenad nalazi u oblasti koja je pretpostavljena lično naznačenim sadržajem jednog sagovornika, ali ne i drugog. U našem slučaju, ako bi Nenad bio u

¹⁰⁸ DeRose, 2009: 145.

prostoriji Srpskog filozofskog društva, Milanova i moja tvrdnja bi, po Dirouzovom mišljenju, bile bez istinitosnih vrednosti.

Dirouz smatra da na isti način treba tumačiti i neslaganja kada je reč o saznavnim tvrdnjama:

„S zna da p“ je istinito (a „S ne zna da p“ je neistinito) kada S zadovoljava lično naznačene standarde obojice sagovornika; „S ne zna da p“ je istinito (a „S zna da p“ je neistinito) kada S ne uspeva da zadovolji nijedan skup standarda; a kada S zadovoljava jedan skup standarda, ali ne uspeva da zadovolji drugi, obe tvrdnje „S zna da p“ i „S ne zna da p“ ostaju bez istinitosnih vrednosti.¹⁰⁹

U raspravi između skeptika i zdravorazumskog epistemologa, dakle, tvrdnja „S zna da p“ je istinita ako subjekt S zadovoljava lično naznačene standarde i skeptika i epistemologa, tvrdnja „S ne zna da p“ je neistinita ako S ne uspeva da zadovolji ni jedan ni drugi skup standarda, dok su pomenute tvrdnje bez istinitosnih vrednosti ako S uspeva da zadovolji samo jedan skup standarda. Ako bismo hteli da pojednostavimo ovu poziciju, mogli bismo reći da je tvrdnja „S zna da p“ istinita ako subjekt zadovoljava viši skup standarda, u ovom slučaju skeptikov, a neistinita ako ne uspeva da zadovolji čak ni niži skup standarda, koje pretpostavlja epistemolog. U slučajevima u kojima subjekt S zadovoljava standarde koje postavlja epistemolog, ali ne uspeva da zadovolji standarde koje postavlja skeptik, pomenute saznavne tvrdnje nisu ni istinite ni neistinite.¹¹⁰

Dirouz je ubeđen da je ovo ogromna prednost pozicije jaza u odnosu na druga rešenja, jer, sa jedne strane, uspeva da očuva intuiciju po kojoj sagovornici protivreče jedan drugom, a sa druge strane čuva i utisak da istinitosni uslovi saznavnih tvrdnji treba da budu u saglasnosti sa lično naznačenim sadržajima, koje pretpostavljaju učesnici u raspravi. Naravno, u slučajevima u kojima je samo jedan skup standarda zadovoljen, saznavne tvrdnje nemaju istinitosne vrednosti, ali ako bi ih imale, one bi bile u saglasnosti sa lično naznačenim

¹⁰⁹ DeRose, 2009: 144–145.

¹¹⁰ Neki kritičari smatraju da utisak o protivrečnosti između saznavnih tvrdnji učesnika u raspravi, kao i odsustvo njihovih istinitosnih vrednosti, ne nastaje usled pretpostavke o lično naznačenim sadržajima, već je posledica objektivnih okolnosti konteksta. Videti: Gauker, 2003; Mion, 2013a, 2013b.

standardima. Da bi ovo ilustrovao, Dirouz navodi još nekoliko primera koji se tiču kontekstualno osjetljivih izraza, kao što je pridev „visok“, gde pokazuje da u raspravi o tome da li je određena osoba visoka ili ne odgovarajuće tvrdnje imaju suprotne istinitosne vrednosti u onim situacijama u kojima su lično naznačeni sadržaji direktno suprotni, što utiče na prisustvo protivrečnosti među sagovornicima.

Dirouz takođe analizira i primere jednosmernih rasprava, u kojima jedan od sagovornika negira neke ranije sazajne tvrdnje, čime se započinje nova konverzacija u kojoj su operativni viši epistemički standardi. Pretpostavimo da Nenad, na primer, tvrdi da zna da će se koncert održati u četvrtak, a Milan posle nekoliko dana, u kontekstu sa znatno višim standardima za pripisivanje znanja, tvrdi da Nenad nije bio u pravu pošto nije otklonio neke mogućnosti greške, recimo mogućnost da se pevač prehladio, što bi mogao da bude razlog za otkazivanje ili odlaganje koncerta. Čini se da u navedenom primeru obe sazajne tvrdnje, pošto su izrečene u različitim konverzacionskim kontekstima i s obzirom na različite standarde za pripisivanje znanja, mogu biti istinite i samim tim saglasne, a utisak da su one protivrečne varljiv. Ipak, Dirouz smatra da čak i u ovakvim situacijama možemo imati semantiku jedinstvenog rezultata, u svetlu u kojem Nenad i Milan zaista zastupaju suprotne tvrdnje.

Ovakvu poziciju Dirouz naziva *asimetričnim jazom*, pri čemu se jaz javlja jedino kada je reč o sazajnim tvrdnjama sagovornika unutar kasnije konverzacije. Jedan od sagovornika upravo i tvrdi da se uopšte ne slaže sa tvrdnjom prethodnog sagovornika. U našem primeru Milanova tvrdnja bila bi istinita ako koncert uopšte ne bi bio održan, neistinita ako bi koncert bio održan kako je predviđeno, a ne bi imala istinitosnu vrednost ako bi koncert bio samo odložen zbog zdravstvenih problema pevača. Iako pozicija asimetričnog jaza ne daje potpuno isti rezultat kao čista pozicija jaza, ona ipak ukazuje na postojanje protivrečnosti između sazajnih tvrdnji učesnika u konverzaciji, s obzirom na nesaglasnost relevantnih pripisivanja i odricanja znanja. Na stranu to da li Nenad i Milan zaista znaju da li će se koncert održati ili ne, sama činjenica da je nemoguće da obe tvrdnje istovremeno budu istinite ili lažne jasno ukazuje na njihovu nesaglasnost.¹¹¹

¹¹¹ Videti: DeRose, 2009: 150.

Ričard Feldman kritikuje Dirouzovu poziciju jaza zalažući se za semantiku višestrukog rezultata. On primećuje da je pomalo čudno da istinitosni uslovi sazajnih tvrdnji u celini zavise od toga šta je izričito rečeno u toku razgovora. U slučajevima rasprava u kojima nije pojašnjeno šta sagovornici tačno misle kada upotrebljavaju reč „znanje“, Dirouz smatra da jedino semantika jedinstvenog rezultata može da sačuva utisak o kontradikciji između njihovih tvrdnji. Na osnovu njegove pozicije jaza, u tim slučajevima, istinitosna vrednost sazajnih tvrdnji dvojice sagovornika nije zavisna od njihovih lično naznačenih sadržaja. Naprotiv, ona nije u skladu ni sa jednim od njih. Feldman tvrdi da u mnoštvu slučajeva ovo ne bi bio valjan rezultat, jer je teško zamisliti da jedino ono što je eksplicitno izrečeno pravi suštinsku razliku. On ističe da ako jedan od sagovornika samo razmišlja (ili ima dispoziciju da odgovori ako mu je postavljeno pitanje) o tome šta tačno podrazumeva kada kaže „S zna da p“, onda sledi da njegova tvrdnja nema istinitosne uslove koje on misli da ih ima, samo zato što nije izričito verbalizovao ono što je imao na umu.

Takođe vredi istaći da i misli, kao i govorni činovi, imaju istinitosne vrednosti. Ako je kontekstualizam u pravu povodom govornih činova koji obuhvataju reč „znanje“, onda, po svoj prilici, nešto nalik kontekstualizmu treba da bude tačno povodom mentalnih sadržaja „znanja“ u okviru jezika misli. Ne vidim podesan način da se stvari odvijaju u korist Dirouzovog rešenja ovog pitanja. Ako javni standardi ne uspeavaju da se uvuku u moje misli, onda, u našem primeru, ja mislim istinito kada mislim da „Džons zna da ima ruke“, ali ne govorim istinito kada kažem da „Džons zna da ima ruke“. To mi deluje kao potpuno neprihvatljivo. Ako pak javni standardi uspeaju da se uvuku u moje misli, onda sadržaj mojih misli kada mislim da „Džons zna da ima ruke“ nije moj lično naznačeni sadržaj. Nisam siguran kako sam uspeo da lično naznačim taj sadržaj, uprkos tome što nisam uspeo da mislim o njemu onda kada sam mislio da to činim. Čini mi se da je bolje reći da moje reči i misli znače ono što ja mislim da znače, makar u onim slučajevima u kojima imam na umu lingvistički prihvatljiva značenja tih reči.¹¹²

Feldman stoga zaključuje da semantika višestrukog rezultata zaslužuje prednost, jer iako sagovornici podrazumevaju različite sadržaje koristeći pojam znanja, njihove sazajne

¹¹² Feldman, 2004: 27.

tvrdnje izražavaju njihove lično naznačene sadržaje, te stoga njihove reči znače upravo ono što oni misle (i žele) da znače. On primećuje da Dirouzovo shvatanje, po kome semantika višestrukog rezultata jedino ima smisla ako su lično naznačeni sadržaji javno izloženi, ali ne i ako su prećutani, predstavlja čudno *ad hoc* rešenje. Po Feldmanovom mišljenju, semantika višestrukog rezultata je superiorna s obzirom da učesnici u raspravi pretpostavljaju određene sadržaje, koji predstavljaju adekvatna značenja njihovih reči. Ova pozicija omogućava da oba sagovornika budu u pravu prilikom izricanja svojih sazajnih tvrdnji, pa je njena dodatna prednost to što ne priznaje skeptiku pobeđu ni u jednom slučaju.

Sa druge strane, očigledna mana ove pozicije je to što ne uspeva da sačuva utisak o protivrečnosti među sagovornicima. Feldman smatra da ovo ipak ne treba da bude argument u korist kontekstualizma, jer i u okviru samog kontekstualizma se pokazuje da tvrdnje izrečene u svakodnevnom kontekstu i tvrdnje izrečene u skeptičkom kontekstu, iako naizgled protivrečne, ipak mogu biti istinite i saglasne, s obzirom na različite epistemičke standarde koji važe u tim kontekstima. Međutim, kao što je već istaknuto, kontekstualizam dozvoljava da obe tvrdnje budu istinite, ali u različitim konverzacionim kontekstima, a ovde je reč o raspravi koja bi trebalo da se odvija unutar istog konteksta. U tom smislu, ako bi trebalo da vode smislen razgovor, sagovornici bi morali da se prilagode istim epistemičkim standardima, te bi stoga njihove tvrdnje zaista i bile protivrečne.

Iako semantika višestrukog rezultata omogućava da oba sagovornika „pobede“ u raspravi (ako pod pobedom smatramo da je dovoljno da sazajna tvrdnja bude istinita) i budu u pravu, posledica ove pozicije je da među njima nema protivrečnosti, pa samim tim ni smislene rasprave. Mogli bismo reći da u takvim slučajevima, svako od sagovornika izriče tvrdnju koja može biti istinita jedino pod uslovima koje taj sagovornik pretpostavlja (i obrazlaže), ali se time gubi mogućnost da rasprava bude sadržajna. Bolje bi bilo reći da se u takvim situacijama sagovornici jednostavno „mimoilaze“.

U svom tekstu „Keeping the Conversational Score: Constraints for an Optimal Contextualist Answer“, Verena Gotšling (Verena Gottschling) takođe iznosi kritiku Dirouzove pozicije jaza. Gotšlingova osporava Dirouzovo istrajavanje na tome da jedino

njegovo rešenje uspeva da očuva obe intuicije, kada je reč o problemima konverzacionih rasprava u kojima sagovornici pokušavaju da konverzacioni rezultat upravljaju u suprotnom smeru. Sa jedne strane, treba udovoljiti intuitivnom utisku o održanju lično naznačenih standarda, koji se temelji na shvatanju da učesnici u raspravi pretpostavljaju da su njihovi standardi ispravni i da uspevaju da ih zadovolje. Sa druge strane, neophodno je očuvati utisak o protivrečnosti između sazajnih tvrdnji sagovornika, jer bi to trebalo da čini suštinu njihove rasprave. Videli smo da, sem Dirouzove pozicije jaza, nijedna od razmatranih pozicija ne uspeva da istovremeno očuva oba intuitivna utiska. Gotšlingova ipak ocenjuje da je ovo samo prividan rezultat i da Dirouzovo gledište podleže istim problemima kao i ostale pozicije, i to usled nesaglasnosti ova dva utiska.

Nijedna pozicija u okviru semantike višestrukog rezultata ne uspeva da udovolji intuiciji o protivrečnosti. Prema ovim pozicijama, svaki učesnik u raspravi ima svoj lično naznačeni sadržaj zbog kontekstualne zavisnosti pojma „znanje“. Posledica je da oba sagovornika govore istinu i ne protivreče jedan drugome, pošto nema zajedničkog konverzacionog rezultata. Dakle, iako se sagovornicima naizgled čini da tvrde protivrečne sazajne tvrdnje, njihove tvrdnje su u stvari saglasne. Ako pak pretpostavimo semantiku jedinstvenog rezultata da bismo očuvali intuiciju o protivrečnosti, onda jedinstveni konverzacioni rezultat direktno utiče na istinitosne vrednosti sazajnih tvrdnji učesnika u raspravi, čime se gubi intuicija o održanju lično naznačenih sadržaja tokom razgovora. Samim tim gubi se i rezultat po kojem oba sagovornika mogu da budu u pravu tokom rasprave.

Dirouzova pozicija jaza ima za cilj da se očuvaju obe intuicije. Pošto se ovom pozicijom pretpostavlja jedinstveni konverzacioni rezultat, istinitosna vrednost sazajnih tvrdnji biće procenjivana na osnovu epistemičkih standarda oba sagovornika. Postoje dva skupa lično naznačenih sadržaja, ali samo jedan konverzacioni rezultat. Samim tim čuva se utisak o protivrečnosti. Takođe, čuva se i intuicija o lično naznačenim sadržajima, s obzirom da istinitosne vrednosti sazajnih tvrdnji direktno zavise od njih. Ipak, u jednom delu, zajednički konverzacioni rezultat njihovim sazajnim tvrdnjama uskraćuje istinitosne vrednosti. Ako je razilaženje veliko, jaz je takođe velik, ali u slučaju malih razlika, jaz je

mali, pa je šansa da date sazajne tvrdnje imaju istinitosne vrednosti ipak velika. U principu, pozicija jaza ističe da je tvrdnja „S zna da p“ istinita ako subjekat S zadovoljava standarde obojice sagovornika, neistinita je ako ne zadovoljava standarde nijednog od sagovornika, a u slučaju da zadovoljava standarde samo jednog od sagovornika ona nema istinitosnu vrednost.

Gotšlingova je, ipak, uverena da Dirouzova pozicija jaza samo naizgled uspeva da sačuva obe intuicije. Prema njenom mišljenju, ta pozicija je samo specijalni slučaj gledišta koje ona naziva *pozicijom bez rezultata (no scoreboard view)*. Ova pozicija podrazumeva da sazajne tvrdnje, usled velike razlike u osnovnom značenju koje sagovornici pridaju terminu „znanje“ prilikom njihovog izricanja, nemaju istinitosne vrednosti. To se, po njenom mišljenju, najbolje vidi u slučajevima u kojima postoji ogromna razlika između lično naznačenih sadržaja učesnika u raspravi. U tim situacijama, pozicija jaza vrlo je slična poziciji bez rezultata, zato što je jaz u kome sazajne tvrdnje nemaju istinitosnu vrednost veliki. Pošto pozicija bez rezultata narušava intuiciju o protivrečnosti, tu intuiciju mora narušavati i njen poseban slučaj – pozicija jaza.

Takođe, pozicija jaza u znatnoj meri dovodi u pitanje i intuiciju o održanju lično naznačenih sadržaja. Naime, ako je ova intuicija shvaćena tako da naglašava da je istinitosna vrednost određene sazajne tvrdnje u saglasnosti sa lično naznačenim sadržajem učesnika u razgovoru, i da ti sadržaji treba da budu održani tokom čitavog razgovora, onda je jasno da pozicija jaza ne garantuje njihovo održanje. U odnosu na lično naznačeni sadržaj jednog od sagovornika sazajna tvrdnja bi trebalo da bude istinita tokom čitave rasprave, ali prema poziciji jaza njena istinitosna vrednost zavisi i od lično naznačenih standarda drugog sagovornika, tako da u određenim slučajevima ona ostaje bez istinitosne vrednosti. Gotšlingova stoga smatra da pozicija jaza u velikoj meri slabi intuiciju o održanju lično naznačenih sadržaja sagovornika.

Ovo za posledicu ima neželjeni rezultat da istinitosna vrednost moje tvrdnje zavisi od nečega drugog osim mog sopstvenog standarda, ona zavisi od standarda mog sagovornika. Zamislite da moji standardi i moje pripisivanje znanja „R zna da P“ ostaju nepromenjeni, a da jedina stvar koja se menja jesu standardi mog sagovornika. Može

se desiti da je moja tvrdnja istinita s obzirom na moje standarde, ali da nema istinitosnu vrednost u toj situaciji.

Kao rezultat, mi ne možemo ni u jednoj konkretnoj situaciji odlučiti da li tvrdnja ima istinitosnu vrednost ili ne. Zapravo, mi nikada ne možemo biti sigurni da naše sopstvene tvrdnje imaju istinitosnu vrednost, jer ne možemo sa sigurnošću da znamo da li naša tvrdnja zadovoljava standarde našeg sagovornika.¹¹³

Gotšlingova ističe da insistiranje na jedinstvenom rešenju problema za sobom povlači značajno slabljenje obe intuicije. To je posledica inkompatibilnosti ovih intuicija. Stoga, ona misli da ove intuicije treba detaljno preispitati i razmotriti da li bi možda jednu od njih trebalo napustiti. Njen stav je da uspešna kontekstualistička teorija mora odbaciti intuiciju o protivrečnosti i pokušati da zadrži intuiciju o održanju lično naznačenih sadržaja. Čak i ako bi zastupnik pozicije jaza pokazao da ta teorija nije specijalni slučaj pozicije bez rezultata, Gotšlingova je ubeđena da kontekstualizam pruža jak argument u prilog odbacivanja intuicije o protivrečnosti. Naime, kontekstualizam dozvoljava da saznajna tvrdnja oblika „S zna da p“ bude istinita u jednom kontekstu, sa relativno niskim epistemičkim standardima, dok u nekom drugom kontekstu može biti neistinita, s obzirom na strože epistemičke standarde. Ključna teza kontekstualizma je, smatra ona, da istinitosna vrednost rečenica kojima pripisujemo znanje subjektima varira kroz kontekste samo zato što varira njihovo značenje, a ne da identična pripisivanja znanja u različitim kontekstima imaju drugačije istinitosne vrednosti. Stoga je jasno da nema protivrečnosti među saznajnim tvrdnjama u okviru tih konteksta.¹¹⁴

Ako pak pretpostavimo da je posredi oslabljena intuicija o protivrečnosti, prema kojoj je dovoljno da sagovornici veruju da su im tvrdnje protivrečne, onda opet zapadamo u problem, jer sve navedene pozicije ističu da saznajne tvrdnje sagovornika naizgled protivreče jedna drugoj. Sama činjenica da se učesnici rasprave spore u tome da li subjekt S zna određeni iskaz govori u prilog tome. Sa druge strane, sagovornici su bar u određenoj

¹¹³ Gottschling, 2004: 162–163.

¹¹⁴ Ovaj argument je gotovo istovetan Feldmanovoj kritici pozicije jaza, tako da nema potrebe detaljnije se baviti njegovom analizom, već će pre svega biti reči o jednoj blažoj verziji ovog argumenta.

meri svesni da su standardi koje pretpostavljaju suprotstavljeni, te da stoga istinitosne vrednosti njihovih saznanjnih tvrdnji ne mogu biti istovetne. Konkretno, njihova rasprava se upravo i vodi u vezi s tim čiji su standardi podesni za procenu istinitosne vrednosti njihovih saznanjnih tvrdnji. Dakle, ako uočavaju da se njihovi standardi razlikuju, onda su oni svakako bar delimično svesni činjenice da su pripisivanja znanja u direktnoj vezi sa različitim standardima koje pretpostavljaju. Ali onda je jasno da ne bi trebalo da imaju utisak protivrečnosti.

Više nema potrebe za intuicijom o protivrečnosti... Ili je intuicija trivijalna i ispunjena, ili je jača i narušena u poziciji jaza, kao i u poziciji različitih rezultata i u poziciji bez rezultata. Ovo implicira da su sve tri pozicije – pozicija različitih rezultata, pozicija bez rezultata i pozicija jaza – u istoj situaciji. Intuicija po kojoj sagovornici veruju da protivreče jedan drugome je osigurana (ali jedino u trivijalnom smislu), a da te protivrečnosti u stvari i nema.¹¹⁵

Na osnovu argumenata koje je izložila, Gotšlingova zaključuje da pozicija jaza nema nikakvu prednost u odnosu na ostale pozicije. Jedna od intuicija u svakom slučaju mora biti narušena, a u nekim slučajevima obe moraju biti ublažene u ogromnoj meri da bismo dobili očekivani rezultat. Ona stoga predlaže da bi jedna od njih – i to intuicija o protivrečnosti – trebalo da bude napuštena, zato što nije u saglasnosti sa osnovnim postavkama kontekstualizma. Ako pak pretpostavimo ublaženu verziju ove intuicije po kojoj sagovornici samo veruju da protivreče jedan drugome, onda pozicija jaza nema nikakve prednosti u odnosu na ostale pozicije, s obzirom da dolazi do istovetnog rezultata. Pošto sve tri pozicije jednako dobro objašnjavaju fenomen rasprave, da bi kontekstualizam bio sačuvan, mora se, prema mišljenju Gotšlingove, odbaciti intuicija o protivrečnosti.

I Feldman i Gotšlingova se pozivaju na sličan argument povodom intuicije o protivrečnosti. Naime, oboje primećuju da je ova intuicija neodrživa, imajući u vidu osnovnu postavku kontekstualizma da rečenice kojima se pripisuje ili odriče znanje, usled primene različitih epistemičkih standarda u različitim kontekstima, mogu imati različite istinitosne

¹¹⁵ Gottschling, 2004: 168–169.

vrednosti. Shodno tome, različiti standardi su na delu i u raspravi između skeptika i zdravorazumskog filozofa, što za posledicu ima različito značenje termina „znanje“ u njihovim sazajnim tvrdnjama; iz tog razloga, između njihovih tvrdnji nema protivrečnosti. Ipak, utisak je da oni previđaju da je srž kontekstualističke teze da sazajna tvrdnja oblika „S zna da p“ može imati različite istinitosne uslove unutar *različitih* konverzionih konteksta. Ako pak želimo da posmatramo našu dvojicu sagovornika kao osobe koje vode smislenu raspravu, onda bismo morali da pretpostavimo da su oni učesnici *istog* konverzionog konteksta. U suprotnom, njihove sazajne tvrdnje mogle bi biti istovremeno istinite, ali bi one bile procenjivane s obzirom na različite standarde; samim tim oni ne bi vodili smislenu raspravu, već bi se stalno mimoilazili, izričući naizmenično svoje sazajne tvrdnje. To je osnovni razlog zašto Dirouz insistira na tome da intuicija o protivrečnosti mora da bude očuvana, imajući pritom u vidu da to ne ugrožava osnovne postavke kontekstualizma, niti čini da njegova pozicija ima iste probleme kao i ostale pozicije koje se bave ovim pitanjem. Jedina mana pozicije jaza je što u raspravama u kojima postoje velike razlike između lično naznačenih sadržaja, jaz u kome sazajne tvrdnje obojice sagovornika nemaju istinitosne vrednosti jeste ogroman.¹¹⁶

3.5.4 Pravilo prilagodavanja kao mehanizam promene epistemičkih standarda

Vratimo se glavnoj temi ovog poglavlja – konverzionim mehanizmima za snižavanje epistemičkih standarda. Rečeno je da je jedno od ključnih pitanja upravo objašnjenje načina na koje je u razgovoru moguće uticati na snižavanje epistemičkih standarda, naročito posle suočavanja sa skeptičkim alternativama. Deluje da za kontekstualizam, kao epistemološku poziciju, nije dovoljno pretpostaviti da, u svetlu suočavanja sa umerenim ili radikalnim skeptičkim alternativama, standardi za pripisivanje znanja nužno bivaju povišeni, te da u okviru date konverzacije oni više ne mogu biti sniženi.

¹¹⁶ Dirouz pomalo šaljivo ističe da je to jedino problem za one koji insistiraju na bivalenciji.

Čini se, takođe, da nije dovoljno pretpostaviti da je jedini način „izbegavanja“ pobeđe skeptika prosto oglašavanje o njegove zahteve. Ako jedino tako možemo da sačuvamo znanje od skeptičkih hipoteza, onda nam je perspektiva prilično mračna. Kako bismo onda u razgovoru sa nekim ko insistira na izuzetno visokim epistemičkim standardima mogli da aktiviramo mehanizme za njihovo snižavanje?

Ključ je u onome što Luis kaže u navedenom citatu iz teksta „Scorekeeping in a Language Game“: „*Pravilo prilagođavanja funkcioniše u oba smera.*“¹¹⁷ Jednom kada smo objasnili prirodu asimetrije u primeni mehanizama za povišavanje i snižavanje epistemičkih standarda, uvideli da ona počiva na intuiciji o infolibilističkoj prirodi znanja i prihvatili kontekstualističku analizu konverzacione dinamike, nema razloga zašto ne bismo mogli lako da objasnimo mehanizme snižavanja epistemičkih standarda. Pravilo prilagođavanja može da posluži kao gotovo savršeni konverzacioni mehanizam promene standarda za pripisivanje znanja. Ovo pravilo nalaže da ako u toku razgovora bude spomenuta određena pretpostavka koja ranije nije uzeta u obzir, a za čiju istinitost standardi za pripisivanje znanja moraju biti promenjeni (bilo povišeni ili sniženi), onda konverzacioni mehanizmi *imaju tendenciju* da dovedu do odgovarajuće promene u tim standardima. Iako pravilo prilagođavanja nalaže da, u toku konverzacione, prilikom izricanja određene pretpostavke ili ukazivanjem na neku mogućnost greške, *treba* da dođe do odgovarajuće promene u visini epistemičkih standarda, da li će do te promene zaista i doći zavisi od učesnika u konverzacioni, odnosno od njihovog pristanka ili protivljenja. U nekim situacijama sagovornici će pristati i epistemički standardi će biti promenjeni na odgovarajući način, u nekim drugim situacijama neko od učesnika u razgovoru usprotiviće se, uložiće pravo veta i onemogućiti promenu standarda, čineći da kontekst ostane fiksiran. Setimo se da je konverzacioni rezultat jedan složen odnos između namera, težnji, očekivanja i konverzacioni ciljeva sagovornika.

S obzirom na ono što je upravo rečeno, postojaće slučajevi u kojima će neka osoba pripisivati znanje u kontekstima u kojima vladaju skeptički standardi. A biće i slučajeva u kojima će neka osoba odricati znanje u kontekstima u kojima vladaju svakodnevni standardi. Ali kontekstualista objašnjava ovaj fenomen ističući da su standardi određeni

¹¹⁷ Lewis, 1979: 352–353. Kurziv dodat.

komplikovanim mehanizmom odnosa između namera, očekivanja, i pretpostavki učesnika u okviru određenog konverzionog konteksta.

Na isti način, neko ko nije poljuljan skeptičkim sumnjama može pripisati sebi znanje (imajući u vidu svakodnevne standarde), u razgovoru u kome su razmatranja skeptičkih alternativa podstakla sve ostale učesnike razgovora na skeptičku sumnju. Odbijanjem da saraduju, odnosno neprihvatanjem njegove tvrdnje, skeptici mogu postići da njihovi stroži standardi upravljaju kontekstom. A u okviru razgovora u svakodnevnom životu, skeptik može negirati bilo čije znanje (imajući u vidu stroge standarde). Ako njegovi sagovornici odole, slabiji standardi mogu ostati na snazi. Ako on ipak istrajava u svojoj nameri, pozivajući se na skeptičke alternative, njegovi sagovornici mogu da pristanu na podizanje standarda.

U nekim razgovorima, gde su namere, očekivanja i pretpostavke učesnika u razgovoru u konfliktu, može biti nejasno koji standardi su važeći.¹¹⁸

U svakom razgovoru, dakle, namere, očekivanja, pretpostavke i ciljevi konverzacije, koje sagovornici dele, određuju da li će u datom kontekstu doći do promene epistemičkih standarda i na koji način. Mogli bismo reći da svaka tvrdnja u okviru neke konverzacije utiče na promenu konverzionog konteksta u određenoj meri, ali ne znači da će svako izricanje određene tvrdnje uticati nužno i na promenu epistemičkih standarda. Koja mera je „dovoljna“ da bi došlo do promene standarda za pripisivanje znanja direktno zavisi od datog konverzionog konteksta i sagovornika koji učestvuju u tom razgovoru. Isto tako, mehanizmi snižavanja epistemičkih standarda se aktiviraju usled izricanja odgovarajuće tvrdnje za čiju istinitost je neophodno aktiviranje pomenutih mehanizama, pri čemu učesnici u razgovoru dele jedan takav cilj.

Naravno, u kontekstu sa izuzetno visokim standardima za pripisivanje znanja, u kojima se na primer razmatraju skeptičke alternative, sama činjenica da su određene mogućnosti greške upadljive i da se o njima raspravlja, kao i uvek prisutna intuicija o infolibilističkom karakteru znanja, uticaće na rezultat koji asimetrija mehanizama za

¹¹⁸ Cohen, 1999: 88, fusnota 63.

promenu epistemičkih standarda i predviđa. U takvim kontekstima biće veoma teško aktivirati mehanizme za snižavanje epistemičkih standarda. Ipak, ne znači da to nije moguće. Takođe, mehanizmi snižavanja epistemičkih standarda mogu biti aktivirani čak i u kontekstu filozofskih rasprava, ako namere i ciljevi sagovornika da se standardi snize preovladavaju u tom smeru. Čak i pasionirani skeptik, u društvu filozofa koji razgovaraju o nekom filozofskom problemu koji se ne tiče direktno same prirode znanja, možda neće uspeti da utiče na povišavanje epistemičkih standarda.

Da bismo ilustrovali ovu poentu, razmotrimo sledeće primere:

Zabava 1

Moj dobar prijatelj Milan i ja nalazimo se kod Nenada na zabavi. Tamo je puno naših poznanika koji nisu filozofi po obrazovanju. Ali kako to obično biva, kada se nađem sa Milanom, uvek se dotaknemo nekog filozofskog problema. U tom razgovoru pričamo o osnovnim tezama povodom doktorata koji pišem na temu kontekstualizma. U jednom trenutku počinjemo da diskutujemo o nekim važnim problemima u vezi sa kontekstualističkim rešenjima skeptičkog paradoksa. Baveći se epistemologijom mi podižemo standarde za pripisivanje znanja do one mere koja skeptičke alternative čini relevantnim, što čini da najveći broj sazajnih tvrdnji u našem kontekstu bude neistinit, bilo da pripisujemo znanje sebi ili drugima. U tom trenutku prilazi nam nepoznata devojka veoma prijatnog izgleda i pita nas: „Momci, znate li gde se nalazi toalet?“

Šta bi trebalo da kažemo u ovoj situaciji; da ne znamo baš ništa zato što se bavimo epistemologijom, da u konkretnom slučaju ne znamo gde se toalet nalazi (jer u datom kontekstu ništa sa sigurnošću nije moguće znati), ali da devojci ipak možemo objasniti kako da pronade toalet, ili bismo pak ljubazno odgovorili kako znamo gde je toalet i uputili je ka njemu? Ako posmatramo opisani kontekst C u kome raspravljamo o epistemološkim pitanjima, standardi za pripisivanje znanja su izuzetno visoko postavljeni, toliko visoko da gotovo svaku sazajnu tvrdnju čine neistinitom. Ipak, bilo bi čudno ako bismo na pitanje nepoznate devojke odgovorili sa „Ne znamo“, iako bi u datom kontekstu to naizgled trebalo da bude ispravan odgovor.

Pogledajmo još neke slične primere:

Zabava 2

Zamislimo potpuno istu situaciju u kojoj Milan i ja na zabavi strastveno raspravljamo o epistemologiji. U nekom trenutku prilaze nam naši dobri prijatelji i pomalo u šali nas pitaju o čemu tako žučno raspravljamo. Milan im objašnjava predmet naše filozofske rasprave i na školski način im predočava ozbiljnost i značaj skeptičkih hipoteza. Evo kako bi taj razgovor mogao da izgleda:

Milan: Ako, dakle, niste u stanju da isključite mogućnost da ste mozgovi u posudi, onda svakako ne možete znati ni to da imate ruke.

Nenad: Ha-ha, vi se sigurno šalite, pa naravno da znam da nisam mozak u posudi. Evo upravo se vraćam sa treninga na kome sam povredio ručni zglob. To svakako znači da znam da imam ruku, pa samim tim znači i da znam da nisam mozak u posudi.

Milan: Ne, to i dalje ne dokazuje da znaš da nisi mozak u posudi, jer su te možda neuronaučnici stimulisali tako da doživljavaš i misliš da imaš ruke, te da si jednu od njih povredio igrajući košarku.

Nenad: Ma hajde, zar stvarno veruješ u te stvari. Evo pitaj koga god želiš, svako će ti reći da zna da ima ruke. Zapravo, bolje nemoj, sigurno će ti se smejati. Nego, zna li neko šta je uradio Đoković protiv Nadala?

Radul: Znam ja, pobedio je dosta lako. Sutra igra finale.

Očigledno je da epistemički standardi u ovoj konverzaciji, čak i posle uvođenja skeptičkih alternativa kojima bivaju povišeni, izricanjem sledeće sazajne tvrdnje ponovo bivaju sniženi, a zatim i nepromenjeni do kraja razgovora. Šta je uticalo na ovakav neuobičajen rezultat? Čini se da je jedan od sagovornika iskoristio takozvano pravo veta i onemogućio Milanu da ponovo podigne standarde za pripisivanje znanja do one mere koja bi skeptičke alternative učinila relevantnim. U datom kontekstu, usled relativno niskih epistemičkih standarda, sve Nenadove sazajne tvrdnje jesu istinite, kao i poslednja tvrdnja

koju iznosi Radul. Vidimo, dakle, da ne samo da nije nužno da svako uvođenje skeptičkih alternativa dovodi do ekstremnog povišavanja standarda za pripisivanje znanja, već čak i nakon navođenja takvih alternativa sagovornici mogu uticati na njihovo snižavanje.¹¹⁹

Ovi primeri svakako predstavljaju razgovore koji su tipični za svakodnevne kontekste, u kojima epistemički standardi nisu preterano visoki. Pretpostavljamo da u našem bliskom okruženju ljudi sebi i drugima pripisuju znanje bez većih dvoumljenja. To što dve osobe razgovaraju o specifičnim problemima u vezi sa skepticizmom svakako nije dovoljno da utiče na promenu jezičkog okruženja i namera, pretpostavki i ciljeva onih koji se nalaze u okolini. Stoga, neko može uputiti primedbu da u takvom okruženju primenjivanje visokih standarda za pripisivanje znanja može biti samo privremeno i da je prirodno prilikom interakcije sa drugim osobama, ili u okviru međusobne interakcije nakon određenog vremena, jednostavno pristati na snižavanje epistemičkih standarda.

Iz tog razloga, možemo zamisliti situaciju u kojoj je konverzaciona „klima“ sasvim drugačija. Recimo da je u toku filozofska konferencija o savremenom skepticizmu. Učesnici konferencije su najpoznatiji svetski skeptici, koji redom imaju izlaganja i polemišu o

¹¹⁹ Ako pak neko uloži primedbu da u prethodnim primerima promena konteksta nastaje stupanjem novih osoba u konverzaciju, možemo zamisliti da samo Milan i ja razgovaramo. Naš razgovor, kao i u prethodnim primerima, vodi se o epistemologiji i skeptičkim hipotezama, ali u nekom trenutku Milanu, koji je poznati navijač Arsenalu, iznenada padne na pamet da je zaboravio da gleda odlučujuću utakmicu Arsenalu i Mančestera u borbi za titulu:

Milan: Kada učenicima objašnjavam argumente o sistematskoj obmani, deluje mi da bolje razumeju Dekartov argument o zlom demonu, nego argument o mozgovima u posudi i neuronaučnicima, iako bi to trebalo da im bude bliže u nekom smislu.

Ja: Slažem se, i ja imam potpuno isti utisak, iako je mnogo bitnije to što razumeju osnovnu poentu da ne možemo imati znanje ako ne možemo otkloniti sumnju o sistematskoj obmani.

Milan: Hej, znaš li možda šta je uradio Arsenal protiv Mančestera? Potpuno sam zaboravio da je večeras utakmica.

Ja: Ne znam, ali mogu da pitam Bobana, on sigurno zna, s obzirom da je vatreni navijač Mančestera.

Navedeni primer pokazuje da čak i u razgovoru u kome učestvujemo samo Milan i ja, i u kome razgovaramo o skeptičkim scenarijama i sistematskoj obmani, standardi za pripisivanje znanja mogu biti sniženi ako su sagovornici kooperativni i imaju na umu isti konverzacioni cilj. Dovoljno je da jedan od sagovornika izrekne tvrdnju (ili pitanje kao u ovom slučaju) i da pomoću pravila prilagođavanja aktivira mehanizme za snižavanje epistemičkih standarda.

različitim temama iz pomenute oblasti. Pretpostavimo da nakon pitanja i komentara publike neki od učesnika pođu zajedno ka stolu sa hranom i osveženjem. Dok hodaju, oni razgovaraju o najinteresantnijim pitanjima koja su pomenuta u poslednjem izlaganju:

Konferencija

S₁: Smatrate li da je argument na osnovu neznanja najbolji prikaz skeptičkog paradoksa?

S₂: Apsolutno. Od svih verzija koje sam do sada sreo u literaturi, rekao bih da je on svakako najelegantniji.

S₃: Kolege, ja se izvinjavam što prekidam ovaj konstruktivan razgovor, ali zna li neko možda broj taksi službe?¹²⁰ Veoma mi je važno, avion mi poleće u 19:30, a baterija na telefonu mi se potpuno ispraznila.

S₁: Zašto ne pitate nekog iz organizacije? Oni svakako znaju.

Ovaj primer uverljivo pokazuje da u tipičnom kontekstu filozofskih razgovora, i to filozofskih razgovora o skepticizmu (ili epistemologiji uopšte), gde su standardi za pripisivanje znanja najviši, ipak može doći do aktiviranja konverzionih mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda. Čak ni najpoznatiji svetski skeptici ne bi uskratili znanje sebi, ili svojim kolegama, povodom nekih praktičnih empirijskih činjenica u svakodnevnom okolinostima. Malo je verovatno da bi svi oni tvrdili kako niko ne može znati tako nešto, niti da je nemoguće pripisivati znanje drugim osobama, s obzirom da se razgovor vodi upravo o skeptičkom paradoksu.

Naravno, primer ne mora biti smišljen tako da je posredi konferencija o skepticizmu; može biti neka druga tema iz epistemologije, poput odnosa između Nozikovog uslova osetljivosti i Sosinog uslova sigurnosti. Čak uopšte ne moramo pretpostaviti da je tema konferencije povezana sa epistemologijom – može to biti konferencija iz neke potpuno druge

¹²⁰ Ili bilo koje drugo pitanje, poput „Zna li neko gde se nalazi utičnica?“ ili „Zna li neko gde se nalazi toalet?“, i tako dalje. Primer može biti izmenjen i tako da nema velikih uloga. U svakom slučaju poenta ostaje ista – čak i najveći svetski skeptici, na filozofskoj konferenciji, najverovatnije neće reći da ne znaju takve stvari, niti bi odbili da nekom drugom pripišu takva znanja.

oblasti, poput etike, estetike ili filozofije prava. Zamislite onda da se u razgovoru nakon konferencije pojavi neki zadržiti skeptik koji na svaki način pokušava da podigne standarde za pripisivanje znanja. Utisak je da, uz svu dobru volju kolega filozofa, poštujući instituciju u kojoj se nalaze, vrlo verovatno ne bi bilo nimalo sluha za njegove alternative, niti argumente o sistematskoj obmani. Očito da samo okruženje i tematska oblast o kojoj se razgovor vodi ne određuju u potpunosti namere, pretpostavke, očekivanja i ciljeve učesnika u razgovoru. Stoga nije nužno da baš svaka izrečena tvrdnja, ili svako postavljeno pitanje vrše izvesnu promenu konverzionog rezultata. Da li je taj uticaj dovoljan i za promenu epistemičkih standarda po svoj prilici zavisi od obeležja pojedinačne situacije.

3.5.5 Možemo li uticati na aktiviranje konverzionih mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda čak i u skeptičkom kontekstu?

Na kraju bih hteo da razmotrim mogućnost usmeravanja konverzione dinamike u smeru relativno umerenih epistemičkih standarda, čak i unutar skeptičkih konteksta. Pretpostavka je da su u tim kontekstima standardi za pripisivanje znanja podignuti do najviših granica, što čini da svako pripisivanje znanja bude netačno. Međutim, čini se da konverzionu dinamiku u određenim situacijama, u kojima su praktični interesi sagovornika u prednosti u odnosu na teorijsko razmatranje skeptičkih hipoteza (i njihovih implikacija po prirodu znanja), ipak omogućava aktiviranje mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda. Pogledajmo neke primere koji ilustruju ovu tvrdnju:

Vožnja na zabavu

Milan i ja želimo da stignemo na zabavu kod svog prijatelja Nenada, ali pošto su ogromne gužve u gradu i linije gradskog saobraćaja su izmenjene, nismo sigurni da znamo kako da stignemo do Nenadovog novog stana. U želji da nam pomogne, naš prijatelj Boban, koji je osvedočeni skeptik, nudi nam da nas odveze do tamo. U toku vožnje priča se usmerila na epistemološka pitanja, jer Boban ne propušta priliku da u našem društvu raspravlja o

saznanju, iznova iznoseći skeptičke argumente i tvrdeći kako ništa ne možemo znati sa sigurnošću. Pomalo u šali, ali i želeći da budemo sigurni da ćemo na vreme stići na zabavu, Milan i ja se pitamo da li Boban zaista zna gde je Nenadov novi stan.

Milan: Jesi li siguran da znaš kako da stigneš do Nenadovog novog stana?

Boban: Naravno, ništa ne brinite.

Ja: Ali možeš li biti potpuno siguran da znaš?

Boban: Ma, naravno, pa već sam išao da mu pomognem oko selidbe. Bez brige.

U ovom primeru vidimo da je čak i u skeptičkim kontekstima moguće uticati na snižavanje epistemičkih standarda, do one granice koja će učiniti odgovarajuće saznanje tvrdnje istinitim. Pravilo prilagođavanja aktivira konverzacione mehanizme koji utiču da se konverzacioni rezultat promeni u smeru suprotnom od skeptikovih težnji. Činjenica da namere i praktični interesi učesnika u razgovoru direktno utiču na konverzacionsku dinamiku omogućava da sagovornici procenjuju odgovarajuće saznanje tvrdnje u svetlu znatno umerenijih epistemičkih standarda.

Upravo navedeni primer odnosi se na jednu praktičnu životnu situaciju, pa bi neko mogao da uputi primedbu da u takvim slučajevima praktični interesi sagovornika svakako daju prednost umerenim epistemičkim standardima u odnosu na skeptičke. Kako bismo otklonili anticipiranu primedbu, razmotrimo sledeći primer, koji se tiče jednog specifičnog filozofskog konteksta:

Odbrana doktorske disertacije

Zamislimo situaciju u kojoj neki doktorand brani svoju doktorsku disertaciju o epistemologiji pred stručnom komisijom. Izlažući osnovne teze i ideje svog rada, kandidat pokreće različita pitanja u vezi sa skeptičkim alternativama i hipotezama, kako onim umerenim, tako i radikalnim. Neke od osnovnih ideja rada upravo se tiču pomenutih hipoteza. Sasvim je jasno da opisani konverzacioni kontekst aktivira mehanizme za

povišavanje epistemičkih standarda, koji postaju toliko strogi da sve sazajne tvrdnje u datom kontekstu postaju neistinite.

Ipak, čini se da čak i u ovakvoj situaciji konverzaciona dinamika može aktivirati mehanizme za snižavanje epistemičkih standarda. Već je bilo reći o tome da pravilo prilagođavanja nalaže da svako izricanje određene sazajne tvrdnje teži da uspostavi one epistemičke standarde koji bi tu sazajnu tvrdnju učinili istinitom. Da li će do takve promene doći neposredno zavisi od interesa, namera i ciljeva učesnika u konverzaciji. Stoga, svaki put kada članovi komisije postavljaju pitanje kandidatu da li nešto zna (ili mu pripisuju određeno znanje) oni time direktno utiču na konverzacionalu dinamiku, uspostavljajući niže epistemičke standarde.

Na kraju krajeva, uspešnost odbrane doktorandove disertacije zavisi od procene stručne komisije da li se kandidatu s pravom može pripisati znanje u vezi sa sazajnim tvrdnjama koje iznosi tokom izlaganja. U protivnom, ako bismo pretpostavili da su u kontekstu u kome su skeptičke alternative relevantne sve sazajne tvrdnje neistinite, bilo bi teško objasniti kako je moguće da odbrana ikada bude uspešna. Čak i pod pretpostavkom da komisija menja konverzacionalni kontekst nakon izlaganja kandidata i njegovih odgovora na postavljena pitanja, napuštajući salu kako bi donela odluku, nije jasno kako će uopšte moći da diskutuju o određenim delovima rada a da ne pokrenu time određene mehanizme koji bi ponovo povisili standarde za pripisivanje znanja. Bilo koji komentar, poput gore navedenih, o tome šta kandidat zna ili ne zna povodom nekih skeptičkih hipoteza direktno će uticati na ponovno podizanje standarda za pripisivanje znanja do one mere koja bi ih sprečila da kandidatu pripišu bilo koju vrstu znanja. Samim tim se, paradoksalno, pokazuje da kandidat nikada ne bi bio u prilici da doktorira.

Jasno je, dakle, da konverzaciona dinamika ostavlja prostora da i kandidat i članovi komisije u datim okolnostima ipak mogu aktivirati konverzacionalne mehanizme za snižavanje epistemičkih standarda. Pošto je konverzacionalni rezultat određen praktičnim interesima, namerama, pretpostavkama i ciljevima učesnika u konverzaciji, pravilo prilagođavanja nalaže da svako pripisivanje znanja u okviru skeptičkih konteksta teži da uspostavi niže

epistemičke standarde. Naravno, to ne znači da će svako izricanje sazajnih tvrdnji u ovim kontekstima uticati na aktiviranje mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda. Naprotiv, u skeptičkom kontekstu to je prilično teško ostvariti. Ali ako je posebno naglašen praktični značaj date situacije za učesnike u konverzaciji, onda pravilo prilagođavanja može aktivirati konverzacione mehanizme za snižavanje epistemičkih standarda, čime se konverzacioni rezultat menja nasuprot skeptikovom nastojanju.

Veoma je zanimljivo da u tekstu „Elusive Knowledge“ Dejvid Luis ide čak i korak dalje, razmatrajući ideju da u skeptičkim kontekstima možemo posedovati određene vrste znanja. Da bi ilustrovao tu ideju, on navodi primer dvojice epistemologa koji se šetaju parkom i razgovaraju o problemima saznanja. Iako ispitivanjem različitih mogućnosti, pa i onih skeptičkih, ovi filozofi podižu epistemičke standarde dotle da gotovo sve sazajne tvrdnje čine neistinitim, njihovo znanje gde treba da skrenu i kuda idu nije ugroženo alternativama koje razmatraju. Prema Luisovom mišljenju, to ukazuje na jednu veoma bitnu činjenicu – da čak i u kontekstima u kojima skeptičke alternative jesu relevantne mi ipak možemo znati određene stvari.

Neko ko ima na umu odeljenost znanja i upušta se u bavljenje epistemologijom može uništiti svoje znanje, a istovremeno uspeti i da ga sačuva. Zamislite dvojicu epistemologa koji se šetaju vrtom. Dok se šetaju, oni razgovaraju. U razgovoru pominju sve vrste neverovatnih mogućnosti greške. Baveći se ovim inače zanemarenim mogućnostima oni uništavaju znanje koje poseduju u normalnim okolnostima. Ali odeljak zadužen za navigaciju ga ne uništava. Jedan odeljak gubi svoje znanje, drugi ga zadržava. A šta čitava osoba onda zna? U celini jedno veoma nezgodno pitanje. Ali ako nam je potreban odgovor, pretpostavljam da je najbolje reći kako S zna da p ako i samo ako bar jedan od odeljaka S zna da p. Onda možemo reći ono što bismo isprva i hteli da kažemo: da, naši filozofi koji se šetaju vrtom znaju gde se nalaze.¹²¹

Luis ovde zapravo ima na umu jednu dosta neobičnu ideju koju naziva *odeljenost znanja* (*compartmentalization of knowledge*), po kojoj možemo posedovati različite segmente, ili vrste znanja, uporedo. Tačnije, ovom idejom tvrdi se da možemo posedovati

¹²¹ Lewis, 1996: 565.

određene vrste znanja, uprkos predočenim mogućnostima greške koje ranije nisu bile razmatrane. Ove mogućnosti greške podižu epistemičke standarde pomoću pravila pažnje i čine da znanje koje smo posedovali zaista nestane. Međutim, određene vrste znanja i dalje ostaju netaknute, poput znanja kako nekuda da stignemo ili gde se nešto nalazi. Nesumnjivo je ideja odeljenosti znanja u određenoj meri problematična, s obzirom da je pitanje šta čitava osoba zna u navedenim situacijama zaista nezgodno pitanje.

Takođe, jedna od primedbi koja se može uputiti ovakvoj vrsti primera je da se u epistemologiji povodom skeptičkih alternativa pitamo za status našeg propozicionalnog znanja, a ne nekih drugih vrsta znanja, poput sposobnosti orijentacije, prostornog snalaženja ili „znanja kako“. Čak i ako teza o odeljenosti znanja nije problematična i ako pretpostavimo da važi, ona u najboljem slučaju ističe da suočavajući se sa skeptičkim alternativama uspevamo da sačuvamo jedino neka nepropozicionalna znanja. Štaviše, ako i pretpostavimo da su posredi propozicionalna znanja, skeptikova poenta i dalje ostaje – on pita kako možemo biti sigurni da znamo bilo šta, odnosno da li možemo da otklonimo odgovarajuće mogućnosti greške. Činjenica je da ne možemo, pa je samim tim i zaključak koji nam on sugeriše, neminovan.

Sa druge strane, kontekstualistička strategija koja ukazuje na mogućnost da konverzaciona dinamika utiče na aktiviranje mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda, čak i u skeptičkim kontekstima, predstavlja znatno slabiji, ali opravdaniji zahtev u datim okolnostima. Iako, strogo gledano, u skeptičkim kontekstima ništa ne možemo znati, niti možemo uspešno pripisivati znanje drugim sazajnim subjektima, sama činjenica da pragmatička dimenzija konverzacionog konteksta ostavlja prostora za aktiviranje mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda predstavlja ključni korak u kontekstualističkom odgovoru skepticizmu.¹²²

¹²² Još Dejvid Hjum je ukazao da uprkos izuzetnom teorijskom značaju skepticizma po prirodu ljudskog znanja u praktičkom smislu ova pozicija postaje neodrživa, u svetlu neminovnosti donošenja odluka i delanja na osnovu njih. Videti: Hume, 1739: 268, 455.

4 ZAKLJUČAK

Ovaj rad posvećen je problemu konverzionih mehanizama promene epistemičkih standarda, kao suštinskog elementa kontekstualističke strategije adekvatnog rešenja problema skepticizma. U radu najpre izlažem osnovne postavke kontekstualističkih teorija i njihova rešenja nekih od najvažnijih pitanja u okviru savremene epistemologije. Zatim razmatram predloge najznačajnijih predstavnika kontekstualizma o pitanju konverzionih mehanizama kojima se vrši promena epistemičkih standarda. Centralna tema rada posvećena je preispitivanju asimetrije između povišavanja i snižavanja standarda za pripisivanje znanja. U radu nastojim da otkrijem razlog zbog koga se ova asimetrija javlja i predlažem način na koji bi ona mogla biti otklonjena bez napuštanja kontekstualizma. Time se otvara mogućnost za legitimno uvođenje mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda, što predstavlja jedan od doprinosa ovog rada kontekstualističkoj literaturi, s obzirom da o pomenutom problemu ima konstatacija kod gotovo svih predstavnika kontekstualizma, ali nema adekvatnog rešenja.

Veliki deo rada temelji se na analizi i kritičkom preispitivanju osnovnih kontekstualističkih rešenja koja se tiču konverzacione dinamike i mehanizma za utvrđivanje konverzionog rezultata unutar odgovarajućih konteksta. U radu detaljno izlažem teorijske postavke najznačajnijih predstavnika kontekstualizma, poput Dejvida Luisa, Stjuarta Koena, Kita Dirouza i Majkla Vilijamsa, a takođe i preuzimam neke od osnovnih postavki ovih autora. Pažnja je posebno posvećena izlaganju tri najznačajnija konverzionna mehanizma za povišavanje epistemičkih standarda: pravila pažnje, pravila upadljivosti greške i pravila osetljivosti. Pritom analiziram glavne prednosti i nedostatke ovih mehanizama, predočavam neke od važnijih kritika i preispitujem njihovu uverljivost.

Glavno pitanje i osnovna ideja rada tiču se konverzionih mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda. U široj literaturi koja se bavi ovim gledištem, veoma malo pažnje je posvećeno tom izuzetno važnom pitanju. Iako gotovo svi pomenuti

predstavnicima kontekstualizma uočavaju ovaj fenomen, skoro niko od njih ne pokušava da ponudi adekvatno objašnjenje. Preokupirani pokušajima da, sa jedne strane, sačuvaju svakodnevno znanje od skeptičkih prigovora, a da istovremeno, sa druge strane, objasne i snagu skeptičkih argumenata, oni mnogo više pažnje posvećuju konverzionim mehanizmima za povišavanje epistemičkih standarda. Na taj način uspevaju da detaljno izlože konverzacione mehanizme kojima se povišavaju epistemički standardi i menja konverzionu rezultat prilikom suočavanja sa skeptičkim argumentima. Međutim, umnogome se zanemaruje objašnjenje načina na koji se epistemički standardi i konverzionu rezultat vraćaju na relativno umeren nivo nakon suočavanja sa skeptičkim alternativama.

Takođe, ovi autori uočavaju da postoji izvesna asimetrija u tumačenju konverzionih mehanizama za povišavanje i snižavanje epistemičkih standarda. Dok je prilično jednostavno aktivirati mehanizme za povišavanje epistemičkih standarda prostim pozivanjem na skeptičke alternative, ili ukazivanjem na određene mogućnosti greške koje ranije nisu bile razmatrane, izgleda da nije moguće na isti način uticati i na mehanizme za njihovo snižavanje. Čini se da je prostim insistiranjem da znamo određeni iskaz prilikom suočavanja sa skeptičkim alternativama gotovo nemoguće aktivirati mehanizme kojima bi epistemički standardi bili sniženi. Stoga nije sasvim jasno kako bi kontekstualisti u načelu objasnili fenomen snižavanja epistemičkih standarda. U principu, pretpostavka je da nakon određenog vremena i nakon promene teme razgovora standardi za znanje jednostavno „padaju“ na neki uobičajen nivo. Utisak je da pozivanje na psihološki fenomen zaboravljanja određenih alternativa, odnosno okončanje određene komunikacije, ipak ne predstavlja adekvatno objašnjenje pomenutog fenomena. Jedino rešenje koje kontekstualisti nude povodom ovog problema jeste takozvana mogućnost veta, koja dozvoljava učesnicima u razgovoru da ne pristanu na povišavanje epistemičkih standarda, tako što sprečavaju aktiviranje odgovarajućih mehanizama za njihovo podizanje, insistiranjem da znaju određeni iskaz. Ipak, time se ne rešava problem, budući da izostaje objašnjenje kako je moguće sniziti epistemičke standarde kada su jednom već bili povišeni.

Zato je veoma važno da se pruži valjano objašnjenje konverzionih mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda, kao i pomenute asimetrije. Ključ je u intuiciji o infolibilističkoj prirodi znanja. Ova intuicija čini da, kada mislimo o znanju, (gotovo) uvek pretpostavljamo da je nemoguće nešto znati ako nisu otklonjene sve mogućnosti greške: svaki put kada se suočimo sa skeptičkim alternativama imamo utisak da ne možemo posedovati znanje, s obzirom na to da pomenute alternative ne možemo eliminisati čak ni u principu. Međutim, kontekstualizam se upravo temelji na ideji o folibilističkoj prirodi znanja, po kojoj možemo posedovati znanje i onda kada nismo eliminisali sve mogućnosti greške; dovoljno je isključiti samo one alternative koje su relevantne. Dakle, kada jednom prihvatimo kontekstualističku pretpostavku o folibilističkoj prirodi znanja, postaje relativno lako objasniti razlog zbog koga se javlja asimetrija u vezi sa konverzionim mehanizmima za povišavanje i snižavanje epistemičkih standarda.

Da bih ilustrovao konverzione mehanizme za snižavanje epistemičkih standarda, služim se Luisovim pravilom prilagođavanja. Ovo pravilo nalaže da ako izrekemo neku saznavnu tvrdnju koja zahteva da epistemički standardi budu promenjeni (bilo povišeni ili sniženi), da bi ta tvrdnja bila istinita, onda ovi standardi teže da budu promenjeni u odgovarajućem smeru, kako bi omogućili uspešnost konverzacije. Naravno, da li će oni biti promenjeni u datom kontekstu, zajedno sa konverzionim rezultatom, direktno zavisi od složene funkcije koju čini međusobni odnos između praktičnih interesa, namera, pretpostavki i ciljeva koje sagovornici u datom razgovoru poseduju. U određenim situacijama epistemički standardi će biti promenjeni, dok će u nekim drugim ostati nepromnjeni, što direktno zavisi od navedene funkcije. U nekim situacijama, zbog njene složenosti, neće biti moguće sa sigurnošću utvrditi koji je tačno konverzioni rezultat važeći u okviru datog konteksta. Ipak, sama činjenica da ne možemo ponuditi teoriju koja će do kraja moći da predvidi kako će teći konverzionu dinamiku u svakom kontekstu ne sprečava nas da ukažemo na kontekstualnu osetljivost pojma znanja.

Poslednja ideja koju branim u radu tiče se mogućnosti aktiviranja konverzionih mehanizama za snižavanje epistemičkih standarda čak i unutar skeptičkih konteksta. Analizirajući odgovarajuće primere pokazujem da je moguće u okviru tih konteksta uticati

na konverzaciju dinamiku primenom pravila prilagođavanja. Pošto je konverzacioni rezultat između ostalog određen i praktičnim interesima, namerama i ciljevima sagovornika u razgovoru, time se otvara mogućnost uticaja pragmatičke dimenzije konverzacije na visinu standarda za pripisivanje znanja, što predstavlja najbitniji element kontekstualističkog odgovora skepticizmu.

LITERATURA

- Baumann, Peter. (2004) „Lotteries and Contexts“, *Erkenntnis* 61 (2–3): 415–428.
- Black, Tim. (2002) „Relevant Alternatives and the Shifting Standards for Knowledge“, *Southwest Philosophy Review* 18: 23–32.
- Blome-Tillmann M. (2009) „Contextualism, Safety and Epistemic Relevance“, *Philosophical Studies* 143 (3): 383–394.
- Brendel, Elke. (2005) „Why Contextualists Cannot Know They Are Right: Self-Refuting Implications of Contextualism“, *Acta Analytica* 20 (2): 38–55.
- Cohen, Stewart. (1988) „How to be a Fallibilist“, *Philosophical Perspectives* 2, *Epistemology*: 91–123.
- Cohen, Stewart. (1998) „Contextualist Solutions to Epistemological Problems: Scepticism, Gettier, and the Lottery“, *Australasian Journal of Philosophy* 76: 289–306.
- Cohen, Stewart. (1999) „Contextualism, Skepticism, and the Structure of Reasons“, *Philosophical Perspectives* 13: 57–89.
- Cohen, Stewart. (2004) „Reply to Baumann“, *Erkenntnis* 61 (2–3): 429–433.
- Davis, Wayne, A. (2004) „Are Knowledge Claims Indexical?“, *Erkenntnis* 61 (2–3): 257–281.
- DeRose, Keith. (1990) „Knowledge, Epistemic Possibility, and Scepticism“, Ph.D. diss., University of California, Los Angeles; University Microfilms International.
- DeRose, Keith. (1992) „Contextualism and Knowledge Attributions“, *Philosophy and Phenomenological Research* 52: 913–929.
- DeRose, Keith. (1995) „Solving the Skeptical Problem“, *Philosophical Review* 104: 1–52.
- DeRose, Keith. (1999) „Contextualism: An Explanation and Defence“, in J. Greco and E. Sosa (eds.), *The Blackwell Guide to Epistemology*, Malden, Mass.: Blackwell Publishers, 187–205.
- DeRose, Keith. (2000a) „How Can We Know that We’re Not Brains In Vats?“,

Southern Journal of Philosophy 38 (Spindel Conference Supplement): 121–148.

DeRose, Keith. (2000b) „Now You Know It, Now You Don't“, *Proceedings of the Twentieth World Congress of Philosophy: Volume V, Epistemology*: 91–106.

DeRose, Keith. (2004a) „Sosa, Safety, Sensitivity, and Skeptical Hypotheses“, In J. Greco, (ed.), *Sosa and His Critics*. Oxford: Blackwell.

DeRose, Keith. (2004b) „Single Scoreboard Semantics“, *Philosophical Studies* 119 (1–2): 1–21.

DeRose, Keith. (2009) *The Case for Contextualism: Knowledge, Skepticism and Context, Vol. 1*, Oxford University Press.

Dretske, Fred. (1970) „Epistemic Operators“, *Journal of Philosophy* 67: 1007–1023.

Dretske, Fred. (1981) „The Pragmatic Dimension of Knowledge“, *Philosophical Studies* 40 (3): 363–378.

Dretske, Fred. (2004) „Externalism and Modest Contextualism“, *Erkenntnis* 61: 173–186.

Ehrenberg, Kenneth, M. (2015) „Less Evidence, Better Knowledge“, *McGill Law Journal* 60 (2): 173–214.

Feldman, Richard. (2004) „Comments on DeRose's 'Single Scoreboard Semantics'“, *Philosophical Studies* 119 (1–2): 23–33.

Goldman, Alvin. (1976) „Discrimination and Perceptual Knowledge“, *Journal of Philosophy* 73: 771–791.

Gauker, Christofer. (2003) *Words Without Meaning*, MIT Press.

Gottschling, Verena. (2004) „Keeping the Conversational Score: Constraints for an Optimal Contextualist Answer“, *Erkenntnis* 61 (2–3): 295–314.

Grundmann, Thomas. (2004) „Inferential Contextualism, Epistemological Realism and Scepticism: Comments on Williams“, *Erkenntnis* 61 (2–3): 345–352.

Hawthorne, John. (2004) *Knowledge and Lotteries*, Oxford: Oxford University Press.

Heller, Mark. (1999) „Relevant Alternatives and Closure“, *Australasian Journal of Philosophy* 77: 196–208.

Hume, David. (1739) *A Treatise of Human Nature*, Second Selby-Bigge's edition

(1978), Clarendon, Oxford.

Ichikawa, Jonathan. (2011) „Quantifiers and Epistemic Contextualism“, *Philosophical Studies* 155: 383–398.

Kaplan, David. (1989) „Demonstratives“, in J. Almog, J. Perry, and H. Wettstein (eds.), *Themes from Kaplan*, Oxford: Oxford University Press, 481–563.

Lazović, Živan. (2014) „Epistemički kontekstualizam“, *Theoria* (3) 57: 5–22.

Lewis, David. (1979) „Scorekeeping in a Language Game“, *Journal of Philosophical Logic* 8: 339–359.

Lewis, David. (1996) „Elusive Knowledge“, *Australasian Journal of Philosophy* 74: 549–567.

MacFarlane, John. (2005) „The Assessment Sensitivity of Knowledge Attributions“, *Oxford Studies in Epistemology* I: 197–233.

Mion, Giovanni. (2013a) „Epistemic Disagreements: A solution for Contextualists“, *Studia Philosophica Estonica* 6 (1): 15–23.

Mion, Giovanni. (2013b) „Skepticism and Objective Contexts: A Critique of DeRose“, *International Journal for the Study of Skepticism* 3 (2): 119–129.

Moore, G. E. (1959) *Philosophical Papers*, London: George Allen & Unwin Ltd.

Nozick, Robert. (1981) *Philosophical Explanations*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Pritchard, Duncan. (2000) „Closure and Context“, *Australasian Journal of Philosophy* 78: 275–280.

Pritchard, Duncan. (2002) „Two Forms of Epistemological Contextualism“, *Grazer Philosophische Studien* 64 (1): 19–55.

Radford, Colin. (1966) „Knowledge: By Examples“, *Analysis* 27 (1): 1–11.

Schaffer, Jonathan. (2015) *A Companion to David Lewis*, B. Loewer & J. Schaffer (eds.), Wiley-Blackwell.

Sosa, Ernest. (1999) „How Must Knowledge be Modally Related to What is Known?“, *Philosophical Topics* 26 (1/2): 373–384.

Sosa, Ernest. (2004) „Relevant Alternatives, Contextualism Included“, *Philosophical Studies*, 119 (1–2): 35–65.

- Stalnaker, Robert. (2017) „Precis of Context“, *Philosophical Studies* 174: 1583–1585.
- Stanley, Jason. (2004) „On the Linguistic Basis for Contextualism“, *Philosophical Studies* 119: 119–146.
- Stanley, Jason. (2005) *Knowledge and Practical Interests*, Oxford: Clarendon Press.
- Stine, Gail. (1976) „Skepticism, Relevant Alternatives, and Deductive Closure“, *Philosophical Studies* 29: 249–261.
- Unger, Peter. (1971) „A Defence of Skepticism“, *Philosophical Review* 80 (2): 198–213.
- Unger, Peter. (1975) *Ignorance: A Case for Scepticism*. Oxford: Oxford University Press.
- Unger, Peter. (1984) *Philosophical Relativity*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Vogel, Jonathan. (1999) „The New Relevant Alternatives Theory“, *Philosophical Perspectives* 13, *Epistemology*: 155–180.
- Williams, Michael. (2001) „Contextualism, Externalism and Epistemic Standards“, *Philosophical Studies* 103: 1–23.
- Williams, Michael. (2004) „Knowledge, Reflection and Sceptical Hypotheses“, *Erkenntnis* 6 (2–3): 315–343.
- Williams, Michael. (2007) „Why (Wittgensteinian) Contextualism is Not Relativism“, *Episteme* 4 (1): 93–114.
- Yourgrau, Palle. (1983) „Knowledge and Relevant Alternatives“, *Synthese* 55: 175–190.
- Zeman, Dan (2010) „Knowledge Attributions and Relevant Epistemic Standards“, in F. Recanati, I. Stojanović & V. Neftali (eds.), *Context Dependence, Perspective and Relativity*, Mouton de Gruyter

Biografija autora:

Marko Perić rođen je 6.12.1986. godine u Prokuplju. Studije filozofije počeo je da pohađa 2005. godine na Filozofskom fakultetu u Nišu, a diplomirao je 2009. godine sa ocenom 10 i temom diplomskog rada – Problematizacija Kantovog stava „Bivstvovanje nije nikakav realan predikat“. Doktorske studije na Filozofskom fakultetu u Beogradu upisao je školske 2009/2010. godine. Bio je stipendista Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Do sada je objavio nekoliko naučnih radova i prevoda u nacionalnim časopisima i učestvovao je na nekoliko nacionalnih naučnih skupova na kojima je imao saopštenja. Oblast Perićevih interesovanja su epistemologija, ontologija, filozofija nauke i filozofija duha.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора _____ Марко Перић _____

Број индекса _____ 0Ф17–202 _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Контекстуалистички одговори скептику: конверзациони механизми промене епистемичких стандарда

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, _____ 18.6.2018. _____

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Марко Перић

Број индекса 0Ф17-202

Студијски програм Докторске студије филозофије (2009)

Наслов рада Контекстуалистички одговори скептику: конверзациони механизми
промене епистемичких стандарда

Ментор проф. др Живан Лазовић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањена у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 18.6.2018.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Контекстуалистички одговори скептику: конверзациони механизми промене епистемичких стандарда

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 18.6.2018.

1. **Ауторство.** Дозвољава те умножава ње, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољава те умножава ње, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољава те умножава ње, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољава те умножава ње, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољава те умножава ње, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољава те умножава ње, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.